

BURJÁT NYELVKÖNYV

Altajisztikai Tankönyvtár 2.

Szerkesztők:

Kincses-Nagy Éva

Khabtagaeva Bayarma

SZTE Altajisztikai Tanszék

Burját nyelvkönyv

Khabtagaeva Bayarma

Kempf Béla

Szeged, 2011

© SZTE, Altajisztikai Tanszék

© A szerzők

All rights reserved. No part of this book may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by other means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission in writing of the author or the publisher.

Printed by: FVTeam Nyomda, Szeged

ISBN: 978-963-306-113-8

ISSN: 2062-9036

Эмшэдэмнай

Tartalom

Előszó

A burjátok és nyelvük

Hitvilág és vallás – sámánizmus és buddhizmus.....18

Hagyományörzés és kulturális élet19

A burját nyelv és nyelvjárásai.....20

Burját nyelvtanok és szótárak.....22

A burját mint írott nyelv22

A burját nyelv szókincse23

Fonetikai megjegyzések

A burját abc27

1. lecke – Нэгэдэхи хэшээл

Хэн? – Ки? Юун? – Ми?.....31

Асуулга

Kérdezés.....33

Буруушаахан зүйр үгэнүүд

A tagadószaak34

Ниилэлдэһэн холбодог үгэнүүд

Mellérendelő kötőszavaak34

Юумэнэй нэрэ

A főnév.....35

Олоной тоо

Többszám.....35

2. lecke – Хоёрдохи хэшээл

Ямар? – Milyen?.....39

Үнгэнүүд – Színnevek.....40

Тэмдэгэй нэрэ

A melléknév41

Хамтын падеж	
Társhatározói eset (Comitativus).....	41

3. Iecke – Гурбадахи хэшээл

Хаана? – Hol?	45
Зүг шэглэл	
Irány	47
Дайдын дайбар үгэнүүд ба дахуул үгэнүүд	
Lokális jelentésű határozószók és névutók.....	48
Хамаанай падеж	
Birtokos eset (Genitivus).....	49
Зүгэй падеж	
Hely- és részeshatározó eset (Dativus-Locativus).....	50
Үйлэ үгэ. Мэдүүлхэн түхэлэй мүнөөнэй сар	
Ige. Jelen idő	50

4. Iecke – Дүрбэдэхи хэшээл

Танилсалга – Ismerkedés	55
Мэргэжэл – Foglalkozás, szakma	56
Хүнүүдэй хэжэ байхан ажалаарнь тэмдэглэлгэ	
Foglalkozásnevek (Nomen Actoris)	58
Хүнүүдэй нютагаарнь тэмдэглэлгэ	
Az emberek születéshely szerint jelölése.....	59
Үйлэ үгын дабтахан түлэбэй причасти	
A szokásos cselekmények melléknévi igeneve (Nomen usus) ..	59
Гаралай падеж	
Távolító eset (Ablativus).....	59
Зэбсэгэй падеж	
Eszközhatározó eset (Instrumentalis).....	60
Түлөөнэй нэрэ	
Személyes névmások	61
Үйлэ үгын нюур ба тоо	
Igei személyragozás	61
Дахалдахан холбодог үгэнүүд	
Alárendelő kötőszók	61

5. Iecke – Табадахи хэшээл

Хэзээ? – Mikor?	67
Үдэрнүүд	
A napok.....	67
Саг агаар – Az időjárás.....	67
Мүнөөдөр саг агаар ямар байнаб?.....	67
Үйлэ үгэ. Мэдүүлхэн түхэлэй үнгэрхэн саг	
Ige. A múlt idő.....	68
Үйлэ үгын үнгэрхэн сагай причасти	
A múlt idejű melléknévi igenév	69
Үнгэрхэн сагай буруушаалга	
A múlt idejű igelakok tagadása	70
Ерээдүй саг	
Jövő idő	70

6. Iecke – Зургаадахи хэшээл

Гэр бүлэ – Család	77
Гэр бүлын гэшүүд	
A család tagjai	78
Тоо. Тоолоhon тоонууд	
Számnevek.....	80
Нахан, жэл	
Életkor	80
Бүлэг зониие тэмдэглэлгэ	
Kollektívumképzés.....	80
Нюурай түлөөнэй үгэнүүд	
Birtokos névmások.....	81
Нюурта хамаадал	
Birtokos személyragok	81
Үйлын падеж	
Tárgyeset (Accusativus).....	82
Холбоhon холбодог үгэнүүд	
Kapcsolatos kötőszók	83

Маргалгын зүйр үгэ	
A kételkedés modális partikulája	83

7. lecke – Долоодохи хэшээл

Сар, он тоололго – Idő, időszámítás.....	89

Гарагууд	
A hét napjai.....	89

Наранууд	
Hónapok	89

Ямар хонинтойбши? – Mi újság?.....	90

Тоо. Тоолохон тоонууд	
Számnevek.....	92

Ньюрай түлөөнэй үгэнүүдэй зохилдол	
A személyes névmások esetragozása.....	92

Деепричастиин холбохон түлэб	
Az egyidejűség határozói igeneve (Adverbium imperfecti).....	93

Хамталхан түлөөнэй үгэнүүд	
Általános névmások.....	94

8. lecke – Наймадахи хэшээл

Хэды сар боложо байна? – Hány óra van?	101

Деепричастиин илгahan түлэб	
Az előidejűség határozói igeneve (Adverbium perfecti).....	104

Хандахан түхэл. Юрын хандахан түхэл	
Felszólító mód. Egyszerű felszólítás	104

Дурадхан хандахан түхэл	
Udvarias kérés/felszólítás	104

Гуйн-захиран хандахан түхэл	
Erős/határozott kérés/felszólítás	105

Хандахан түхэлэй буруушаалга	
Tiltás	105

9. Iecke – Юhэдэхu хэшээл

Нэгэ үдэрни – Egy napom	111
Өөртэ хамаадал Az alanyi birtokjel	114
Уридшалхан деепричасти A rövid előidejűség határozói igeneve (Adverbium contemporale)	116
Болзоогой деепричасти A feltételesség igeneve (Adverbium conditionale)	116
Ерээдүй сагай причасти Jelen-jövő idejű melléknévi igenév (Nomen futuri)	116

10. Iecke – Арбадахu хэшээл

Нүхэрни – A barátom	123
Дугаарлахан тоогой нэрэ A sorszámnév	125
Суглуулхан тоогой нэрэ Gyűjtőszámnév	126
Үйлэ үгын хамтадхahan маяг Együttes cselekvés kifejezésére szolgáló igealak (Cooperativus)	126
Хандахан түхэл. Урин хандахан түхэл Felszólító mód. Kollektív felszólítás	126
Зүг шэгэй дахуул үгэ Írányhatározói névutó (Directivus)	127
Сасуулгын дахуул үгэнүүд Az összehasonlítás határozói névutói	127

11. Iecke – Арбан нэгэдэхu хэшээл

Байгал далай – A Bajkál	133
Һара ба он тэмдэглэлгэ Dátum jelölése	135
Баглуулхан тоогой нэрэ Megközelítő számnév	136

Бутархай тоогой нэрэ Törtészámnev.....	136
Тоолоhon тоогой нэрэ Szorzószámnev.....	136
Ниилэhэн деепричасти Módhatározói igenév (Adverbium modale)	137
Үнгэрhэн сагай причасти A közelmúlt melléknévi igeneve (Nomen perfecti)	137
12. Icke – Арбан хоёрдохи хэшээл	
Сэсэрлиг – Kert	143
Тэмдэгэй нэрэ. Тэмдэгэй нэрын зэргэнүүд Melleknév. A melléknevek fokozása.....	145
Өөрсэгүйн зүйр үгэ +шье A +шье nyomatékosító és határozatlan partikula	147
13. Icke – Арбан гурбадахи хэшээл	
Бурядай Ехэ һургуули – A Burját Egyetem	153
Болзоогой зүйр үгэ Feltételes modális partikula	157
Удхын сохилтын зүйр үгэ лэ A лэ nyomatékosító partikula	157
Баталхан зүйр үгэнүүд Nyomatékosító partikulák	157
Дайдын дайбар ба дахуул үгэ тээ A тээ lokális jelentésű határozószó és névutó.....	158
14. Icke – Арбан дүрбэдэхи хэшээл	
Хубсаһанай магазинда – Ruhaüzletben	163
Зорилгын деепричасти Ok- és célhatározói igenév (Adverbium intentionale).....	165
Шалтагаанай дахалдахан холбуулалнууд Célhatározói alárendelő mellékmondatok.....	165
Үнгэрhэн сагай зүйр үгэнүүд Múlt idejű partikulák	166

15. lecke – Арбан табадахи хэшээл

Буряд эдеэн тухай – A burját ételekről	173
Зорин хандахан түхэл Önfelszólítás.....	177
Хандахан түхэлэй буруушаалга Tiltás.....	178

16. lecke – Арбан зургаадахи хэшээл

Арбан хоёр жэлэй амитад – A tizenkét éves állatciklus	183
Сэхэ ба өөршлэн хэлэлгэ Egyenes idézet és függő idézet	186
Зүбшэн-үнэншүүлэн хандахан түхэл A jövőre vonatkozó felszólítás.....	186
Шэлэһэн деепричасти A helyettesítés vagy preferencia igeneve	186
“Хэрэгтэй байха байгаа...” “Kellett volna...” szerkezetek kifejezése	187
Хизаарлахан деепричасти A korlátozás igeneve	187

17. lecke – Арбан долоодохи хэшээл

Эмшэндэ – Orvosnál	195
Бэын хубинууд Testrészek.....	197
“болохо” үйлэ үгын хэрэглэлгэ A “болохо” ige használata	200
Үсэрэлдэхын ба зүбшөөхын деепричасти Ellentét és megengedő határozói igenév (adverbium concessivum).....	202
Зорилгын дахуул үгэнүүд Célhatározói névutók	203
Хүсэн хандахан түхэл Óhajtó mód (Optativus).....	203
Зуурандын деепричасти Az alkalom igeneve	203

18. lecke – Арбан наймадахи хэшээл

Сагай уларилнууд – <i>Évszakok</i>	211
Уридшалхан деепричасти Az egymásutániség igeneve (adverbium successivum).	214
Үргэлжэлхэн деепричасти A folyamatosság igeneve (adverbium abtemporale).	214
“хэрэгтэй”, “ёхотой” туһаламжа үгэнүүдэй хэрэглэлгэ Szükségesség kifejezése a “хэрэгтэй”, “ёхотой” szavakkal.	215

19. lecke – Арбан юһэдэхн хэшээл

Сагаалган – <i>A burját holdújév</i>	221
Угталдуулхан маяг Kölcsönösséget kifejező igelak (Reciprocum)	223
Идхалан маяг Műveltető alak (Causativus)	223
Баталан хандахан түхэл Óhajtó felszólítás (optatív imperatív).....	225

20. lecke – Хоридохи хэшээл

Арадай аман зохёолнууд тухай – <i>A népköltészettről</i>	233
Хүлээгдэһэн маяг Szenvedő alak (Passivum).....	236

Előszó

A burját nyelv oktatása 1998-ban indult meg Szegedi Tudományegyetem Altajisztikai Tanszékén. A jelen kötet egyik szerzője, Bayarma Khabtagaeva kezdetben posztgraduális tanulmányait végző hallgatóként, majd a tanszék munkatársaként oktatta burját a burját az altajisztika szakos hallgatókat.

Ma elmondható, hogy a burját nyelv oktatásának meghonosítása egy sikertörténet, hiszen mint tantárgy beépült a tanszék programjába, és a szak hallgatói közül sokan választják második altaji nyelvként a burjátot tanulmányaik tárgyául.

Mivel burját nyelvet Oroszországon kívül sehol nem tanítanak, az Oroszországban megjelent tankönyvek módszertana pedig nem volt alkalmas az itthoni használatra, a nyelvtanítás elkezdésével egy időben neki kellett állni az oktatáshoz szükséges tananyag összeállításához.

A tananyagot az altajisztikai tanszék oktatási hagyományaira alapozva kezdtük el összeállítani, egyfajta egyensúlyra törekedve a nyelvtani, és az írott valamint beszélt nyelvi ismeretek, és az elmélyítésüket segítő feladatsorok arányában.

A kezdeti órávázlatok évről évre kiforrottabb állapotba kerültek, míg ezévben az Altajisztikai Tanszék vezetése megteremtette az anyag tankönyvként történő megjelentetéséhez szükséges feltételeket.

A kötet 20 leckét tartalmaz, melyek a nyelvtanár felügyelete mellett alkalmasak a burját nyelv középszinten való elsajátítására. Minden leckét egy olvasmány vezet be, mely tematikájában vagy a burját kultúrkörhöz vagy a mindennapi élethez kapcsolódik. Mivel burját–magyar szótár nem áll rendelkezésre, az olvasmányok után szószedet segíti a szöveg megértését. A magyar nyelvű nyelvtani magyarázatokat igyekeztünk nyelvi anyaggal, példákkal gazdagon ábrázolni. Az egyes leckéket feladatsor zárja.

Khabtagaeva Bayarma
Kempf Béla

Szeged, 2011 július

A burjátok és nyelvük

A burját az altaji nyelvközösség egyik mongol nyelve. A burjátok a legészakibb mongol nép, akik Oroszország, Kína és Mongólia területén élnek. Önelnevezésük: *buryād*. Létszámuk 500.000-re tehető, ebből a Burját Köztársaságban 424 ezer fő él. Többségük kétnyelvű, egy részük már csak oroszul beszél.

A burjátok vélhetően az erdei népek közül származnak, melyek első említése a 13. századból való. Dzsingisz kán fiának, Dzsocsi hódításainak kapcsán esik szó róluk. Dzsocsi ugyan "meghódítja" az erdei népet, azonban a mongoloktól való függésük névleges, csupán prémadó fizetésében nyilvánul meg és még a hadjáratokban sem vesznek részt.

Az ősi halász-vadász életmódjukat a mongol népek közül a burjátok őrizték meg legtovább, és ők maradtak a legtovább erdőlakók. A 17. században a burjátok fokozatosan orosz fennhatóság alá kerültek, majd az 1689-es orosz–kínai határegyezmény értelmében a burjátok által lakott területek az Orosz Birodalom részeivé váltak. Az Októberi Szocialista Forradalom után a terület a Távolkeleti Köztársaság részévé vált, majd 1923 májusában megalakult a Burját-Mongol Autonóm Szovjet Szocialista Köztársaság. 1958-ban a köztársaság, a nép és nyelv neve burját-mongolról burjatra változott.

Ma legnépesebb csoportjaik az Orosz Föderáció három adminisztratív egységében élnek. Ezek közül az első a Burját Köztársaságnak vagy egyszerűen Burjátjának nevezett, mely a Bajkál-tótól keletre és délre fekvő területeket foglalja magába. A köztársaság irodalmi nyelve a burját nyelv, a burját nyelvjárásán alapszik, mely igen élénk orosz hatás alatt áll, és mint államnyelv párhuzamosan használatos az oroszsal a közoktatásban és a tömegtájékoztatásban.

A második a Csitai Területen fekvő Aga Nemzeti Körzet, mely Burjátjától keletre fekszik. 1937-től egészen 2008-ig ez egy önálló adminisztratív egység volt. 2008-ban egyesítették a Csitai Területtel, és azóta ezt az átalakított adminisztrációs egységet Bajkálon-túli Területnek vagy Transzbajkál Régióknak nevezik. A harmadik terület, ahol Oroszországban belül burjátok élnek, az az Uszty-Orda Nemzeti Körzet, mely az Irkutszki Területen fekszik, a Bajkáltól nyugatra. A már említett 2008-as területi reformok során egyesítették az Irkutszki területtel.

Körülbelül 40.000 burját él Mongólia északi és északkeleti megyéiben (Dornot, Hentij, Szelenge, Bulgan, Hövszgül megyék). A halhák, a kazakok, a dörbetek és a bajitok után a burjátok Mongólia ötödik leg-

népesebb kisebbsége.

A Kína területén élő burjátok létszáma körülbelül 20.000. Az ő lakhelyük Kína Belső-Mongol tartományának északkeleti része. Ők magukat *šenexen buryād*-nak azaz "új-burját"-nak nevezik.

A Mongólia és Kína területén élő burjátok egy része a 18. században vándorolt, vagy lett telepítve mai lakhelyükre. A másik részük a Szovjetunióból vándorolt oda az 1917-es forradalom és az orosz polgárháború idején. Manapság megfigyelhető, hogy a megnyílt határoknak köszönhetően sok burját család visszavándorol Burjátiába.

Hagyományosan a burjátokat két területi csoportra osztják: nyugati vagy ciszbajkái burjátokra és keleti vagy transzbajkái burjátokra. Bár nem egész pontosan, de ez a területi felosztás nyelvjárársbeli és kulturális különbségeket is megmagyaráz. A kulturális különbségek főként azután nőttek meg, hogy a 18. században a keleti burjátok sámánista hitüket a buddhizmusra cserélték, míg a nyugati burjátok az erős orosz hatás eredményeképpen megkeresztelkedtek. Ez jól megfigyelhető személynéveikben is, melyek között többnyire régi orosz neveket találunk, pl. Sztjepanida, Pjotr, Matvej vagy Lukorja.

Mivel a keleti burjátoknak mind a kulturális, mind pedig a nyelvi kapcsolatai megmaradtak a mongolokkal, náluk hasonló orosz neveket nem találunk. Náluk többnyire mongol (pl. Zsargal, Ojuna, Aldar) és tibeti vagy szanszkrit eredetű nevek (pl. Badma, Dorzso, Nyima, Dulma) vannak használatban.

Hitvilág és vallás – sámánizmus és buddhizmus

A burjátok hitvilága, ameddig időben visszafelé tudjuk követni őket, leginkább a sámánizmus szóval jellemezhető. Fő istenségük *Xüxe Münxe Tengeri* azaz az Örökkévaló Kék Ég volt. Az istenekkel és a szellemekkel való kapcsolatot a sámán létesítette. Ahhoz, hogy valakiből sámán legyen, az illetőnek rendelkeznie kellett egy sámán össel, azaz *udxa*-val.

A sámánista népek körében nem jellemző a templomok építése. A szertartásokat, így a *tailgan*-t is a szabadban végzik, általában valamely különösen tisztelt helyen. Úgy tartják, áldozatok és a hagyományok betartása révén a szertartást végző személy befolyásolni képes az isteneket és a szellemeket. A burjátok e hagyományai mind a mai napig fennmaradtak.

Ahogy fentebb már szó volt róla, a nyugati burjátok megkeresztelkedtek. A kereszténység felvétele azonban valóban csak "névleges", lát-szólagos volt náluk. Keresztény neveket vettek fel, azonban a keresztény máz alatt valójában megtartották sámánista hitüket. A mongolok hatására buddhista hitre tért keleti burjátoknál a sámánizmus megmaradt ugyan, de az ő estükben a buddhizmus sokkal komolyabb eredményeket ért el, mint a nyugati burjátok esetében a kereszténység.

A buddhizmussal együtt Tibet és a mongolok kulturális hatása is elérte a burját területeket. 1723-ban a keleti burjátok közé érkezett 100 mongol és 50 tibeti láma. 1741-ben Elizaveta Petrovna császárnő okiratban ismerte el és hagyta jóvá a buddhizmus jelenlétét a burjátok között, és engedélyezte 11 kolostor építését és 150 láma térítő tevékenységét. A megépített *dasan*-okban vagy kolostorokban iskolák működtek, és élénk könyvnyomtatási tevékenység vette kezdetét.

1916-ra már 36 *dasan* épült, a bennük szolgálatot teljesítő lámák száma pedig elérte a 16.000-et. Az 1917-es októberi forradalom után a szovjet hatalom minden eszközzel pusztítani kezdte a sámánizmust és a buddhizmust. 1927 és 1938 között minden buddhista kolostort bezártak és leromboltak. 1938-tól 1946-ig egyetlen működő kolostor sem volt Burjátia területén. 1947-ben körülbelül 40 km-re délre Ulán-Udétől múzeum gyanánt megépítették az Ivolgában ma is megtekinthető kolostort, majd hamarosan újra megnyitották az Aga kolostort. Az elkövetkező 44 év alatt ez a két kolostor szolgálta ki a burját hívők vallási igényeit.

1991-től számos új kolostort építettek Burjátia különböző területein, és a buddhizmus újra virágzik a burjátok között.

Hagyományörzés és kulturális élet

A burjátok kulturális életének egyik érdekes, és a hagyományörzés szempontjából fontos részét képezik a különböző burját ünnepek és fesztiválok. Ezek egyik legjelesebbike és a legnagyobb múlttra visszatekintő a *Sagālgan*-nak nevezett ünnep, melynek során a fehér hónapot és a Holdújévet ünneplik. Ilyenkor a családok egymást látogatják, egymást megajándékozzák, elmennek a *dasanba*. Ünneplés közben az emberek sok régi dolgukat elégetik, bízva benne, hogy a dolgokkal együtt, az óévben elkövetett bűneik is elégnék.

Minden évben kora nyáron tartják a burjátok – általában június valamely vasárnapján – a *Surxarbān* nevű ünnepüket. Az elnevezés szó szerint azt jelenti 'a *sur* nevű bőr célpontra nyilazni'. Ez egyébként az

az időszak amikor hagyományosan a buddhista és sámánista *obō taxilga* és *tailgan* szertartásokat is végezni kell. A *Surxarbān*-t az októberi forradalom után emelték a hivatalos ünnepek rangjára, azzal a nem titkolt céllal, hogy az embereket eltávolítsák a vallástól. A fesztivál egyébként nemcsak nyilazó versenyt foglal magába, hanem olyan nemzeti sportokat is, mint a lóverseny és a birkózás. Tulajdonképpen hasonló szerepet tölt be a burjátok életében ez az ünnep, mint a mongolokéban a *nādam*.

Az ünnepségek egyik elmaradhatatlan “kelléke” a *yōxor*-nak nevezett burját nemzeti táncnak az eljárása. Ez egy ritmikus körtánc, melynek eredete ősi időkre nyúlhat vissza, és különböző stílusai vannak. A tánc este kezdődik, és reggelig tart.

Manapság egyre jellemzőbb, hogy az ünnepek alkalmával a burjátok hagyományos viseletet öltenek, melyet szokványos hétköznapiokon burját emberen nemigen látni. E hagyományos viselet jellemzői a gazdag korall, jáde, csiszolatlan borostyán, malachit gyöngy- vagy gyöngysor díszítések, melyeket ezüstpénné fűzések egészítenek ki. A viseletnek része a *malgai*-nak nevezett fejfedő, a *degel*-nek nevezett, arany-szegéllyel díszített köntös, és a *gutal*-nak nevezett csizma. A férjezett nők ezeken kívül *ūža*-nak nevezett mellényt is viselnek.

A burját nyelv és nyelvjárásai

A burját egy modern mongol nyelv. Hagományosan a mongol nyelveket archaikus és nem-archaikus nyelvekre osztják. Ha egy ilyen osztályozási rendszerben el akarjuk helyezni a burjátot és nyelvjárásait, akkor helyét a nem-archaikus nyelvek között jelölhetjük ki, melyeknek a burját az északi ágához tartozik.

Amint fentebb már említésre került, a burjátokat két területi csoportra osztják. Ugyan szokás a burját nyelvjárásokat is keleti és nyugati nyelvjárási csoportokra bontani, a keleti-nyugati területi megoszlás csak nagyjából tükrözi a nyelvjárási felosztást. Az eltérést a barguzini burjátok jelentik és az általuk beszélt nyelvjárás, hiszen ők a nyugati, ehritbulagat csoporthoz tartozó nyelvjárást beszélnek, de a Bajkál-tó keleti oldalán élnek, a keleti burjátok szomszédságában. Megkülönbözteti őket a nyugati csoport beszélőitől az is, hogy buddhista hitűek.

Helyesebbnek tűnik tehát, ha a burjátokat etnikai csoportokra osztjuk, majd tovább nyelvjárási csoportokra:

A burjátok legnagyobb etnikai csoportját a horik alkotják, akik a

hori, az aga, a tugnuj, és az észak-szelengai nyelvjárásokat beszél. A Mongóliában élő burjátok nagyrésze, illetve Belső-Mongólia Hulun Bujr adminisztrációs egységében egy kisebb emigráns csoport is a hori csoporthoz tartozó nyelvjárást beszél.

A második etnikai csoportot a nyugati burjátok jelentik, akik tovább oszthatók ehritekre és bulagatokra. Nyelvileg ők az ehrit-bulagat nyelvjárási csoport beszélői. Az Uszty-Orda Nemzeti Körzetben, az Olhon szigeten, a barguzini és Bajkál-kudari körzetben élnek.

A harmadik etnikai csoport elnevezése a hongódor. Ők a Bajkáltól délnyugatra élnek, az alari, tunkai, okai, zakámnai, és ungai körzetekben. Az alar-tunka csoportoz tartozó nyelvjárásokat beszél. A tunka dialektus beszélőinek egy csoportja a közelmúltban a határ mongóliai oldalára költözött.

A burjátok negyedik etnikai csoportját az alsó-udai burjátok alkotják, akik a burját területek nyugati periferiáján élnek. Nyelvjárásuk a legizoláltabb burját nyelvjárás, mely a erős török, illetve egyéb nem-mongol szubsztrátum illetve adsztrátum hatást mutat.

Az ötödik etnikai csoport a congolok és a szartulok alcsoportjaiból áll. Ők a Bajkáltól délre eső területek lakói, nyelvjárásaik pedig a congol-szartul nyelvjárási csoporthoz tartoznak. Poppe (1965: 12) ezeket a nyelvjárásokat átmeneti nyelvjárásoknak nevezte, melyek hidat képeznek a burját és halha nyelv között. Politikai okokból, az első 1931-ben rögzített modern burját irodalmi nyelv alapját ezek a nyelvjárások képezték. Megalkotásának indítéka egy olyan irodalmi sztenderd létrehozása volt, melyet a mongóliai mongolok is használhattak volna. 1936-ban a burját irodalmi nyelv alapjául a hori nyelvjárást jelölték ki.

Hosszú ideig burját etnikumként tartották számon a csitai tartományban, az Onon folyó mentén élő hamnigánnak nevezett csoportot, akiknek a nyelve ononi hamnigán néven szerepelt a burját nyelvjárások között. Eredetük nem teljesen tisztázott. Míg például Damdinov Belső-Mongóliából származtatja és mongol eredetűnek mondja őket, Cydendambaev szerint a mongolok által asszimilált tunguz népség. Manapság a hamnigánt önálló nyelvként tárgyalják, és az archaikus mongol nyelvek közé sorolják.

Az itt felsorolt burját etnikumok közül az utolsó a bargut. Nyelvjárásaik a régi-bargut vagy csibcsin és az új-bargut. A 17–18. század óta Mandzsúria Hulun-Bujr tartományának Barga járásában élnek.

A fentebbi csoportok közül az ehrit-bulagat, az alar-tunka és az alsó-udai nyelvjárásokat földrajzilag a nyugati burjátok beszél. A horit és a bargutot a keleti burjátok.

A burját nyelvjárások osztályozásának szempontjából kérdéses a

congol-szartul csoport nyelvjárásainak viszonya a burját nyelvhez. A területileg a burjátok és a halhák között élő congol és szartul burjátok nyelve a halha mongol egyik nyelvjárásaként is felfogható, melynek beszélői a 17–18. század óta a határ orosz oldalán élnek.

Burját nyelvtanok és szótárak

Fentebb már említésre került a burját irodalmi nyelv történetének néhány epizódja. Az irodalmi nyelvnek 1936 óta változatlanul a hori nyelvjárás az alapja, melyet a cirill írás kiegészített változatán alapuló írásrendszerrel írnak, és amelynek beszélői a legnépesebb burját etnikumot alkotják. Ezt az irodalmi nyelvet használják a nyomtatott kiadványokban, az oktatásban illetve a televíziós és rádió műsorokban.

A burját nyelv első nyelvtanát a finn Matthias Alexander Castrén írta. Ez a nyelvtan 1857-ben jelent meg, és több mint ötven éven keresztül volt használatban. Néhány későbbi nyelvtan és nyelvjárási kutatás publikálása után, a burját nyelvészeti kutatásának számos eredményt felmutató időszaka történetileg egybeesett a szovjet korszakkal. Ekkor születnek Poppe (1938), Szanzseev (1941), Bertagaev és Cydendambaev (1962) nyelvtanai. Ezzel párhuzamosan nyugaton is megindul a kutatás. 1960-ban Poppe kiadja az első angol nyelvű burját nyelvtant, majd 1962-ben Bosson publikál egy szöveggyűjteményt. 1982-ben Rassadin megírja a burját összehasonlító történeti hangtanát, melyet máig a legjobbnak tartanak.

Ma a burját az egyik legjobban dokumentált mongol nyelv. A leginkább használható szótárak Cydendambaev 1954-es orosz–burját és Cseremisov 1973-as burját–orosz szótára.

A burját mint írott nyelv

A modern irodalmi burját nyelv bevezetése előtt a 17. századtól a 20. század 30-as éveig a keleti burjátok (a nyugati burjátok nem!) az irodalmi mongol nyelvet és az uigur-mongol írást használták az írásbeli érintkezésre.

Tekintélyes mennyiségű irodalom áll rendelkezésre ebből az időszakból, köztük történeti krónikák, genealógiai leírások, illetve vallási és filozófiai szövegek fordításai.

1905-ben Agvan Dorzsiev és Cyben Zsamcarano burját tudósok, az ojrát írás elveit alapul véve megalkották a burját írást. Ennek jellemzői, hogy volt külön betűje a /h/ fonémára, diakritikus jelek és betűkettőzés

segítségével jelölni tudta a magánhangzókat, illetve a mássalhangzók palatalizáltságát. Az írásrendszer megalkotásával egy időben a nyomtatáshoz szükséges betűkészletet is elkészítették. Egyértelműsége ellenére nem terjedt el szélesebb körben a burjátok között, mindössze néhány szöveget nyomtattak ezzel az írással, többségüket Szentpéterváron.

1931-ben, – ahogy a Szovjetunió több más népének esetében is – a burjátoknál bevezették a latin írást, melyet nyolc év elmúltával a cirill írásra cserélnek. A cirill írást három betűvel egészítették ki: az <ө>, <ү> és <h> betűkkel.

A burját nyelv szókincse

A burját szókincsének alapját a mongolból örökölt nyelvi elemek adják, így a burját és a többi mongol nyelv szókincse nagyban fedi egymást. Az eltérések általában nyelvi érintkezések következményei.

Így a burjátban viszonylag nagy mennyiségű orosz jövevényszó figyelhető meg. Ezek egyik érdekessége, hogy a korai orosz jövevények tökéletesen alkalmazkodtak a burját hangrendszerhez, például:

burját *xartābxa* ‘burgonya’ ← orosz *kartóška*, v.ö. halha *töms*;
burját *xilēmen* ‘kenyér’ ← orosz *xlyéb*, v.ö. halha *talx*;
burját *xapūsta* ‘káposzta’ ← orosz *kapūsta*, v.ö. halha *baicā* (← kínai *baicai*);
burját *orōhon* ‘rozs’ ← orosz *rož*, v.ö. halha *xar taria* stb.

Ezzel szemben a későbbi, immár a szovjet időkben bekerült jövevényszók esetében az adaptáció sokkal kisebb mértékű, az ortográfia pedig megőrizte az orosz alakokat.

Főként a keleti burját nyelvjárásokban figyelhető meg komolyabb mennyiségű kínai és tibeti elem. E modern kor előtti jövevényszók érdekessége, hogy általában nem közvetlen átvételek, hanem a mongol (halha) közvetítésével bekerült szóképzleti elemek. A kínai jövevényszókra az jellemző, hogy leginkább az anyagi kultúrához kapcsolódnak, például:

burját *sai* ‘tea’ ← kínai *chá*, v.ö. halha *cai*;
burját *dālimba* ‘sávoly v zsávoly (szövet)’ ← kínai *dāliánbù*, v.ö. halha *dālimba*;
burját *naimā* ‘kereskedelem’ ← kínai *māimài*, v.ö. halha *naimā*;
burját *haŋ* ‘tár, kincstár’ ← kínai *cāng*, v.ö. halha *saŋ* stb.

Ezzel szemben a tibeti jövevényszók jellemzően a vallás és a tudomány révén kerültek a burjátba, például:

burját *dasan* ‘templom’ ← tibeti *grva-tshang*, v.ö. halha *dacan*;
burját *gelen* ‘buddhista rangfokozat’ ← tibeti *dge-slong*, v.ö. halha *geleŋ*;
burját *namtar* ‘életrajz’ ← tibeti *rnam-thar*, v.ö. halha *namtar*;
burját *seg* ‘pont (mint írásjel)’ ← tibeti *tsheg*, v.ö. halha *ceg* stb.

A burját török jövevényszavait két csoportra lehet osztani. Az első csoportba azok a török elemek tartoznak, melyek más mongol nyelvekben is megjelennek, például:

burját *xusa* ‘kos’; v.ö. irod. mongol *quča*; halha *xuc*; kalmük *xutsa*
← török: v.ö. ótörök *qoč* (→ magyar *kos*);
burját *exir* ‘iker’; v.ö. irod. mongol *ikire* ~ *ikere*; halha *ixer*; kalmük *ikr*
← török: v.ö. ótörök *ekkez*; csuvas *yëkër* (→ magyar *iker*);
burját *gülge* ‘kiskutya, kölyökkutya’; v.ö. irod. mongol *gölige* ~ *gölöge*;
halha *gölög* ← török: v.ö. ótörök *köšek* (→ magyar *kölyök*)

A második csoportot a burját azon török eredetű szókészleti elemei alkotják, melyek csak a burjátból adatolhatók. A nyugati burját nyelvjárássok több olyan török elemmel is rendelkeznek, melyek a keleti burjátban nem jelennek meg. Egy igen érdekes hibrid jellegű török elem például az oka burját *balyühan* ‘ivadék’ szó, mely a köztörök *balik* ‘hal’ jelentésű szó mongol +*sUn* képzős származéka. Hasonló hibrid jellegű a burját *habagša* ‘fonal, szál’ szó, mely a köztörök *sap-* ‘tűbe fűz’ ige mongol -*Gči* képzős származéka.

A burját ezen török elemeinek donor nyelvei általában a tofa és a jakut.

A tunguz nyelvek közül ma csak az evenkinek vannak közvetlen kapcsolatai a burjattal. Így a helyi evenki nyelvjárások mongol elemei általában a burjátból származnak, miközben a burjátban is megjelenik néhány evenki jövevényszó, melyek más mongol nyelvből nem ismertek, például:

burját *zantaxi* ‘farkaskölyök’ ← evenki *yantakī* < tunguz *yandako* ‘kutya’;
burját *oro* ‘rénszarvas’ ← evenki *oron*;
burját *xüxe degli* ‘gém’ ← evenki *dekeli* ‘sárszalonka’ < tunguz *deg-* ‘repül’;
aga burját *degtendi* ‘varróeszközök tartója, doboza’ ← evenki *dektende* ‘doboz, tartó’ stb.

Irodalom

Bertagaev, T. A. – Cydendambaev, C. B. 1962. *Grammatika burjatskogo jazyka. Sintaksis*. Moskva.

Bosson, J. E. 1962. *Buriat reader*. Supervised and edited by Poppe, N. [Indiana University Publications, Uralic and Altaic Series 8]. Bloomington.

Castrén, M. A. 1857. *Versuch einer burjätischen Sprachlehre nebst kurzem Wörterverzeichnis*. Herausgegeben von Anton Schiefner. St. Petersburg.

Cydendambaev, C. B. 1954. *Russko–burjat-mongol'skij slovar'*. Moskva.

Cydendambaev, C. B. 1981. Zametki ob étničeskix i jazykovyx kontaktax burjat i évenkov. In: Ubrjatova, Ye. I. (ed.) *Jazyki i fol'klor narodov Severa*. Novosibirsk. 70–91.

Čeremisov, K. M. 1973. *Burjatsko–russkij slovar'*. Moskva.

Damdinov, D. G. 1968. Étno-lingvističeskij očerk xamniganskogo govora. In: Cydendambaev, C. B. – Budaev, I. D. (eds.) *Issledovanija burjatskix govorov* 2. Ulan-Ude. 74–116.

Poppe, N. 1938. *Grammatika burjat-mongol'skogo jazyka*. Moskva – Leningrad.

Poppe, N. 1960. *Buriat grammar*. [Indiana University Publications, Uralic and Altaic Series 2]. Bloomington.

Poppe, N. 1963. *Introduction to Altaic linguistics*. [Ural-Altaische Bibliothek] Wiesbaden.

Rassadin, V. I. 1982. *Očerki po istoričeskoj fonetike burjatskogo jazyka*. Moskva.

Sanžeev, G. D. 1941. *Grammatika burjat-mongol'skogo jazyka*. Moskva – Leningrad.

Fonetikai megjegyzések

A burját abc

а	аха 'báty', аман 'száj'
б	баян 'gazdag', аба 'apa'
в	<i>csak jövevényszókban fordul elő</i> : водород 'hidrogén', венгр 'magyar'
г	гал 'tűz', бара 'kicsi'
д	даараха 'fázik', гадар 'külső felület'
е	ерэхэ 'érkezik', бэе 'test'
ё	ёохор 'burját néptánc', гоё 'szép'
ж	жэл 'év', ажал 'munka'
з	заряа 'sün', аза 'szerencse'
и	иимэ 'ilyen', бариха 'fogni'
й	<i>csak szóbelseji helyzetben fordul elő</i> , félhangzó
к	<i>csak jövevényszókban fordul elő</i> : колхоз 'kolhoz'
л	лама 'buddhista szerzetes': <i>szókezdő helyzetben csak jövevényszókban fordul elő</i> , esetleges kivétel лаб 'biztos'
м	миисгэй 'macska', амар 'béke'
н	<i>két allofónt jelölhet</i> : [n], [ng]: ном [nom] 'könyv', дэн [deŋ] 'gyertya'
о	одон 'csillag', олон 'sok'
өө	<i>csak hosszú lehet</i> : өөхэн 'háj, szalonna', хүдөө 'vidék'
п	<i>csak jövevényszókban fordul elő</i> : почто 'posta', парк 'park'
р	<i>szó eleji helyzetben csak jövevényszókban fordul elő</i> : радио 'rádió'
с	саһан 'hó', хуса 'kos'
т	тала 'puszta', алтан 'arany'
у	уһан 'víz', зун 'nyár'
ү	үһэн 'háj', нүхэр 'barát'
ф	<i>csak jövevényszókban fordul elő</i> : фабрика 'gyár'
х	хабар 'tavasz', эхэ 'anya'
h	һанаан 'gondolat', наһан 'életkor'
ц	<i>csak jövevényszókban fordul elő</i> : цензуура 'cenzúra'
ч	<i>csak jövevényszókban fordul elő</i> : чемодан 'bőrönd'
ш	шара 'sárga', эшэгэн 'kecskegida'
щ	<i>csak jövevényszókban fordul elő</i> : щётко 'kefe'
ъ	<i>csak orosz jövevényszókban fordul elő</i>

Ы	hosszú i, mely nem palatalizálja az előtte álló mássalhangzót, szókezdő helyzetben nem fordul elő: дүгы ‘híd’, зүгы ‘méh’
Ь	a mássalhangzó palatalizáltságát jelöli: хурьган ‘bárány’, сэдхэл ‘jellem’
Э	энэ ‘ez’, эльгэн ‘máj’
Ю	юун ‘mi’, юрэнхы ‘egyszerű’
Я	ямар ‘milyen’, баян ‘gazdag’

Az **өө**, **ү** és **h** hangok idegen szavakban nem fordulnak elő, csak eredeti burját szavakban, míg a **в**, **к**, **п**, **ф**, **ц**, **ш**, **ъ**, **ч** mássalhangzók csak idegen szavakban jelenhetnek meg.

A burját nyelv a többségi környezet miatt erős orosz hatás alatt áll. Ennek megfelelően sok orosz jövevényszó található a nyelvben. Az utóbbi időszakban megfigyelhető, hogy ezek helyett igyekeznek mongol szavakat használni: pl. студент ~ оюутан ‘diák’, доска ~ самбар ‘tábla’, магазин ~ дэлгүүр ‘bolt, üzlet’.

Magánhangzók

A burját nyelvben 6 rövid és 7 hosszú magánhangzó van. A rövid és hosszú magánhangzók oppozícióban állnak, azaz a hosszúságok fonematikusak. Ez alól kivétel az **өө** amely mindig hosszú:

а	аа	и	ии	э	ээ
о	оо		ы		өө
у	уу			ү	үү

Példák:

а	аа
зан ‘kedély’	заан ‘elefánt’
сана ‘sí’	саана ‘mögött’
о	оо
боро ‘szürke’	бороо ‘eső’
одон ‘csillag’	оодон ‘rövid’
у	уу
ула ‘talp’	уула ‘hegy’
зун ‘nyár’	зуун ‘száz’
ү	үү
үлэн ‘éhes’	үүлэн ‘felhő’
үдэн ‘madártoll’	үүдэн ‘ajtó’

A burját nyelvben a következő diftongusok fordulnak elő: ай, ой, уй, эй, үй:

ай: айл ‘falu, jurtacsoport, szállás’, аймаг ‘ajmak (területi egység)’, байха ‘lenni, állni’

ой: ой ‘erdő’, ойлгохо ‘ért’, нохой ‘kutya’

уй: уйдхар ‘szomorúság’, уйтан ‘keskeny’, гуйха ‘kér, könyörög’

эй: дэлхэй ‘világ’, эрбээхэй ‘pillangó’

үй: үйлэдбэри ‘üzem’, түймэр ‘tűzvész’

Ugyanúgy mint a többi altaji nyelvben, a burjátban is van magánhangzó-harmónia, azaz az első szótag magánhangzója meghatározza a szó hangrendjét. Ez alól kivételt képez az и, mely hangrend szempontjából semleges. Ez a magánhangzó-harmónia vonatkozik a szóképzésre is:

mélyhangrendű szavak

шатар ‘sakk’ > шатардаха ‘sakkozik’

улаан ‘piros’ > улаарха ‘pirosodik’

шулуун ‘kő’ > шулуудаха ‘kövel megdob’

mélyhangrendű + и, ы

харгы ‘út’

амиды ‘élő’

һонин ‘érdekes’

һонгино ‘hagyma’

magashangrendű szavak

үдэр ‘nap’ > үдэрлэхэ ‘napot eltölt’

дээрэ ‘fent’ > дээгүүр ‘a tetején’

һөөм ‘arasz’ > һөөмлэхэ ‘araszol’

нүлөө ‘befolyás’ > нүлөөлхэ ‘befolyásol’

magashangrendű +и, ы

эжы ‘anya’

эдир ‘fiatal’

үгьтэй ‘szegény’

иимэрхүү ‘ilyen’

A magánhangzó-harmónia szabályai nem vonatkoznak a jövevényszavakra:

педагогика ‘pedagógia’
революци ‘forradalom’

Szintén kivételt képez ezek alól a szabályok alól a tárgyeset végződése:

ахые ‘bátyot’ < аха ‘báty’
тахяе ‘tyúkot’ < тахя ‘tyúk’
эжые ‘anyát’ < эжы ‘anya’

1. lecke – Нэгэдэх и хэшээл

Хэн? – Ki? Юун? – Mi?

Хэн? – Ki?

Энэ хэн бэ?

Энэ хүн.

Тэрэ хэн бэ?

Тэрэ баһа хүн.

Тэдэ хэд бэ?

Тэдэ хүнүүд.

Энэ хэн бэ?

Энэ эрэгтэй.

Энэ эмэгтэй.

Тэрэ хэн бэ?

Тэрэ баһа эрэгтэй.

Тэрэ баһа эмэгтэй.

Тэдэ хэд бэ?

Тэдэ эрэгтэйшүүл.

Тэдэ эмэгтэйшүүл.

Энэ хэн бэ?

Энэ басаган.

Тэрэ хэн бэ?

Тэрэ хүбүүн.

Тэдэ хэд бэ?

Тэдэ басагад ба

хүбүүд.

Энэ хэн бэ?

Энэ үхибүүн.

Тэрэ үхибүүн гү?

Тиимэ, тэрэ үхибүүн.

Тэдэ хэд бэ?

Тэдэ үхибүүд.

Энэ басаган гү?

Тиимэ, энэ басаган.

Тэрэ басаган гү?

Үгы, тэрэ басаган бэшэ, харин хүбүүн.

Энэ хэн бэ?

Энэ _____ гү?

Тэрэ хэн бэ?

Тэрэ _____ гү?

/оюутан, багша, эжы, аба, Сэсэгма, Баатар/

Шэнэ үгэнүүд – Új szavak

аба ‘apa’

ба ‘és’

баһа ‘is, szintén’

Баатар (fiúnev)

тэрэ ‘ő, az’

үгы ‘nincs’

үхибүүн ‘gyerek’

хүбүүн ‘fiú’

багша 'tanár'
 басаган 'lány'
 бэшэ 'nem'
 оюутан 'diák'
 Сэсэгмаа (lánynev)
 тиимэ 'igen'
 тэдэ 'ők, azok'

хүн 'ember'
 эдэ 'ezek'
 эжы 'anya'
 эмэгтэй 'nő'
 энэ 'ő, ez'
 эрэгтэй 'férfi'

Юун? – Mi?

Энэ юун бэ?
 Энэ ном.

Тэрэ юун бэ?
 Тэрэ дэбтэр.

Тэдэ юун бэ?
 Тэдэ дэбтэрнүүд.

Энэ ном гү?
 Тиимэ, энэ ном.

Тэрэ дэбтэр гү?
 Тиимэ, тэрэ дэбтэр.

Тэдэ номууд гү?
 Үгы, тэдэ номууд
 бэшэ, харин
 дэбтэрнүүд.

Энэ юун бэ?
 Энэ ручка.

Тэрэ юун бэ?
 Тэрэ харандаа.

Тэдэ юун бэ?
 Тэдэ харандаанууд.

Энэ харандаа гү?
 Үгы, энэ харандаа бэшэ, энэ ручка.

Тэрэ харандаа гү?
 Тиимэ, тэрэ харандаа.

Тэдэ харандаанууд гү?
 Тиимэ, тэдэ харандаанууд.

Энэ юун бэ?
 Энэ гэр.

Тэрэ юун бэ?
 Тэрэ баһа гэр.

Эдэ юун бэ?
 Эдэ гэрнүүд.

Энэ гэр гү?
 Тиимэ, энэ гэр.

Тэрэ баһа гэр гү?
 Тиимэ, тэрэ баһа гэр.

Тэрэ гэр бэшэ гү?
 Тиимэ, тэрэ гэр.

Энэ ручка али харандаа гү?
 Энэ харандаа.

Тэрэ басаган али хүбүүн гү?
 Тэрэ хүбүүн.

Энэ юун бэ?

Тэрэ юун бэ?

Энэ _____ гү?

Тэрэ _____ гү?

Тиимэ, _____

Үгы, _____

/шэрээн, хандал, самбар, саархан, үүдэн, сонхо, сүүмхэ, хүүртиг, малгай, гутал/

Шэнэ үгэнүүд – Új szavak

гутал ‘cipő’

гэр ‘ház’

дэбтэр ‘füzet’

малгай ‘sapka’

ном ‘könyv’

ручка ‘toll’

саархан ‘papír’

самбар ‘tábla’

сонхо ‘ablak’

сүүмхэ ‘táska’

тахалга ‘szoba’

тиимэ ‘igen, igaz, úgy van, ilyen’

үүдэн ‘ajtó’

харандаа ‘ceruza’

хүүртиг ‘kabát’

хандал ‘szék’

шэрээн ‘asztal’

Грамматическа тайлбаринууд – Nyelvtani magyarázatok

Асуулга

Kérdezés

A burjátban kétféle kérdőszó/kérdőpartikula létezik, a бэ? és a гү?

А бэ kérdőszót akkor kell használni, amikor a mondatban van kérdésnévmás.

Энэ хэн бэ? ‘Ez ki?’

Тэрэ юун бэ? ‘Az mi?’

А гү kérdőszó akkor használatos, amikor a mondatban nincs kérdőszó, azaz a kérdés eldöntendő:

Энэ ном гү? ‘Ez könyv?’

Тэрэ дэбтэр гү? ‘Az füzet?’

Буруушааһан зүйр үгэнүүд A tagadósavak

Két dolgot lehet a burjában tagadni, a minőséget és a létezést.

A minőség tagadása a бэшэ tagadószóval történik.

Энэ ном бэшэ. 'Ez nem könyv.'

Энэ хайн ручка бэшэ. 'Ez nem jó toll.'

Тэрэ багша бэшэ, оюутан байна. 'Ő nem tanár, hanem diák.'

A létezést az үгы tagadószóval lehet tagadni.

Намда ном үгы. 'Nálam nincs könyv.'

A rövidített -гүй formában ezt a tagadószt kell fosztóképzőként használni. Fontos megjegyezni róla, hogy ez egy egyalakú szuffixum, azaz nem vesz részt a magánhangzó-harmóniában.

Багша номгүй. 'A tanárnak nincs könyve.' (tkp. 'a tanár könyvtelen')

Тагалга сонхогүй. 'A szobának nincs ablaka.' (tkp. 'a szoba ablaktalan').

Igékhez illesztve a cselekmény tagadását jelenti:

Шэрээн дээрэ ном хэбтэнэгүй. 'Az asztalon nem fekszik könyv.'

Оюутан бэшэнэгүй. 'A diák most nem ír.'

Ниилэлдэһэн холбодог үгэнүүд Mellérendelő kötőszavak

A kötőszóknak több csoportját is megkülönböztetjük, köztük a kapcsolatos kötőszók csoportját, amelybe a burját ба 'és', valamint a баһа 'is, szintén' kötőszók tartoznak, a választó kötőszók csoportját az али 'vagy' alkotja, míg a харин 'de' használható ellentétes kötőszóként.

Эндэ ручка ба харандаа байна. 'Itt toll és ceruza van.'

Тэрэ баһа оюутан. 'Ő is diák.'

Энэ ном али дэбтэр гү? 'Ez könyv vagy füzet?'

Энэ ном бэшэ, харин дэбтэр байна. 'Ez nem könyv, hanem füzet.'

Юумэнэй нэрэ A főnév

Kérdőszavai: Хэн? ‘Ki?’, Юун? ‘Mi?’

A burjátban határozott vagy határozatlan névelő nem létezik.

A főnevek, amennyiben szókapcsolatok tagjaként szerepelnek, szolgálhatnak jelzőként is:

модон ‘fa’	→	модон гэр ‘faház’
алтан ‘arany’	→	алтан бэхэлиг ‘aranygyűrű’

Олоной тоо Többszám

A burját nyelvben hatféle többszámjel létezik. Használatuk behatárolt, azaz nem lehet bármelyiket bármely főnév után használni:

1. +д: -н-ре (történetileg -n-re) végződő szavak esetén használatos. A tőhöz való illeszkedése során a szóvégi -н kiesik. Ugyanez a többszámjel használatos a +гша, +гшэ, +гшо, +шан, +шэн, +шон foglalkozásnév képzők (Nomen Actoris) esetében is:

морин ‘ló’	→	морид ‘lovak’
басаган ‘lány’	→	басагад ‘lányok’
хурагша ‘tanuló’	→	хурагшад ‘tanulók’
хүдэлмэришэн ‘munkás’	→	хүдэлмэришэд ‘munkások’

Korábban ennek a többszámjelnek szélesebb volt a használata, és megtörténik, hogy régebbi többszámú alakok megkövesedett alakjai a mai nyelvben is felbukkannak. Ezek kivételként kezelhetők:

нүхэр ‘barát’ → нүхэд ‘barátok’

2. +гууд, +гүүд veláris -н (történetileg -ng) után használható:

дэн ‘gyertya’	→	дэнгүүд ‘gyertyák’
булан ‘sarok’	→	булангууд ‘sarkok’
ан ‘vadállat’	→	ангууд ‘vadállatok’
хан ‘tár’	→	хангууд ‘tárak’ (pl. könyvtár, kincstár).

3. +нууд, +нүүд magánhangzók, diftongusok után, -л, -р mássalhangzóra végződő szavak esetén használjuk. Ez a leggyakrabban használatos többszámjel:

ручка ‘golyóstoll’ → ручка**нууд** ‘tollak’
 харандаа ‘ceruza’ → харандаа**нууд** ‘ceruzák’
 нохой ‘kutya’ → нохой**нууд** ‘kutyák’
 хандал ‘szék’ → хандал**нууд** ‘székek’
 гэр ‘ház’ → гэр**нүүд** ‘házak’

4. **+ууд, +үүд** -б, -г, -д, -м, mozgó -н-re végződő szavak esetében használható:

түсэб ‘terv’ → түсэб**үүд** ‘tervek’
 гаршаг ‘cím’ → гаршаг**ууд** ‘címek’
 арад ‘nép’ → арад**ууд** ‘népek’
 ном ‘könyv’ → ном**ууд** ‘könyvek’
 саархан ‘papír’ → саархан**ууд** ‘papírok’
 шэрээн ‘asztal’ → шэрээн**үүд** ‘asztalok’

5. **+нар, +нэр, +нор** embereket jelölő főnevek és antropomorf lények többesszámát képzí:

багша ‘tanár’ → багша**нар** ‘tanárok’
 эжы ‘anya’ → эжы**нэр** ‘anyák’
 аба ‘apa’ → аба**нар** ‘apák’

6. **+шууд, +шүүд** kollektív többesszám, mely előfordul **+шуул, +шүүл** alakban is:

залуу ‘fiatal’ → залуу**шууд** ~ залуу**шуул** ‘fiatalok’
 баян ‘gazdag’ → бая**шууд** ~ бая**шуул** ‘gazdagok’
 эрэгтэй ‘férfi’ → эрэгтэй**шүүд** ~ эрэгтэй**шүүл** ‘férfiak’

Даабаринууд – Feladatok

1. Оршуулаарай ба олоной тоодо бэшээрэй. Fordítsa le, és tegye többesszámba a következő főneveket.

шэрээн _____	оюутан _____
дэбтэр _____	эмэгтэй _____
эжы _____	ном _____
ручка _____	малгай _____
эрэгтэй _____	харандаа _____
хүүртиг _____	багша _____

гэр _____	хүбүүн _____
нандал _____	хүгшэн _____
самбар _____	сүүмхэ _____
аба _____	саархан _____
басаган _____	үүдэн _____
сонхо _____	хүн _____
таналга _____	нүхэр _____
гутал _____	үхибүүн _____

2. Асуудалнуудыг табижа харюусаарай. Tegyен fel a következõ fő-
nevekre vonatkozó kérdéseket, és válaszolja meg õket.

tanár: _____

ceruza: _____

férfi: _____

fűzet: _____

ház: _____

diák: _____

tábla: _____

ajtó: _____

papír: _____

ablak: _____

táska: _____

gyerek: _____

3. Дорго үгтэһэн мэдүүлэлнүүдыг оршуулаарай. Fordítsa le az
alábbi mondatokat.

Ezek könyvek? Igen, ezek könyvek.

A tanár ki? A tanár férfi.

Bátor ki? Bátor diák.

Azok mik? Azok asztalok.

Ezek kik? Ezek diákok.

Szeszegmá fiú? Nem, ő lány.
Az is könyv? Igen, az is.
Azok nem papírok, hanem füzetek.
Ez egy táska? Nem, ez egy cipő.

Энэ ном гү? Үгы, энэ ном бэшэ, энэ саархан.
Тэрэ багша гү? Үгы, тэрэ багша бэшэ, тэрэ оюутан.
Тэдэ юун бэ? Тэдэ сонхонууд.
Эдэ хандалнууд гү? Тиимэ, эдэ хандалнууд.
Эдэ бага хандалнууд гү? Үгы, эдэ хандалнууд бэшэ, эдэ
шэрээнүүд.
Эжы хэн бэ? Тэрэ эмэгтэй.
Аба хэн бэ? Тэрэ эмэгтэй бэшэ, тэрэ эрэгтэй.
Тэрэ хэн бэ? Тэрэ оюутан.
Эдэ юун бэ? Эдэ малгайнууд ба гуталнууд.

2. lecke – Хоёрдохи хэшээл

Ямар? – Milyen?

Энэ ямар хүн бэ?
Тэрэ ямар хүн бэ?
Тэдэ ямар хүнүүд бэ?

Энэ залуу басаган.
Тэрэ залуу хүбүүн.
Тэдэ залуушуул.

Энэ ямар хүн бэ?
Тэрэ ямар хүн бэ?
Тэдэ ямар хүнүүд бэ?

Энэ хүгшэн эмэгтэй.
Тэрэ хүгшэн эрэгтэй.
Тэдэ хүгшэд.

Энэ ямар ном бэ?
Тэрэ ямар дэбтэр бэ?
Эдэ ямар номууд бэ?

Энэ зузаан ном.
Тэрэ зузаан дэбтэр.
Эдэ зузаан номууд.

Энэ зузаан ном гү?
Тэрэ нарин дэбтэр гү?
Эдэ нарин номууд гү?

Тиимэ, энэ зузаан ном.
Бэшэ, тэрэ зузаан дэбтэр.
Бэшэ, эдэ зузаан номууд.

Энэ ямар гэр бэ?
Тэрэ ямар гэр бэ?
Энэ томо гэр гү?
Тэрэ томо гэр гү?

Энэ жаахан гэр.
Тэрэ томо гэр.
Бэшэ, энэ жаахан гэр.
Тиимэ, тэрэ томо гэр.

Энэ ямар _____ бэ?

Тэрэ ямар _____ бэ?

Энэ _____.

Тэрэ _____.

Энэ _____ гү?

Тэрэ _____ гү?

Тиимэ, энэ _____.

Бэшэ, тэрэ _____.

/үндэр шэрээ, набтар һандал, богони ручка, ута харандаа, залуу басаган, жаахан үхибүүн, хүгшэн эрэгтэй, хайн эжы, хуушан гэр, шэнэ дэбтэр, томо сүүмхэ, гоё хүүртиг, муухай басаган, жаахан миисгэй/

Шэнэ үгэнүүд – Új szavak

залуу ‘fiatal’	хүгшэн ‘öreg’
нарин /нимгэн ‘vékony, keskeny’	зузаан ‘vastag’
жаахан ‘kicsi’	томо ‘nagy’
набтар ‘alacsony’	үндэр ‘magas’
богони ‘rövid’	ута ‘hosszú’
хайн ‘jó’	муу ‘rossz’
шэнэ ‘új’	хуушан ‘régí’
гоё ‘szép’	муухай ‘csúnya’
тарган ‘kövér’	туранхай ‘sovány’
бүдүүн ‘duci, dundi’	нариихан ‘vékonyka, csinos’
шамбай ‘erős’	хула ‘gyenge’
хөөрхэн ‘aranyos’	
байна ‘van (létige jelen idejű alakja)’	

Үнгэнүүд – Színnevek

үнгэ ‘szín’	хара ‘fekete’
сагаан ‘fehér’	ногоон ‘zöld’
улаан ‘piros, vörös’	боро ‘szürke’
хүхэ ‘kék’	шара ‘sárga’
хүрин ‘barna’	ягаан хүхэ ‘lila’
ягаан ‘rózsaszín’	

Энэ ном ямар үнгэтэй бэ?	Энэ ном улаан үнгэтэй.
Тэрэ ручка ямар үнгэтэй бэ?	Тэрэ ручка хара үнгэтэй байна.
Энэ ном улаан гү?	Тиимэ, энэ улаан ном.
Тэрэ ручка хүхэ үнгэтэй гү?	Бэшэ, тэрэ хара үнгэтэй.

Энэ зузаан дэбтэр ямар үнгэтэй бэ?
Энэ зузаан дэбтэр шара үнгэтэй.

Тэрэ юун бэ?	Тэрэ самбар байна.
Энэ дэбтэр ямар бэ?	Энэ шара ба зузаан дэбтэр байна.
Тэрэ самбар ямар бэ?	Тэрэ ногоон ба томо самбар байна.

Энэ юун бэ?	Тэрэ хэн бэ?
Энэ _____ байна.	Тэрэ _____ байна.

Энэ _____ ямар үнгэтэй бэ?

Энэ _____ байна.

Тэрэ _____ ямар бэ?

Тэрэ _____ байна.

/улаан ном, ногоон харандаа, хүрин ном, сагаан гэр, боро шэрээн, шара үүдэн, хүхэ сонхо, хара гутал, шара нохой, хара миистэй, залуу багша, хүгшэн хүн, хайн нүхэр, муу оюутан, үндэр эрэгтэй, набтар эмэгтэй, гоё басаган, жаахан үхибүүн/

Грамматическа тайлбаринууд – Nyelvtani magyarázatok

Тэмдэгэй нэрэ

A melléknév

Kérdőszava: Ямар? ‘Milyen?’

Formailag nem különbözik a főnevektől: pl. улаан ‘piros, vörös’, шара ‘sárga’, хайн ‘jó’, муу ‘rossz’, гоё ‘szép’.

Amennyiben nem főnévként, hanem melléknévként használjuk, két-féle szerepe lehet:

1. jelzői szerep:

Энэ сагаан дэбтэр байна. ‘Ez fehér füzet.’

Тэрэ хайн багша байна. ‘Ő jó tanár.’

2. állítmányi szerep:

Ном зузаан байна. ‘A könyv vastag.’

Эрэгтэй үндэр байна. ‘A férfi magas.’

Хамтын падеж

Társhatározói eset (Comitativus)

Kérdőszavai: Хэнтэй? ‘Kivel?’, Юунтэй? ‘Mivel?’, Юутэй? ‘Mivel?’

Az esetrag alakja +тай, +тэй, +той. Minden végződés után ez illeszthető:

аба ‘apa’ → абатай ‘apával’

үнгэ ‘szín’ → үнгэтэй ‘színn’

нохой ‘kutya’ → нохойтой ‘kutyával, kutyás’,

de: нохойнуудтай ‘kutyákkal’

ном 'könyv' → номтой 'könyvvel',
 де: номуудтай 'könyvekkel'.

A társhatározói esetrag történetileg egy ellátottság képző volt. Ebben a funkciójában mind a mai napig előfordul. Fontos megjegyezni, hogy ha ellátottságképzőként használjuk a toldalékot, tehát egy jelzőt képezünk, akkor a főnév elveszíti -н төвэт, társhatározói funkcióban azonban a főnéв megőrzi azt:

басагатай хүн 'ember, akinek lánya van'
 басагантай уулзааб 'találkoztam egy lánnyal'

Amennyiben ellátottságképzőként használjuk a toldalékot, az ellentétét +гүй fosztóképzővel lehet képezni:

Залуу басаган хүүртигтэй, харин хүбүүн хүүртиггүй байна.
 'A fiatal lánynak van kabátja, de a fiúnak nincs kabátja.'
 Нүхэртэй байха хайн, харин нүхэргүй байха муу. 'Jó ha az embernek van barátja, és rossz ha nincs.'

Даабаринууд – Feladatok

- Доро үгтгээн тэмдэгэй нэрэнүүдтэ антонимуудые бэшээрэй.
 Írja le a megadott melléknevek ellentét-párjait.

томо – _____	залуу – _____
үндэр – _____	сагаан – _____
зузаан – _____	богони – _____
муу – _____	гоё – _____
шэнэ – _____	хара – _____

- Хамтын падеж хэрэглээрэй. Használjon társhatározói esetragot.

багша зузаан номууд _____
 таһалга томо сонхонууд _____
 оюутан хүрин дэбтэр _____
 басаган хайн нүхэр _____
 шэнэ гэр шара үүдэн _____
 шэрээн набтар хандалнууд _____

хүгшэн хүн томо нохой _____
ручка ногоон үнгэ _____
аба басаган _____ ба хүбүүн _____
эжы улаан харандаа _____
үндэр хүбүүн нарин саарһа(н) _____
залуу басаган гоё хүүртиг _____
шэнэ дэбтэр улаан үнгэ _____
оюутан шэнэ гутал _____
басаган жаахан миисгэй _____
аба улаан машина _____
модон набшаһанууд _____
һү(н) _____ сай

3. Доро үгтэһэн мэдүүлэлнүүдые оршуулаарай. Fordítsa le az alábbi mondatokat.

Ez milyen ház? Ez egy új ház.
Ez az ember öreg? Nem, ő fiatal.
Milyen a ceruza? A ceruza fekete színű és hosszú.
Az ki? Az egy fiatal magas tanár.
Ezek nem vastag füzetek, ezek vékony füzetek.
Az ablak milyen színű? Az ablak kék színű.
Ezek mik? Ezek szürke, piros, sárga, barna és zöld színű papírok.
Ő milyen ember: jó vagy rossz? Ő egy jó ember.
Ez milyen könyv? Ez egy érdekes és szép könyv.

Энэ ямар хүн бэ? Энэ залуу хүбүүн байна.
Тэдэ хэд бэ? Тэдэ набтар басагад.
Тэрэ улаан ном гү? Бэшэ, тэрэ ногоон ном байна.
Энэ юун бэ? Энэ боро набтар шэрээн байна.
Тэрэ хайн багша гү? Тиимэ, тэрэ хайн багша.
Самбар ямар үнгэтэй бэ? Самбар ногоон үнгэтэй.
Энэ таһалга томо гү? Бэшэ, энэ жаахан таһалга байна.
Энэ хүхэ ручка ба хүрин харандаа байна.
Энэ ном улаан үнгэтэй байна.
Үндэр шэрээнүүд ба набтар хандалнууд сагаан үнгэтэй байна.
Хүгшэн эрэгтэй залуу басагатай байна.

3. lecke – Гурбадахи хэшээл

Хаана? – Hol?

эндэ 'itt'

тэндэ 'ott'

дээрэ 'fent, fel, felett'

дотор 'lent, le, alatt'

хажууда / дэргэдэ 'mellett'

дотор 'belül, bent'

урда 'elöl, elött'

хойно 'hátul, mögött'

дунда /хоорондо/ 'között'

Хаана басаган байна бэ?

Басаган эндэ байна.

Хаана хүбүүн байна бэ?

Хүбүүн тэндэ байна.

Басаган ба хүбүүн эндэ байна гү?

Тиимэ, эндэ. ~ Бэшэ, эндэ үгы байна.

Хаана номууд байна бэ?

Номууд шэрээн дээрэ байна.

Хаана дэбтэрнүүд байна бэ?

Дэбтэрнүүд баһа шэрээн дээрэ байна.

Номууд шэрээн дээрэ байна гү?
Тиимэ, эндэ байна.

Дэбтэрнүүд номууд доро байна гү?
Бэшэ, тэндэ үгы.

Хаана дэбтэр байна бэ?	Дэбтэр номой хажууда хэбтэнэ.
Хаана басаган зогсоно бэ?	Басаган хүбүүнэй хажууда зогсоно.

Хаана оюутад байна бэ?	Оюутад таһалга дотор байна.
	Оюутад таһалгада һууна.
	Оюутад багшын урда байна.

Хаана багша байна бэ?	Багша баһа таһалга дотор байна.
	Багша баһа таһалгада һууна.
	Багша самбарай хажууда байна.

Гэр хаана байна бэ? Гэр уулын хажууда зогсоно.
Мүрэн уулын хажууда байна гү? Тиимэ, эндэ байна.

Зураг хаана байна бэ?
Зураг хана дээрэ үлгөөтэй байна.

Зурагууд ханада байна гү?
Бэшэ, эндэ үгы байна.

Зураг дээрэ юу байнаб?
Зурагта модонууд ба ууланууд зураатай байна.

Хаана ручка хэбтэнэ бэ?
Ручка номой ба харандаагай дунда хэбтэнэ.

Хаана гэр байна бэ?
Гэр абын урда байна.

Хаана харандаа хэбтэнэб?
Харандаа номой урда хэбтэнэ.

Хаана аба зогсоно бэ?
Аба эжын хойно зогсоно.

Хаана _____ байна бэ?	_____ дээрэ байна.
Хаана _____ байна бэ?	_____ доро байна.

_____ дотор байна. _____ (Dat-Loc) байна.

_____ урда байна. _____ хойно байна.

_____ хажууда байна. _____ дунда байна.

/гэр, ном, хандал, сонхо, эрэгтэй, хүбүүн, таһалга, гутал, малгай, зураг/

Шэнэ үгэнүүд – Új szavak

бэшэнэ ‘ír’

зогсоно ‘áll’

зураатай байна ‘rajzolja van’

зураг ‘kép’

мүрэн ‘folyó’

уула ‘hegy’

үлгөөтэй байна ‘függ, lóg’

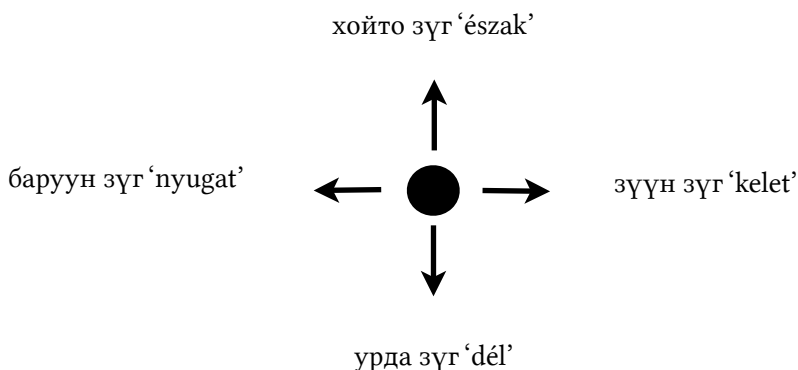
хана ‘fal’

хэвтэнэ ‘fekszik’

һууна ‘ül’

Зүг шэглэл

Irány

Һэеы гэр – A burját jurta

Бурядуудай Һэеы гэр дүрбэн талатай юм. Урда, хойто, баруун, зүүн. Гэрэй үүдэн заатагүй урда талада байна. Гэрэй хойто талада хүндэтэй тала юм, тэрэ хоймор. Хойморто гэрэй эзэн Һууна. Баруун хойто ханада бурханай шэрээ. Хойто ханада айлай ханза, хайрсаг, орон. Баруун ханада хубсаһанай ехэ ханза. Эхэнэр хүнэй тала зүүн тала болоно. Тэндэ – амһарта, эдеэн. Гэрэй дунда гуламта. Дээрэ – гэрэй тооно.

ШЭНЭ ҮГЭНҮҮД – Új szavak

айл ‘család, ház’	хайрсаг ‘kisebb láda’
амхарта ‘edény’	ханза ‘ágykemence’
бурхан ‘isten’	хоймор ‘a tiszteleti hely’
гуламта ‘tűzhely’	хубсахан ‘ruha’
дүрбэн ‘négy’	хүндэтэй ‘tisztelt’
заатагүй ‘feltétlenül’	эдеэн ‘étel’
орон ‘ágy’	эзэн ‘gazda’
тала ‘oldal’	эхэнэр ‘asszony, feleség’
тооно ‘jurta tetőgyűrűje’	юм ‘állítmányjelölő szócská’

Грамматическа тайлбаринууд – Nyelvtani magyarázatok

Дайдын дайбар үгэнүүд ба дахуул үгэнүүд Lokális jelentésű határozószók és névutók

Határozószóként és névutóként is használhatók.

Дээрэ шубууд ниидэнэ. ‘Fent madarak repülnek.’
Хажуудамни багша зогсоно. ‘Mellettem a tanár áll.’

Шэрээн дээрэ олон ном хэбтэнэ. ‘Az asztalon sok könyv fekszik.’
Шэрээнэй хажууда хандал байна. ‘Az asztal mellett szék van.’

Lokális jelentésű névutók előtt általában genitivusi esetragot kell használni. Az itteni példák közül kivételt képeznek a дээрэ, доро és дотор névutók.

самбар дээрэ бэшэнэ	сонхо дээрэ хууна
самбар доро бэшэнэ	сонхо доро зогсоно
самбарай хажууда зогсоно	сонхын хажууда байна
самбарай урда зогсоно	харандаагай урда хэбтэнэ
самбарай хойно зогсоно	сонхын хойно байна
тахалга дотор хууна	сүүмхэ дотор байна
сонхын ба шэрээнэйдунда байна	
самбарай ба хандалай дунда зогсоно	

A lokális jelentésű névutók közé tartozik egy másik névutó is, a coo melynek jelentése ‘belül’. Jelentése részben fedi a hely- és részeshatározó eset (Dativus-Locativus) jelentését, és közel áll a дотор határozószónak és névutónak a jelentéséhez, ellenben nem használható határozószóként, csak névutóként.

Гурагшад тагалга **соо** хууна. 'A tanulók a szobában ülnék.'
Басаган дэбтэр **соо** бэшэнэ. 'A lány a füzetbe ír.'

Хамаанай падеж

Birtokos eset (Genitivus)

Kérdőszavai: **Хэнэй?** 'Kinek a...?', **Юунэй?** 'Minek a...?'

Az esetragok a következő alakokban fordulnak elő:

1. **+ай, +эй, +ой** mássalhangzók után használatos, kivétel a veláris -н (η):

дэбтэр 'füzet' → дэбтэр**эй** 'a füzetnek a ...'

хүн 'ember' → хүн**эй** 'embernek a ...'

шэрээн 'asztal' → шэрээн**эй** 'asztalnak a ...'

2. **+гай, +гэй, +гой** hosszú magánhangzó után, illetve veláris -н(η)-re végződő szavak esetén, valamint olyan jövevényszók esetén, ahol a hangsúly az utolsó magánhangzóra esik:

харандаа 'ceruza' → харандаа**гай** 'ceruzának a ...'

ан 'vadállat' → ан**гай** 'vadállatnak a ...'

кино 'mozi' → кино**гой** 'mozinak a ...'

Хуанхэ 'Sárga folyó' → Хуанхэ**гэй** 'a Sárga folyónak a ...'

3. **+ын** rövid magánhangzóra végződő szavak esetén – ekkor a szóvégi magánhangzó kiesik – valamint mássalhangzókapcsolatokra végződő (orosz eredetű) szavak esetén:

аба 'апа' → аба**ын** 'apának a ...'

ручка 'golyóstoll' → ручк**ын** 'tollnak a ...'

сонхо 'ablak' → сонх**ын** 'ablaknak a ...'

пункт 'pont' → пункт**ын** 'pontnak a ...'

4. **+иин** -и (és orosz eredetű szavakban -ь) után, melyek az esetrag használata esetén kiesnek:

хургуули 'iskola' → хургуули**иин** 'iskolának a ...'

шинель 'katonai köpeny' → шинели**иин** 'köpenynek a ...'

5. **+н** diftongusok, -ы, -ии, után, valamint olyan -и -re végződő jövevényszók esetén, amelyekben a hangsúly az utolsó magánhangzóra esik:

нохой 'kutya' → нохой**н** 'kutyának a ...'

эжы 'anya' → эжы**н** 'anyának a ...'

харгы 'út' → харгын 'útnak a ...'
түрии 'lábszár' → түриин 'lábszárnak a ...'
такси 'taxi' → таксиин 'taxinak a ...'

Зүгэй падеж

Hely- és részeshatározó eset (Dativus-Locativus)

Kérdőszavai: Хаана? 'Hol?, Hová?' Хэндэ? 'Kinek?, Kinél?' Юундэ? 'Mire?, Min?, Minek?' Хэзээ? 'Mikor?'

Az esetragok az következő alakokban fordulhatnak elő:

1. +да, +дэ, +до magánhangzók és szóvégi -л, -м, -н után:

тахалга 'szoba' → тахалгада 'szobában'
эрэгтэй 'férfi' → эрэгтэйдэ 'férfinek, férfinél'
эжы 'anya' → эжыдэ 'anyához, anyánál'
хандал 'szék' → хандалда 'széken, székhez'
ном 'könyv' → номдо 'könyvre, könyvben'
хүн 'ember' → хүндэ 'emberhez, embernél'

2. +та, +тэ, +то az összes többi mássalhangzó után:

дэбтэр 'füzet' → дэбтэртэ 'füzetben, füzetbe'
самбар 'tábla' → самбарта 'táblára, táblán'
эб 'barátság' → эбтэ 'barátságban'

Үйлэ үгэ. Мэдүүлхэн түхэлэй мүнөөнэй сар Ige. Jelen idő

A jelen idő jele: -на, -нэ, -но:

Оюутан ехэ хургуулиин хажууда ябана. 'A diák az egyetem mellett megy.'

Барша самбарай урда зогсоно. 'A tanár a tábla előtt áll.'

Дарима дэбтэртэ бэшэнэ. 'Darima füzetbe ír.'

Даабаринууд – Feladatok

1. Хамтын падеж хэрэглээрэй. Lássa el birtokos esetraggal az alábbi szókapcsolatokat.

багша _____ ном	багшанар _____ хургуули
гэр _____ даабари	харандаа _____ үнгэ
дэбтэрнүүд _____ саархан	аба _____ хүбүүн
басагад _____ нүхэр	залуушуул _____ гэр
Сэсэгмаа _____ харандаа	хүнүүд _____ номууд
саархан _____ үнгэ	тахалга _____ сонхо
Баатар _____ дэбтэр	эжы _____ басаган
хүбүүн _____ нохой	эрэгтэй _____ гутал
эмэгтэй _____ малгай	оюутан _____ хүүртиг
харандаа _____ үзүүр	машина _____ үнгэ
хургуули _____ багша	буряад хэлэн _____ хэшээл
уула _____ сэсэг	мүрэн _____ уһан
модон _____ набшаһан	үхибүүд _____ гутал

2. Зүгэй падеж ба мүнөөнэй саг хэрэглэжэ, доро үгтэһэн мэдүүлэлнүүдые оршуулаарай. A zárójelben lévő szavakat lássa el hely- és részeshatározói esetraggal, az igéket tegye jelenidőbe, és fordítsa le a mondatokat.

Багша (хургуули) _____ бай _____.

Басаган ба хүбүүн (тахалга) _____ хуу _____.

Харандаа (ном) _____ хэбтэ _____.

Эрэгтэй (энэ) _____ бай _____.

Сэсэгмаа (гэр) _____ хуу _____.

Басаган (эжы) _____ яба _____.

Оюутан (дэбтэр) _____ бэшэ _____.

Аба (гэр) _____ яба _____.

Аха (тэрэ) _____ зогсо _____.

Багша (самбар)_____ бэшэ_____.

Шубуун (модон)_____ хуу_____.

3. Доро үгтгэһэн мэдүүлэлнүүдые оршуулаарай. Fordítsa le az alábbi mondatokat.

Hol van a tanár ceruzája? A ceruza a füzet mellet, a könyvön van.

Mi van ott lent? Ott egy fekete színű toll van.

Hol van apa? Apa a ház előtt van.

Kik vannak a nagy szobában? Itt egy tanár és diákok vannak.

Mi van az ablaknál? Ott asztalok vannak székekkel.

Hol van a tanár? A tanár a tábla mellett áll, és a táblára ír.

Hol van a diáknak a füzete? A füzet a könyvek között, a tanári asztalon fekszik.

Hol van az iskola? Az iskola a házak mögött áll.

A vastag könyvek az asztalon vannak.

A jó diákok a szobában ülnek.

A tanár a tábla előtt, a szekrény mögött áll.

A szép lányok füzetekbe írnak.

A nagy ablak mögött autó áll.

Az öreg ember a ház mellett áll.

Hol van a fekete macska? A szoba közepén fekszik.

A nagy szekrényben cipők és sapkák vannak.

A kislánynak a cipője kicsi.

A diákok füzetei újak.

Ez kinek a ceruzája?

Эрэгтэйн хажууда залуу басаган зогсоно.

Эжы томо шэрээнүүдэй дунда хууна.

Муу оюутанай дэбтэр гэртэ байна.

Аба гэрэй сонхын хажууда зогсоно.

Хара үнгэтэй номууд таһалгын шэрээнүүд дээрэ хэбтэнэ.

Сэсэгмаагай хойно Жаргал хууна.

Багша компьютертэ бэшэнэ.

Ногоон дэбтэрнүүдэй дунда нарин сагаан саарханууд хэбтэнэ.

Залуу эрэгтэйн машина сонхын хажууда зогсоно.

Номой тагай хажууда багшын шэрээ хандалтай байна.

Тэндэ хургуулийн байшан зогсоно.

Үндэр ногоон модонуудай дунда машинанууд ябана.

Зураг дээрэ модонууд, ууланууд ба шубууд зураатай байна.

Номой хан хайн муу олон номтой байна.

Тахалга томо сагаан үүдэтэй.

Гэрэй хажууда хайхан уула зогсоно.

Зураг дээрэ хүн үгы байна.

Хүбүүнэй малгай томо байна.

Хана дээрэ томо карта үлгөөтэй байна.

4. Тахалгада юу байна бэ? Mondja el mik és hol vannak a tante-remben.

5. Оршуулаарай ба олоной тоодо бэшээрэй. Fordítsa le és tegye többesszámba a következő főneveket.

papír _____ férfi _____

füzet _____ barát _____

tábla _____ ceruza _____

ablak _____ ajtó _____

fiatal _____ ember _____

feladat _____ ház _____

szoba _____ lány _____

táska _____ kabát _____

kutya _____ macska _____

hegy _____ folyó _____

gyerek _____ madár _____

6. Толи бэшэг хэрэглэн, оньhon үгэнүүдые оршуулаарай. Fordítsa le a szótár segítségével az alábbi burját közmondásokat, és népi bölcsességeket.

Ой модон набтартай, үндэртэй,

Олон хүн хайнтай, муутай.

Хайн мориндо эзэн олон,

Хайн хүндэ нүхэр олон.

Гурбан улаан

Жабарта тэнгэрийн заха улаан,
Жалгада хэвтэһэн үнэгэн улаан,
Жаргалтай хамганай хасар улаан.

Гурбан хүхэ

Уудам дэлхэйн орой хүхэ,
Уула хүбшын модон хүхэ,
Уһан далайн нюруу хүхэ.

Гурбан сагаан

Үтэлһэн хүнэй үһэн сагаан,
Үбэлэй сагта саһан сагаан,
Үхэһэн хойно яһан сагаан.

Гурбан хара

Дэн үгы – байшан хара,
Һүн үгы – сай хара,
Харатай хүнэй сэдхэл хара.

Гурбан ногоон

Дэлхэйдэ ургаһан ногоон ногоон,
Нарһан модоной жэмэс ногоон,
Баймга уһанай замаг ногоон.

Гурбан хооһон

Хадын орой ургамалгүй хооһон,
Хуурай модон набшаһагүй хооһон,
Худал үгэ үндэһэгүй хооһон.

4. lecke – Дүрбэдэхи хэшээл

Танилсалга – Ismerkedés

- Сайн байна!
- Амар мэндэ!
- Би Дарима. Хэн гэжэ нэрэтэйбши?
- Би Жаргал гэжэ нэрэтэйб. Ши хэмши, юу хэдэгбши?
- Би багша, дунда хургуулида заадагби.
- Би оюутан, ехэ хургуулида хурадагби.

- Сайн байна!
- Сайн!
- Хэн гэжэ нэрэтэйбши?
- Би Бадма гэжэ нэрэтэйб.
- Ши хэн гэжэ нэрэтэйбши?
- Би Доржо.
- Ши юу хэдэгбши, ямар ажалтайбши?
- Би эмшэ. Ши хэмши, ямар мэргэжэлтэйбши?
- Би ажалшан, заводто ажалладагби.
- Ши үхибүүтэй гүш?
- Тиимэ, би нэгэ басагатайб.
- Би хоёр хүбүүтэйб.

- Сайн байна!
- Амар мэндэ!
- Та хэн гэжэ нэрэтэйбта? Би Ковач Ласло гэжэ нэрэтэйб.
- Минии нэрэ Оюуна. Та ямар ажалтайбта? Би худалдагша.
- Би жолоошон байнаб. Та хаана амидардагбта?
- Би буряад байнаб, Буряад орондо хуудагби. Та хэмта?
- Би венгр, Венгри гүрэндэ амидардагби.
- Ши Венгридэ хууха дуратай гүш?
- Би Венгридэ ехэ дуратайб.
- Ши жолоошоноор ажаллаха дуратай гүш? Би худалдагшаар ажаллаха дурегүйб.
- Би жолоошоноор ажаллаха дуратайб. Ши үбгэтэй гүш?
- Тиимэ, би үбгэтэйб ба хоёр үхибүүтэйб. Ши хамгатай гүш?
- Үгы, би хамгагүйб.

- Сайн байна!
- Сайн!
- Би _____, хэн гэжэ нэрэтэйбта?
- Би _____ гэжэ нэрэтэйб. Та хэмта?
- Би _____ Та ямар ажалтайбта?
- Би _____. Та юу хэдэгбта?
- Та хаана амидардагбта?
- Би _____ амидардагби.
- Та хаанаааа ерээбта?
- Би буриад байнаб, Буриад оронһоо ерээб.
- Та хаанахибта?
- Би Венгридэ хуударги.
- Би Улаан-Үдынби. Та хаанахибта?
- Би Сегедэйб.

Шэнэ үгэнүүд – Új szavak

ажал ‘munka’	жолоошон ‘sofőr’
ажаллаха ‘dolgozik’	завод ‘gyár’
ажалшан ‘munkás’	мэргэжэл ‘szakma, foglalkozás’
Амар мэндэ! ‘Üdvözlét’	нэгэ(н) ‘egy’
амидарха ‘lakik, él’	нэрэ ‘név’
бага хургуули ‘általános iskola’	орон ‘hely, föld’
Венгри ‘Magyarország’	Оюуна (lánynev)
гүрэн ‘ország’	Сайн байна! ‘Jó napot! Szia!’
Дарима (lánynev)	хамга(н) ‘feleség’
Доржо (fiúnev)	хураха ‘tanul’
дунда хургуули ‘középiskola’	хамта ‘együtt’
дуратай байха ‘szeret, kedvel’	хоёр ‘kettő’
дурагүй байха ‘nem szeret, nem kedvel’	худалдагша ‘eladó’
ерэхэ ‘jön, érkezik’	хэхэ ‘csinál’
ехэ хургуули ‘egyetem’	эмшэ ‘orvos’
Жаргал (fiúnev)	

Мэргэжэл – Foglalkozás, szakma

Foglalkozások kifejezése:

Би багша байнаб. ‘Én tanár vagyok.’

= Би багшаар ажалладагби. ‘Tanárként dolgozok.’

Доржо сагдаа байна. 'Dorzso rendőr.'

= Доржо сагдаагаар ажалладаг. 'Dorzso rendőrként dolgozik.'

Хэн юу хэдэг бэ?

Pl. Жаргал / барилгашан

a) Жаргал хэн бэ? Тэрэ барилгашан байна.

b) Жаргал юу хэдэг бэ? Тэрэ барилгашанаар ажалладаг.

Оюуна / оёдолшон

a) _____

b) _____

Доржо / ангуушан

a) _____

b) _____

Дарима / дуушан

a) _____

b) _____

Ласло / хилээмэ баригша

a) _____

b) _____

Ши / худалдагша

a) _____

b) _____

Шандор / хүдэлмэришэн

a) _____

b) _____

Иштван / дархан

a) _____

b) _____

Баатар / загашан

a) _____

b) _____

Сэсэгмаа / хүмүүжэлэгшэ

a) _____

b) _____

Би / жолоошон

a) _____

b) _____

Шэнэ үгэнүүд – Új szavak

ангуушан 'vadász'

артист 'színesz'

барилгашан 'építész'

дархан 'kovács'

дуушан 'énekes'

жолоошон 'sofőr'

загашан 'halász'

инженер 'mérnök'

малшан 'pásztor'

моришон 'lovász'

оёдолшон 'varrónő'

сагдаа /милиционер/ 'rendőr'

сэрэгшэ 'katona'

таряашан 'földműves'

уран зохёолшо 'író, költő'

уран зурааша 'festő'

хүгжэм зохёогшо 'zeneszerző'

хүмүүжэлэгшэ 'óvónő'

хатаршан 'táncos'

хилээмэ баригша 'pék'

эрдэмтэн 'tudós'

Грамматическа тайлбаринууд – Nyelvtani magyarázatok

Хүнүүдэй хэжэ байһан ажалаарнь тэмдэглэлгэ

Foglalkozásnevek (Nomen Actoris)

-гша (-гшо, -гшэ) igékből képez foglalkozásneveket:

хураха 'tanul' → хурагша 'tanuló'

оршуулха 'fordít' → оршуулагша 'tolmács'

хүмүүжэлхэ 'nevel' → хүмүүжэлэгшэ 'óvónő'

+шан (+шон, +шэн): névszókból képez foglalkozásneveket:

мал 'jóság' → малшан 'pásztor'

эм 'gyógyyszer' → эмшэ(н) 'orvos'

дуу 'dal, ének' → дуушан 'énekes'

Хүнүүдэй нютагаарнь тэмдэглэлгэ Az emberek születéshely szerint jelölése

Beszédhelyzetben gyakran felmerülő téma, hogy ki hol született, hová való. Erre a Та хаанахибта? Ши хаанахибши? kérdés feltevésével tudunk rákérdezni. A kérdés megválaszolása birtokos esetrágos szerkezettel lehetséges:

Та хаанахибта? Би Улаан-Үдынби. ‘Maga honnan származik? Én Ulán-Udei vagyok.’

Тэдэ хаанахид бэ? Тэдэ Сегедэй. ‘Ők honnan származnak? Ők Szegediek.’

Үйлэ үгын дабтаһан түлэбэй причасти A szokásos cselekmények melléknévi igeneve (Nomen usus)

A szokásos és hosszan tartó cselekmények melléknévi igenevének szuffixuma: -даг, -дэг, -дог).

Би Сэгэдэй Ехэ Нургуулида хурадагби. ‘Én a Szegedi Egyetemen tanulok’

Эмшэн хүнүүдые эмшэлдэг. ‘Az orvos embereket gyógyít.’
Сэгэдтэ хурадаг оюутан олон байна. ‘Sok Szegeden tanuló diák van.’

Буряд хэлэ заадаг багшамнай Буряд оронһоо ерээ. ‘A tanárunk, aki burját nyelvet tanít, Burjátiából jött.’

Гаралай падеж Távolító eset (Ablativus)

Kérdőszavai: хэнһээ? ‘kitől?’, юунһээ? ‘mitől?’, хаанаһаа? ‘honnan?’

1. +һаа, +һээ, +һоо, +һөө: minden esetben, amikor a szó nem veláris -н -re végződik:

орон ‘hely, föld’ → оронһоо ‘helyről, földről’

гүрэн ‘ország’ → гүрэнһөө ‘országból’

багша ‘tanár’ → багшаһаа ‘tanártól’

2. +гһаа, +гһээ, +гһоо, +гһөө veláris -н тө үтэн:

ан ‘vadállat’ → ангһаа ‘vadállattól’

дэн ‘gyertya’ → дэнгһээ ‘gyertyából’

Зэбсэгэй падеж Eszközhatározó eset (Instrumentalis)

Кérdőszavai: Хэнээр? 'Ki által?', Юугээр? 'Mi által?'

1. **+аар, +ээр, +оор, +өөр** rövid magánhangzó után (kivétel rövid -и), mozgó -н төвű szavak esetén, ha az -н előtt rövid magánhangzó van (itt a magánhangzó és az -н kiesnek), mássalhangzók után (kivétel a veláris -н):

ручка 'toll' → ручка**ар** 'tollal'
ном 'könyv' → ном**оор** 'könyv által'
модон 'fa' → мод**оор** 'fával'
уула 'hegy' → уула**ар** 'hegyen'

2. **+яар, +ээр, +ёор** -ь és -и után, mozgó -н után, ha az -н előtt -и van (a magánhangzó és az -н itt is kiesik):

автомобиль 'autó' → автомоб**и**л**яар** 'autóval'
толи 'tükör' → тол**ёор** 'tükörrel (tükör által)'
морин 'ló' → мор**ёор** 'lóval'

3. **+гаар, +гээр, +гоор, +гөөр** hosszú magánhangzók és diftongusok után, veláris -н után, mozgó -н után, ha az -н előtt hosszú magánhangzó van:

харандаа 'ceruza' → харандаа**гаар** 'ceruzával'
эрбээхэй 'pillangó' → эрбээхэй**гээр** 'pillangó által'
ан 'vadállat' → ан**гаар** 'vadállat által'
шулуун 'kő' → шулуун**гаар** 'kövel'

Megjegyzés: A szokásos, szó szerint vett eszközeseteken kívül vannak bizonyos esetek, melyekben ezt az esetragot kell használni, bár a magyar gondolkodásmódnak ez nem felel meg:

- a) közlekedéssel és valami mentén való haladással kapcsolatos kifejezések:

Би хургуулида автобус**оор** ябадагби. 'Autóbusszal szoktam iskolába menni.'

Аяншан ууланууда**ар** ябадаг. 'Az utazó a hegyekben szokott menni.'

Хүн харгы**гаар** ябана. 'Az ember az úton megy.'

b) valami valamilyen anyagból készült:

Энэ гэр модоор баригдахан. 'Ez a ház fából épült.'
Сүүмхэ архаар оёгдохон. 'A táska bőrből készült.'

c) valami valamilyen foglalkozást űz:

Дарима багшаар ажалладаг. 'Darima tanárként dolgozik.'
Тэрэ сагдаагаар хүдэлдэг. 'Ő rendőrként dolgozik.'

Түлөөнэй нэрэ Személyes névmások

Е/1.би

Т/1. бидэ, бидэнэр

Е/2. ши

Т/2. та, таанар

Е/3. тэрэ

Т/3. тэдэ, тэдэнэр

Megjegyzés: Az egyes- és többesszám 3. személyű személyes névmások tulajdonképpen mutatónévmások, jelentésük 'az, azok'.

Үйлэ үгын нюур ба тоо Igei személyragozás

Е/1 би ябанаб

би эмшэлнэб

би хурадагби

Е/2 ши ябанаш

ши эмшэлнэш

ши хурадагши

Е/3 тэрэ ябана

тэрэ эмшэлнэ

тэрэ хурадаг

Т/1 бидэ ябанабди

бидэ эмшэлнэбди

бидэ хурадагбди

Т/2 та ябанат

та эмшэлнэт

та хурадагта

Т/3 тэдэ ябана(д)

тэдэ эмшэлнэ(д)

тэдэ хурадаг

Дахалдахан холбодог үгэнүүд Alárendelő kötőszók

Kötőszókat alárendelő szerekezetekben is használhatunk. Ilyenek, pl. a magyarázó kötőszók: гэжэ 'azt hogy, nevezett', гэхэн 'azt hogy' vagy az ok- és célhatározói kötőszók юундэб гэхэдэ 'azért mert', тиимэхээ 'emiatt'.

Тэрэ Бадма гэжэ нэрэтэй. 'Őt Badmának hívják.'

"Дон Кихот" гэхэн номдо ехэ дуратайб. 'Nagyon szeretem a "Don Quijote" című könyvet.'

Би найнаар хурадагби, **юундэб** гэхэдэ ехэ хургуулида орохо
ханаатайб. 'Jól tanulok, mert egyetemre szeretnék menni.'

Би үглөө бүри парк соо гүйдэгби, **тиимэһээ** үбдэдэггүйб.
'Minden reggel futok a parkban, úgyhogy (ezért) nem szoktam
megbetegedni.'

Даабаринууд – Feladatok

1. Үйлэ үгын тоонууды ба падежнүүды табяарай. A hiányzó
helyekre írja be a megfelelő esetragokat és igei személyragokat.

Pl. Ши гэр____ хууна____.
Ши гэртэ хуунаш.

Би хургуули_____ хурадаг_____

Тэрэ завод_____ ажалладаг_____

Би Шандор_____ гэжэ нэрэтэй_____

Би дэбтэр_____ бэшэнэ_____

Та ямар ажалтайб_____?

Тэдэнэр тахалга_____ хууна_____

Ши юу хэдэгб_____?

Та хаана хуранаб_____?

Би ангуушан байна_____, ой_____ агнадаг_____

Багша самбар_____ хажууда зогсоно_____.

Бидэ хатар хатарна_____

Та хүгжэм зохёоно_____

Тэрэ худалдагша байна_____

Би багша_____ хажууда хууна_____

Ном үндэр шэрээн_____ дээрэ хэбтэнэ_____

Ши миисгэйнүүдтэ дуратай гү_____? Би тэдэндэ
дурагүй_____.

Бидэ шатар наададаг_____.

Ласло ном уншана_____, би бэшэнэ_____.

Бидэ буряад хэлэ үзэнэ_____.

Багша ном заадаг_____.

2. Хэрэгтэй падежнүүдые хэрэглэн, доро үгтэһэн мэдүүлэлнүү-
дые оршуулаарай. Használja a megfelelő esetragot, és fordítsa le
az alábbi mondatokat.

Би гэр_____ ошоноб.

Аба ажал_____ ерэнэ.

Гэр_____мори_____ябанаб.

Бидэ хүтшэн эжы_____ уулзадагбди.

Та хэн гэжэ нэрэ_____бта?

Ши хаана_____хурадагбши?

Манай хургуули_____ олон Япони_____,

Германи_____, Америкэ_____, Хитад_____ оюутан хурадаг.

Басаган хүбүүн_____хамта таһалгада хууна.

Сэсэгмаа Баатар_____хамта хурадаг.

Жаргал Буряад орон_____амидардаг.

Ши хургуули_____яажэ ябадагбши? Автобус_____али
трамвай_____?

Багша шкаф_____хажууда оюутанар_____урда зогсоно.

Хүүртигни хандал_____дээрэ үлгөөтэй байна.

Та хаана_____ерээбта?

Басагад таһалга_____хажууда хууна.

Үхибүүд эжы_____наадана.

3. Мэдээжэ хүнүүдэй мэргэжэлнүүдые бэшээрэй. Írja le az alábbi
híres emberek foglalkozását.

Бела Барток _____

Шандор Петёфи _____

Роберт Колтаи _____

Шакира _____

Хоца Намсараев (burját író) _____

Бау Ямпиров (burját zeneszerző) _____

Лариса Сахьянова (burját táncos) _____

Галина Шойдогбаева (burját operaénekes) _____

Михай Мункачи _____

Альберт Сэнт-Дёрди _____

4. Хэрэгтэй падежнүүдые хэрэглээрэй. Töltse ki az hiányzó részeket a megfelelő esetragokkal.

хүн _____ ябана

ном _____ нэрэ

дуун _____ дэбтэр

аба _____ хамта ерэхэ

багша _____ харандаа абаха

морин _____ дуратай

ангуушан _____ ажаллаха

хэшээл _____ ошохо

һандал модон _____ хэхэ

уула _____ ябаха

харандаа _____ зураха

кино _____ ошохо

такси _____ ябаха

ехэ һургуули _____ һураха

дэбтэр _____ бэшэхэ

Австри _____ амидарха

телефон _____ хөөрэлдэхэ

Япони _____ ерэхэ

дэлгүүр _____ ажаллаха

самбар _____ хажууда зогсохо

улаан үнгэ ____ ном
 автобус ____ ерэхэ
 хатаршан ____ ажаллаха
 багша ____ уулзаха
 нохойнууд ____ дуратай байха
 ручка ____ бэшэхэ

5. Доро үгтэһэн үгэнүүдые падежнүүдтэ зохилдоорой. Lásza el a már tanult esetragokkal az alábbi szavakat.

Nom.	ручка	шэрээн	үүдэн	ан	нэрэ
Gen.	_____				
D.-L.	_____				
Instr.	_____				
Com.	_____				
Abl.	_____				

6. Доро үгтэһэн мэдүүлэлнүүдые оршуулаарай. Fordítsa le az alábbi mondatokat.

Az öreg tanár a nagy szobából jön ki.
 Én burját nyelvet tanulok.
 Busszal szoktam hazamenni.
 A tanárnak vastag, fekete színű füze van.
 Én apámmal szoktam moziba járni.
 Darima eladóként dolgozik a Nagyáruházban.
 Én a sárga színű táskákat szeretem.
 A fiatal tanár számítógépen ír a szobában.
 Én együtt tanulok Sándorral.
 Zsargal a szép magas lányokat szereti.
 Dorzso kovácsként dolgozik.
 Badma sofőrként dolgozik.
 Szeszegmá énekesként dolgozik a színházban.
 Én a Szegedi Egyetem Altajisztikai tanszékén tanulok.
 Mi Szeged városában lakunk.
 Ő a budapesti egyetemen, az orosz tanszéken tanul.

Katalin egy középiskolában dolgozik tanárként. Ő egy jó tanár.
 Szeretem a szép táskákat és cipőket.
 A jó diák szeret tanulni, a rossz diák viszont nem szeret tanulni.
 Hová mész? Iskolába megyek villamossal.
 A fiatal nő a fekete macskákat szereti.

7. Доро үгтэхэн хөөрэлдөөниие оршуулаарай. Fordítsa le az alábbi párbeszédet.

- Szia!
- Szia! Hogy hívnak?
- Engem Badmának hívnak. És téged?
- Én Darima vagyok. Mit csinálsz, mi a munkád?
- Én sofőrként dolgozok egy boltban. És te?
- Én eladóként dolgozok.
- Hol laksz? Én egy burját kisvárosban élek. Te honnan származol?
- Én Ulán-Udében lakok.
- Viszlát!
- Viszlát!

8. Толи бэшэг хэрэглэн, доро үгтэхэн хөөрэлдөөниие оршуулаарай. Fordítsa le szótár segítségével az alábbi párbeszédet.

- Бата, буряад үльнэрнүүдые мэдэнэ гүш?
- Мэдэнэ.
- Ямар үльгэрнүүдые мэдэнэбши?
- «Гэсэр».
- Ёонин гү?
- Ехэ ёонин, үшөө оньһон үгэнүүдые, таабаринуудые мэдэнэб.
- Бата, хаанаһаа эдэ үльгэр онтохонуудые, таабаринуудые мэдэнэбши?
- Эжымни хөөрэдэг, үшөө номһоо, газетэһээ уншадагби.
- Ямар газетэдэ байдаг бэ?
- «Буряад үнэн» газетэдэ байдаг.
- «Хараасгай» сэтгүүлдэ үльгэр онтохонууд хэблэгдэдэг гү?
- «Хараасгай» журналда гансал буряад үльгэр онтохонууд хэблэгдэдэг бэшэ, харин ондоо арадай үльгэр онтохонууд гарадаг.

5. lecke – Табадахи хэшээл

Хэзээ? – Mikor?

Үдэрнүүд

A napok

уржадэр ← үсэгэлдэр ← мүнөөдэр → үглөөдэр → нүгөөдэр
'tegnapelőtt' ← 'tegnap' ← 'ma' → 'holnap' → 'holnapután'

уржадэр бай**хан**, байгаа

үсэгэлдэр бай**хан**, байгаа боло**хон**, болоо

мүнөөдэр бай**на**

үглөөдэр бай**ха** /боло**хо**/

нүгөөдэр бай**ха** /боло**хо**/

Саг агаар – Az időjárás

Мүнөөдэр саг агаар ямар байнаб?

Мүнөөдэр үглөө уулын саанаагаа манан гараба. Мүнөөдэр хүйтэн, мана үүлэтэй байха. Үсэгэлдэр үдэшэ саг агаарай дамжуулгада «Аадар сахилгаан, бороон орохо, шиигтэй, магадгүй мүндэр байха» гэжэ хэлэһэн. Харин тэнгэридэ нэгэшые үүлэн үгы. Тэнгэри сэлмэг, агаар сэбэр, наратай, дулаан, хайхан үдэр байна. Шубууд дуулана, сэсэгүүд сэсэглэнэ. Үглөөдэр магадгүй хэрюун, халхитай ба бороотой болохо. Саг агаар тогтууригүй байна.

Асуудалнууд – Kérdések

1. Мүнөөдэр ямар саг агаар байнаб?
2. Бороотой үдэртэ юу болодог бэ?
3. Үсэгэлдэр ямар үдэр байхан бэ?
4. Үглөөдэр ямар саг агаар болохоб?
5. Дулаан үдэртэ юу болодог бэ?
6. Хүйтэн үдэртэ юу болодог бэ?
7. Та саг агаарай дамжуулга харадаг гүт?

8. Үсэгэлдэрэй саг агаарай дамжуулгада юу хэлээб?
9. Ямар саг агаарта дуратайбта?
10. Ямар саг агаарта дурагуйбта?

Шэнэ үгэнүүд – Új szavak

аадар ‘záporosó’	сэсэг ‘virág’
агаар ‘levegő’	сэсэглэхэ ‘virágzik’
бороотой ‘esős’	тогтууриггүй ‘változó’
гараха ‘kijut, felmegy’	тэнгэри ‘ég’
дулаан ‘meleg’	үглөө ‘reggel’
магадгүй ‘lehet’	үүлэн ‘felhő’
манан ‘köd’	харин ‘de, viszont’
мүндэр ‘jégeső’	хүйтэн ‘hideg’
наран ‘nap’	хайхан ‘szép’
наратай ‘napos’	халхитай ‘szeles’
нэгэшье ‘egy sem’	хэрюун ‘hűvös’
саг агаарай дамжуулга ‘időjárásjelentés’	
сахилгаан ‘villám, villámlás’	шараха ‘süt’
сэбэр ‘tisza’	шиигтэй ‘nyirkos’
сэлмэг ‘derült, felhőtlen’	шубуун ‘madár’

Грамматическа тайлбаринууд – Nyelvtani magyarázatok

Үйлэ үгэ. Мэдүүлхэн түхэлэй үнгэрхэн саг
Ige. A múlt idő

Богони үнгэрхэн саг – Szemtanú múlt

Lezárt cselekvéseknél használható, melyeknek tanúja volt a beszélő. Jele:
-ба (-бо, -бэ).

Дарима кинодо ябаба. ‘Darima moziba ment.’

Оюутанар ехэ хургуулида ошобо. ‘A diákok elmentek az egyetemre.’

Аба хая гэртэ ерэбэ. ‘Apa nemrég jött haza.’

Үнгэрхэн саг – Múlt idő

Olyan cselekvéseknél használatos, ahol a cselekmény a múltban kezdődött, de a jelenben is folytatódik, vagy a régmúltban lezajlott. Jele: mássalhangzó és rövid magánhangzó után: **-аа** (-ээ, -оо, -өө), rövid -и után: **-яа** (-еэ, -ёо), hosszú magánhangzó és diftongusok után: **-гаа** (-гээ, -гоо, -гөө).

Багша Будапештдэ ябаа. ‘A tanár Budapestre ment.’

Жаргал шэнэ гэр баряа. ‘Zsargal új házat épített.’

Шандор Петёфи олон шүлэг зохёогоо. ‘Petőfi Sándor sok verset költött.’

Үйлэ үгын үнгэрхэн сагай причасти

A múlt idejű melléknévi igenev

Az időjelekkel szemben, melyek tisztán csak állítmányi végzések lehetnek, a melléknévi igenevek amellelt, hogy állítmányi szerepben állhatnak, ragozhatók is.

Үнгэрхэн сагай причасти

Az általános múlt idő melléknévi igeneve

Mindenféle múltban lezajlott cselekvésre használható. Jele: **-хан** (-хэн, -һон):

Би Москвада хура**хан**би. ‘Én Moszkvában tanultam.’

Эжы июнь харада түр**хэн**. ‘Anya júniusban született.’

Германихаа ер**хэн** хүнэй сүүмхэ хүндэ байна. ‘A Németországból jött ember táskája nehéz.’

Таһалга соо бай**хан** хүнүүд – манай кафедрын оюутанар. ‘Azok, akik a szobában voltak, a mi tanszékünk diákjai.’

Үни үнгэрхэн сагай причасти

A régmúlt melléknévi igeneve

Jele: **-нхай** (-нхэй, -нхой)

Багша эндэ үгы байна, гэртээ ябан**хай**. ‘A tanár nincs itt, elment haza.’

Шубууд дулаан оронуудта ниидэн**хэй**. ‘A madarak meleg vidékre repültek.’

Москваһаа ер**нхэй** нүхэртэй уулзабаб. ‘Találkoztam azzal a barátommal, aki megjött Moszkvából.’

Үнгэрhэн сагай буруушаалга A múlt idejű igealakok tagadása

Annak ellenére, hogy az igék múlt idejét többféle jellel is ki lehet fejezni, tagadásuk szinte kizárólag az **-аагүй** (**-ээгүй**, **-оогүй**, **-өөгүй**) morféмával történik:

Би англи хэлэ **хураагүй**. 'Én nem tanultam angol nyelvet.'
Би Ласлотой үшөө уулза**агүй**. 'Én még nem találkoztam Lászlóval.'
Тэрэ Энэдхэгтэ үшөө байга**агүй**. 'Ő még nem volt Indiában.'

Ерээдүй саг Jövő idő

Jele: **-ха** (**-хэ**, **-хо**)

Үглөөдэр буряад хэлэнэй хэшээл болохо. 'Holnap burját óra lesz.'
Нүгөөдэр кинодо ябахабди. 'Holnapután moziba megyünk.'
Үглөөдэр бороотой үдэр бай**ха**. 'Holnap esős nap lesz.'

Даабаринууд – Feladatok

1. Үйлэ үгын залгалтануудые бэшээрэй. Írja be a megfelelő igeidő jelét.

Бидэ үсэгэлдэр Будапештhээ ерэ_____бди.
Үсэгэлдэр би һонин ном унша_____б.
Мүнөөдэр бидэ кинодо яба_____бди.
Мүнөөдэр һайхан үдэр бай_____.
Энэ жэл Жаргал жолоошоноор ажалла_____.
Үглөөдэр бидэ театрта яба_____бди.
Мүнөөдэр түүхын хэшээл бай_____.
Ерэхэ жэл би багшанарай ехэ һургуулида оро_____б.
Үсэгэлдэр телевизор хара_____б.
Уржадэр һайхан үдэр бай_____.
Нүгөөдэр нүхэдтэй уулза_____б.

Үсэгэлдэр наратай найхан үдэр бай_____.
 Энэ жэлнээ Дарима монгол хэлэ хура_____.
 Үглөөдэр Будапештэдэ яба_____б.
 Би Улаан-Үдэдэ түрэ_____би.
 Үглөөдэр буряад хэлэнэй хэшээл боло_____.
 Уржадэр ши хаана бай_____бши?
 Үглөөдэр бороо оро_____гү?
 Энэ жэлдэ Дарима Москвада хура_____.
 Ши юу хэ_____бши?
 Нүгөөдэр уулза_____гүбди?
 Мүнөө үбэл бай_____.
 Үсэгэлдэр би дэлгүүрнээ һонин ном аба_____б.
 Мүнөөдэр саг агаар бороотой, хүйтэн бай_____.
 Шандор түүхын багша боло_____.
 Би алтаистикын кафедрада хура_____би.

2. Зэбсэгэй падеж хэрэглээрэй. Írja be az eszközeset megfelelő eset-ragjait.

Тэрэ дэбтэртэ ручка_____бэшэнэ.
 Оюутан ехэ хургуулида метро_____ошодог.
 Залуу басаган худалдагша_____ажалладаг.
 Поезд түмэр харгы_____ябана.
 Жаргал барилгашан_____хүдэлдэг.
 Би телефон _____хөөрэлдэнэб.
 Эжы басаган_____омогорхоно.
 Хилээмэ хутага_____зүһэдэг.
 Нүгөөдэр бидэ Москвада самолёт_____ниидэхэбди.
 Дарима такси_____хаа-яа ябадаг.
 Тэрэ сагдаа_____хүдэлдэг.
 Үсэгэлдэр би Будапештнээ поезд_____ерээб.

Эжы эмшэ _____ ажалладаг.

Мүнөөдэр би ехэ хургуулида трамвай _____ ерээб.

3. Доро үгтэһэн үгэнүүдые олоной тоодо табижа, тэдэндэ хол-боотой үгэ хэрэглээрэй. Az alábbi szavakat tegye többszámba, és egyes vagy többszámú alakjukkal alkosson szókapcsolatot.

ном _____

жэл _____

эрдэмтэн _____

театр _____

концерт _____

дэн _____

гэр _____

багша _____

үүлэ _____

hanaан _____

4. Хэрэгтэй падежнүүдэй залгалтануудые хэрэглээрэй. Töltse ki az alábbi részeket a megfelelő esetragokkal.

хүн _____ нэрэ

багша _____ хөөрэлдэхэ

кино _____ ябаха

таһалга _____ гараха

номой һан _____ һураха

нүхэр _____ уулзаха

ручка _____ бэшэхэ

барилгашан _____ ажаллаха

гэр _____ даабари

дэлгүүр _____ дэбтэр абаха

бороо _____ үдэр

эжы _____ хамта театрта ябаха
 Венгри _____ ажамидарха
 дэбтэр _____ бэшэхэ
 Монгол орон _____ ерэхэ
 худалдагша _____ хүдэлхэ
 ехэ хургуули _____ хураха
 жаргал _____ эмэгтэй
 гар _____ харандаа бариха
 хүбүү (н) _____ омогорхохо
 самбар _____ хажууда зогсохо
 баяр _____ басаган
 морин _____ дуратай байха

5. Доро үгтгээн мэдүүлэлнүүдые оршуулаарай. Fordítsa le az alábbi mondatokat.

Holnap moziba megyünk.
 Holnapután a *Barátok közt* című filmet fogom megnézni.
 Anya tegnapelőtt Budapestre utazott vonattal.
 Ma török nyelvéra lesz.
 Tegnap volt mongol óra?
 Én történelem tanár leszek.
 Tegnap egész nap órákra készültem.
 Ma nem megyek az egyetemre.
 Találkoztál ma a tanárral?
 Holnap egész nap dolgozni fogok.
 László tegnapelőtt érkezett Mongóliából.
 Még nem találkoztam az új tanárral.
 Ma szép nap van.
 Holnapután megyünk színházba?
 Mivel szoktál írni: ceruzával vagy tollal? Csak ceruzám van.
 Szereted a kismacskákat? Igen, nagyon szeretem őket.
 Láttad az új filmet? Nem érdekes.
 Tegnap a Nagyáruházban vettem egy szép új sapkát. Van sapkád?
 Tegnapelőtt voltál a könyvtárban? Ott felejtettem a füzetet.
 Hol van a könyvesbolt? Ott van az egyetem épületének háta mögött.
 Ott mi van? Ott az én új cipőm van.

6. Үглөөдэр болохо саг агаар тухай бэшээрэй. Írja le röviden a holnapi meteorológiai jelentést.
7. Доро үгтэһэн текст соо үйлэ үгэнүүдые тааруу сагта табяарай. Az alábbi szövegbe írja be a helyes igei időjeleket.

Хобби

Би Сэсэг гэжэ нэрэтэйб. Ехэ хургуулийн түүхэ бэшэгэй факультетдэ хура____б. Намда хураха хайшаагда_____.

Түүхын багша боло____ ханаатайб. Сүлөөтэй сагта би библиотекэ руу яба____би, тэндэ буряад ба ород классикын уран зохёолнуудые унша____би.

Амаралтын үдэрнүүдтэ театрта яба____би. Тэндэ оперын, классикын хүгжэм шагна____би.

Заримдаа, хэзээ ханаа бай____, пианино али гитара дээрэ наада____би. Хэзээ би дунда хургуулида хур____б, олон тэмдэгүүдые, маркануудые суглуул____б.

Зундаа би аялалаар яба____би ба хүдөө руу хүгшэн эжы абада яба____би. Энэ зун би Монгол орондо ахатай хамта бай____бди. Олон музей, хонирхолтой газарнуудые хара____бди.

Үбэлдөө нүхэдүүдтэй хамта конькигаар холжорхо, уулаар санаар ябаха хайшаагда_____.

Би хэзээшье уйдхартай бай____гүйб, ходо ямар нэгэ хонирхол бай_____.

Харин та юугээр хонирхо____бта? Сүлөөтэй саг та яажа үнгэргэ____бта?

8. Доро үгтэһэн оньһон үгэнүүдые оршуулангаа, үйлын үгэнүүдэй дундаһаа причастинуудые ба мэдүүлһэн түхэлдэ байһаниие илгаруулаарай. Fordítsa le szótár segítségével az alábbi burját közmondásokat, a bennük található igei alakokat pedig csoportosítsa aszerint hogy igenevek vagy időjeles igék!

Һураһан – далай,
Һураагүй – балай.

Ажал хэдэггүй хүн
Амарха шадахагүй.

Ухаатай хүн олоной шэмэг,
Ургаһан сэсэг уулын шэмэг.

Алтые шоройгоор танидаг,
Хүниие нүхэдөөр танидаг.

Багшаар шабиие таниха,
Шабяар багшые таниха.

Галгүй газарһаа утаан гарахагүй,
Үггүй газарһаа зугаа гарахагүй.

9. Доро үгтэлэн жороо үгэнүүдые оршуулаарай ба сээжэл-
дээрэй. Fordítsa le, és tanulja meg az alábbi nyelvtörőket.

Лодон олоо лонхо,
Олон болоо лонхо.

Бороо, бороо, бороо даа
Бороо ороо, ороо даа.

Хон-хонхохон
Хоёр лонхохон.
Дон-донхон
Долоон домбохон.

Талын табан
Тарбаган тарган.
Табаран табараа
Табанһаа таһараа.

6. lecke – Зургаадахи хэшээл

Гэр бүлэ – Család

Манай гэр бүлэдэ табан хүн байна: аба, эжы, аха, минии дүү басаган ба би. Абамни Доржо Гармаевич гэжэ нэрэтэй, эжымни Жаргалма Бадмаевна, ахамни Алдар, дүүмни Сэсэг, би Зоригто гэжэ нэрэтэйб.

Манай обог Цыбиковтан. Абамни жолоошоноор хүдэлдэг, тэргэ машиные ябуулдаг, тэрэ дүшэн зургаан наһатай. Эжымни эмшэ байна, үхибүүдые эмшэлдэг, тэрэ абаһаа хоёр жэлээр дүү, мүнөө тэрэ дүшэн дүрбэн наһатай. Ахамни хоритой, ехэ хургуулиин оюутан, буряад хэлэ бэшэгэй кафедрада хурадаг. Одхон дүү басагамнай сэсэрлигтэ ябадаг, мүнөө тэрэ дүрбэтэй. Би дунда хургуулида хурадагби, арбан нэгэн жэлтэйб. Хүгшэн эжы аба хоёрнай амяараа, ондоо хотодо байдаг. Тэдэнэр далан жэлтэй, сасуутан байна. Мүнөө пенсидэ гаранхай. Манай бүлэ ехэ эбтэй, би бүлэдэ дуратайб.

Асуудалнууд – Kérdések

1. Гэр бүлэдэ хэды хүн байна бэ?
2. Хэд бэ?
3. Аба хэн гэжэ нэрэтэйб?
4. Эжы хэн гэжэ нэрэтэйб?
5. Аха хэн гэжэ нэрэтэйб?
6. Дүү басаган хэн гэжэ нэрэтэйб?
7. Аба хэдытэйб, ямар ажалтай бэ?
8. Эжы ямар мэргэжэлтэй бэ, юу хэдэг бэ? Тэрэ хэдытэйб?
9. Аха хэн бэ, хаана хурадаг бэ?
10. Сэсэг юу хэдэг бэ? Тэрэ хэдытэйб?
11. Зоригто юу хэдэг бэ?
12. Хүгшэн аба эжы хоёр хаана амидардаг, юу хэдэг бэ?
13. Гэр бүлэ ямар бэ?
14. Зоригто гэр бүлэдэ дуратай гү?
15. Шинии гэр бүлэдэ хэд байна бэ?
16. Абашни хэн гэжэ нэрэтэй бэ? Тэрэ хэдытэйб, юу хэдэг бэ?
17. Эжышни хэн гэжэ нэрэтэй бэ? Тэрэ хэдытэйб, юу хэдэг бэ?
18. Ши аха дүүтэй байна гүш? Хэн гэжэ нэрэтэй бэ? Юу хэдэг бэ?

19. Ши гэрлэнхэй гүш? Ши үбгэтэй /хамгантай/ гүш?
20. Ши үхибүүдтэй гүш?
21. Ши хүгшэн эжы, абатай гүш? Тэдэнэр тантай хамта байдаг гү?
22. Хэдытэйбши?

Шэнэ үгэнүүд – Új szavak

амяараа ‘külön’	пенсидэ гараха ‘nyugdíjba megy’
жэл ‘év’	сасуу ‘egykörű valakivel’
ехэ ‘nagyon’	сэсэрлиг (хүүгэдэй сад) ‘óvoda’
мүнөө ‘most’	тэргэ машина ‘teherautó’
наһан ‘életkor’	хото ‘város’
обог ‘családnév’	хэлэ бэшэг ‘filológia’
одхон ‘a legkisebb gyermek’	эбтэй ‘békés, barátságos’
ондоо ‘más’	ябуулха ‘vezet’

Гэр бүлын гэшүүд A család tagjai

аба /эсэгэ/ ‘apa’	үбгэн (нүхэр) ‘férj’
эжы /эхэ/ ‘anya’	үхибүүн ‘gyerek’
эхэ эсэгэ ‘szülő’	басаган ‘lány’
аха ‘báty’	хүбүүн ‘fiú’
эгэшэ ‘nővér’	одхон ‘legkisebb gyermek’
дүү хүбүүн/басаган ‘öcs/húg’	бэри ‘meny, sógornő’
хүгшэн эжы ‘nagyamama’	хүрьгэн ‘vő, sógor /nővér férje/’
хүгшэн аба ‘nagyapapa’	аша хүбүүн /басаган: ‘fiági unoka’
хамган ‘feleség’	зээ хүбүүн /басаган/ ‘leányági unoka’

Хөөрэлдөөн – Párbeszéd

Баяр Бадма нүхэрые гэртээ уриба. Гэртэнь хүгшэн аба байба. Тэ-
дэнэр хөөрэлдэнэ.

Баяр: – Хүгшэн аба, энэ минии нүхэр Бадма.

Бадма: – Сайн байна!

Доржо үбгэн: – Сайн, сайн. Нуу даа наашаа. Зай, Бадма,
хаанахибши?

Бадма: – Би Агынби.

Доржо үбгэн: – Агын хаанахибши?

Бадма: – Алханын.

Доржо үбгэн: – Алхана гоё газар. Би тэрээгүүр ябааһэмби, олон хүниие танидагби. Тэндэтнай Галсанов Гомботон байдаг гү?
 Бадма: – Тэрэ минии хүгшэн абамни.
 Доржо үбгэн: – Аа, ойлгосотой. Ши тиихэдээ хори угай гүш?
 Бадма: – Тиимэ, хори угай, Базарай хүбүүнби.
 Доржо үбгэн: – Зай, зай. Хүгшэн абыншни бэе хайн гү?
 Бадма: – Бараг даа.
 Доржо үбгэн: – Ехэ мэндэ хүргөөрэй! Шинии эжы абашни хүдэлдэг гү?
 Бадма: – Абамни жолоошоноор, эжымни оёдолшоноор ажалдаг.
 Доржо үбгэн: – Бүлэтнай томо гү, олон үхибүүдтэй гүт?
 Бадма: – Олон, табан үхибүүдби. Хүгшэн аба эжы хоёрнай бидэнтэй хамта ажаһуудаг.
 Доржо үбгэн: – Тэдэтнай хэдытэйб?
 Бадма: – Хүгшэн аба далан табатай, хүгшэн эжы далан гурбатай. Тэдэмнай пенсидэ гаранхай.
 Доржо үбгэн: – Аха дүүнэршни юу хэдэг бэ?
 Бадма: – Ахамнай гэр бүлэтэй, Шэтэдэ багшаар ажалдаг, хоёр үхибүүдтэй. Нүгөө ахамни ехэ хургуулида, дүү басагамни дунда хургуулида хурадаг. Одхоннай сэсэрлигтэ ябадаг.
 Доржо үбгэн: – Хүгшэн аба эжытнай буянтай зон, иимэ олон аша гушанартай.
 Бадма: – Тиимэ, танай баһа олон бээ?
 Доржо үбгэн: – Би табан аша эзэнэртэйб. Баяр нүхэршни аха зээмни болоно.
 Бадма: – Бэетнай хайн аабза?
 Доржо үбгэн: – Бараг даа, мүнөө далан жэлтэйб.
 Баяр: – Зай, саймнай бэлэн болоо, уухамнай гү?

Шэнэ үгэнүүд – Új szavak

Бараг даа! ‘rendben, nem rossz’
 буянтай ‘erényes’
 бэе ‘test, egészség’
 Мэндэ хүргөөрэй! ‘Adja át az üdvözlétemet!’
 нүгөө ‘másik’
 ойлгосотой ‘világos, megértettem’
 тиихэдээ ‘akkor’
 тэрээгүүр ‘ott, arrafelé, azon a helyen (távolabb)’
 хори уг ‘a Hori törzs’
 Шэтэ ‘Csita város’

Грамматическа тайлбаринууд – Nyelvtani magyarázatok

Тоо. Тоолохон тоонууд Számnevek

0	нуль	15	арбан таба(н)
1	нэгэн	16.	арбан зургаа(н)
2	хоёр	17.	арбан долоо(н)
3	гурбан	18.	арбан найма(н)
4	дүрбэн	19.	арбан юһэ(н)
5	табан	20.	хорин
6	зургаан	30.	гушан
7	долоон	40.	дүшэн
8	найман	50.	табин
9	юһэн	60.	жаран
10	арбан	70.	далан
11	арбан нэгэ	80.	наян
12	арбан хоёр	90.	ерэн
13.	арбан гурба(н)	100.	зуун
14.	арбан дүрбэ(н)		

Наһан, жэл Életkor

... жэлтэй, наһатай ‘éves, esztendő’

Az életkor kifejezésénél az évek számától függ, hogy melyik kifejezést használják: ha az életkor 10 és minden további tízes, vagy 1-re végződik (11, 21 stb.), akkor жэлтэй. Minden más esetben наһатай.

Би хорин хоёр наһатайб. ‘22 éves vagyok.’

Абамни дүшэн жэлтэй. ‘Árám 40 éves.’

Бүлэг зониие тэмдэглэлгэ Kollektívumképzés

A jele: +тан, ami eredetileg a társhatározói esetrag többes száma. A segítségével azt tudjuk kifejezeni, hogy valaki egy bizonyos csoporthoz/családhoz tartozik. A kollektív alakok a következő két csoportra oszthatók:

a család fő neve szerint:

Бадмаевтан хаана амидардаг бэ? Бадмаевтан Улаан-Үдэ хотодо амидардаг. 'Hol laknak a Badmaevék? Badmaevék Ulán-Ude városában laknak.'

Ковачтан хаанахид бэ? Ковачтан Сегедэй. 'Kovácsék hová valósiak? Kovácsék Szegedről származnak.'

az életkor szerint:

Бидэ Жаргалтай сасуутанбди. 'Mi Zsargallal egykorúak vagyunk.'

Үсгэгэлдэр сасуутан нүхэдтэй уулзааб. 'Tegnap találkoztam a pajtásaimmal.'

Ньюрай түлөөнэй үгэнүүд Birtokos névmások

Alakjuk megegyezik a személyes névmások genitivusával:

Е/1. минии

Е/2. шинии

Е/3. тэрэнэй, тэрээнэй

Т/1. манай, бидэнэй, бидэнэрэй

Т/2. танай, таанарай

Т/3. тэдэнэй, тэдээнэй, тэдэнэрэй

Ньюрта хамаадал Birtokos személyragok

A birtokos személyragok a birtokos névmásokból alakultak ki:

magánhangzók, és szóvégi -н után, egyéb mássalhangzók után:
ahol a szóvégi -н kiesik:

Е/1. +мни

+ни

Е/2. +шни

+шни

Е/3. +нь

+иинь, +гиинь, +ынь

Т/1. +мнай

+най

Т/2. +тнай

+тнай

Т/3. +нь

+нь, +ынь

Pl. аха	хүбүүн	нүхэр	hanдал
ахамни	хүбүүмни	нүхэрни	hanдални
ахашни	хүбүүшни	нүхэршни	hanдалшни
ахань	хүбүүнь	нүхэрынь	hanдалынь
ахамнай	хүбүүмнай	нүхэрнай	hanдалнай
ахатнай	хүбүүтнай	нүхэртнай	hanдалтнай
ахань	хүбүүнь	нүхэрынь	hanдалынь

Ezek a főnév bármely esetragjához illeszthetők. Fontos szabály, hogy a birtokos személyrag mindig az esetrag után áll.

Нүхэрэймни гэр бүлэ Москвада амидардаг. ‘A barátom családja Moszkvában él.’

Барштайшни үшөө уулзаагүйб. ‘A tanároddal még nem találkoztam.’

Үйлын падеж

Tárgyeset (Accusativus)

Kérdőszavai: Хэниие? ‘Kit?’ Юуе? ‘Mit?’ Юу? ‘Mi?’

Az esetrag alakjai és használatuk a következő:

1. **+ые** rövid magánhangzóra (kivétel -и) végződő szavaknál, mozgó -н төвű szavak esetén, ha az -н előtt rövid magánhangzó van (kivétel az -и, melynek esetében a mozgó -н тő kiesik), mássalhangzók után:

Бата ‘férfinév’ → Батые ‘Batot’
 hanдал ‘szék’ → hanдалые ‘széket’
 гэр ‘ház’ → гэрые ‘házat’
 басаган ‘lány’ → басагые ‘lányt’

2. **+иие** rövid -и -re végződő szavakhoz járul, nem mozgó -н төвű szavak után, valamint olyan mozgó -н төвű szavak esetén, ahol az -н előtt -и- van:

хани ‘barát’ → ханиие ‘barátot’
 боти ‘kötet’ → ботиие ‘kötetet’
 модон ‘fa’ → модониие ‘fát’
 хони(н) ‘juh’ → хониие ‘juhot’
 мори(н) ‘ló’ → мориие ‘lovat’
 хүүхэн ‘lány’ → хүүхэниие ‘lányt’

3. +e diftongusok, hosszú magánhangzók után, mozgó -н төвű szavaknál, ahol az -н előtt hosszú magánhangzó van:

эрбээхэй ‘pillangó’ → эрбээхэйе ‘pillangót’

эжы ‘anya’ → эжые ‘anyát’

бороо ‘eső’ → бороое ‘esőt’

тэмээ(н) ‘teve’ → тэмээе ‘tevét’

шубуу(н) ‘madár’ → шубууе ‘madarat’

4. +гые -veláris -н után:

ан ‘vadállat’ → ангые ‘vadállatot’

дэн ‘gyertya’ → дэнгые ‘gyertyát’

номой хан ‘könyvtár’ → номой хангые ‘könyvtárt’

Холбоhon холбодог үгэнүүд

Kapcsolatos kötőszók

A kapcsolatos kötőszók csoportjába a **ба** ‘és’ valamint a szintén ‘és’ jelentésű **болон** tartozik. Fontos megemlíteni, hogy amikor két tárgyról vagy emberről van szó, inkább a hátravetett **хоёр** ‘kettő, két’ számnevet használják:

Доржо улаан **ба** хүхэ дэбтэрнүүдые дэлгүүртэ абаа. ‘Dorzo a piros és kék színű füzeteket a boltban vette.’

Доржо англи, немет, ород **болон** ондоо европын хэлэнүүд дээрэ хөөрэлдэдэг. ‘Dorzo angolul, németül, oroszul és más európai nyelveken beszél.’

Хүгшэн аба эжы **хоёрнай** хүдөөдэ амидардаг. ‘A mi nagypapa és nagymamánk vidéken él.’

Маргалгын зүйр үгэ

A kételkedés modális partikulája

A burjátban két kételkedést, bizonytalanságot kifejező partikula van. Ezek az **аабза** és a **бэээ**. Magyarra mindkettőt a ‘nyilván; vajon nem úgy van?’ kifejezésekkel lehet fordítani:

Тэдэнэр муу хүнүүд бэшэ **бэээ**. ‘Ezek nyilván nem rossz emberek.’

Турцида хайн амаараа **бээт**. ‘Biztos jól pihentetek Törökországban (kételkedő, mert nem biztos, hogy jó volt).’

Мэдэгдэхэ **аабза**. ‘Nyilván kitudódik (de nem biztos).’

Тэнэг болоо бэшэ **аабза**? ‘Vajon nem lett bolond?’

Даабаринууд – Feladatok

1. Ньюрай түлөөнэй үгэнүүдэй залгалтануудыг хэрэглээрэй. Írja be a hiányzó birtokos személyragokat a zárójelben megadott személyes névmásoknak megfelelően.

Pl. Гэр бүлэ (манай)_____ эбтэй.

Гэр бүлэмнай эбтэй.

Нүхэр (миний)_____ таһалгада һууна.

Эгэшэ (шиний)_____ юу хэдэг бэ?

Һургуулида (манай)_____ олон һайн һурагша һурадаг.

Эжы (танай)_____ һайхан эмэгтэй гү?

Таһалгада (тэдэнэй) _____ томо сонхонууд байна гү?

Дэбтэр (шиний)_____ хаана байна бэ?

Ном (миний)_____ үндэр шэрээн дээрэ хэбтэнэ.

Ручка (тэрэнэй) _____ ном соо байна.

Багша (манай)_____ һайнаар заадаг.

Дүү басаган (танай) _____ хаана һурадаг бэ?

Энэ аха (тэрэнэй)_____ гү?

Эгэшэ (шиний)_____ үндэр гү?

Тэрэ саарһан (миний)_____ бэшэ гү?

Дүү басаган (тэрэнэй)_____ гоё нэрэтэй байна.

Гэр бүлэ (манай)_____ томо байна.

Сүүмхэдэ (шиний)_____ улаан ручка байна гү?

Эжы (миний)_____ таниха гүш?

Үсэгэлдэр нүхэр басаганда (миний)_____ т ү р э н э н
үдэр байгаа.

Мүнөөдэр буряад хэшээл (манай)_____ болохо.

Аба (тэрэнэй)_____ заводто ажалладаг.

Газаа хүйтэн байна. Малгай (шиний)_____ хаанаб?

Хүгшэн эжы (манай)_____ амяараа амидардаг.

2. Үйлын падеждэ бэшээрэй. Írja be a tárgyeset megfelelő esetrag-jait.

һонинууд_____уншаха	фильм_____хараха
үхибүүд_____эмшэлхэ	сай_____ууха
машина_____ябуулха	хүбүүн таниха
гүрэн _____хамгаалха	дэн_____носоохо
самса_____үмдэхэ	журнал уншаха
рок-хүгжэм_____шагнаха	машина_____заһаха
ажал_____олохо	зураг_____үлгэхэ
бэшэг_____бэшэхэ	гэрнүүд_____бариха
мори_____унаха	сонхо_____нээхэ
ном_____абаха	сэсэгүүд_____уһалха

3. Доро үгтэһэн тоонуудые үгөөрнь бэшээрэй. Írja le a megadott számokat.

Таһалгамнай 6_____томо сонхотой ба 3 _____ үүдэтэй.
 Абамни 46_____наһатай, эжымни 41 _____ жэлтэй.
 Таһалгын шэрээн дээрэ 15_____дэбтэр хэбтэнэ.
 Мүнөөдэр дулаанай 24_____градус байна.
 Би 2_____дүү басагатайб, ба 1_____ахатайб.
 Эжымни багша, тэрэ 147_____оюутантай.
 Гэртэмнай 7_____жаахан миисгэй бии.
 Энэ ном 168_____талатай.
 Ахамни 185_____сантиметр үндэр байна.
 Номой һандамнай 4_____буряад-ород толи бэшэг бии.
 Һандал доро 3_____хара хараандаа хэбтэнэ.
 Газаа 12_____үхибүүн наадана.
 Таһалгадамнай 8_____ногоон шэрээн ба 17 _____хара һандал бии.
 1_____жэлдэ 365_____үдэр байна.

4. Доро үгтгэһэн үгэнүүдые падежнүүдээр зохилдоорой. Lásza el a már tanult esetragokkal az alábbi szavakat.

Nom. хани машина обог дэн дүү
Gen. _____
Acc. _____
D.-L. _____
Instr. _____
Com. _____
Abl. _____

5. Доро үгтгэһэн мэдүүлэлнүүдые оршуулаарай. Fordítsa le az alábbi mondatokat.

Hogy hívják az apádat?

A mi könyvtárunkban sok jó könyv van.

A te asztalodon milyen színű füzetek vannak?

Az ő nővére hol dolgozik?

Én a budapesti egyetemen orosz nyelvszakon tanulok.

A mi házunkban nagy új ablakok vannak.

Az ő kutyájukat Bajkálnak hívják.

Az ő bátyja a mi iskolánkban soförként dolgozik.

Hol van a zöld táskád?

Édesapád milyen színű autót vett?

Zsargal barátnője Ulán-Udében dolgozik óvónőként.

Most mit csinálsz?

Mit csinál a bátyád? Ő soförként dolgozik egy cégnél.

Szabad időmben szeretek történelmi könyveket olvasni, és moziba járni.

Melyik a kedvenc színed? A lila és a barna színeket szeretem.

Az anyukám nagyon kedves és szép nő.

Ki ez a szép magas lány? Ő a nővérem.

Ez nem a te széked? De, az enyém.

Mikor jöttetek? Tegnap jöttünk repülővel Mongóliából.

Kié ez a szép színes könyv? Ez az enyém.

Szeretek gyalog járni.

Hova mennek a lányok és a fiúk? Nem tudom.

A bátyám egyedül él Budapesten.

Kovácsék Kecskeméten élnek.

A nagyanyám és nagyapám nyugdíjasok.

6. Өөрынгөө гэр бүлэ тухай хөөрөөн зохёогоорой. *Írjon rövid fogalmazást saját családjáról.*

7. Доро үгтэһэн таабаринуудые оршуулангаа, холбодог үгэнүүдые олоорой. *Fordítsa le az alábbi burját találoskérdéseket, és találja meg bennük a kötőszókat.*

Хүлгүй аад, ябадаг,
Гаргүй аад, шүбгэтэй. (*Могой*)

Газаа агта морин,
Харин гэртэ аргамжын үзүүр. (*Наранай туяа*)

Сагаадай Малаадай хоёр мүргэлдэбэ,
Теэд сагаан шуһа адхуулба. (*Тээрмын шулуун, гурил*)

Турлааг бэшэ аад, хара,
Тураг бэшэ аад, эбэртэй.
Туруугүй зургаан хүлтэй. (*Сохо*)

Улаахан хүбүүн улаа хүргөөд,
Харин мүнөө болотор ерээгүй. (*Ошон*)

Аха дүү хоёр зэргэлжэ һууһан аад,
Бэе бэе харалсанагүй. (*Нюдэн*)

8. Толи бэшэг хэрэглэн, доро үгтэһэн текстые оршуулаарай. *Fordítsa le szótár segítségével az alábbi szöveget.*

Манай ой

Манай эндэ нарһан, шэнэнэн, хасуури ургадаг, нюдаргын шэнээн борбоосгойтой хуша байха. Эдэниие шэлбүүһэтэ модонууд гэдэг. Баһа хуһан, бургааһан ургадаг. Эдэниие набшаһата модонууд гэдэг. Ой соо алирһан, нэрһэн, улаагана, зэдэгэнэ элбэг юм. Баабгай, гүрөөһэн, шэлүүһэн, хэрмэн, доргон гэхэ мэтын ангууд ойдо байдаг. Ой манай ажахыда тон шухала. Ойе хамгаалха хэрэгтэй.

7. lecke – Долоодохи хэшээл

Сар, он тоололго – Idő, időszámítás

энэ долоо хоног ‘ez a hét’

/һара, жэл/

үнгэрхэн долоо хоног ←○→ ерэхэ (хойто) долоо хоног

‘múlt hét’

/һара, жэл/

‘jövő hét’

/һара, жэл/

Гагарууд

A hét napjai

A burjátok többféle rendszert használnak a napok jelölésére. A napok számítását a hétfőtől kezdik. A hétköznapi nyelvben azt mondják, hogy ‘a hét első napja’. A buddhizmus hatására terjedt el a tibeti eredetű, a bolygók elnevezésein alapuló rendszer. Orosz nyelvi hatásra használják az orosz elnevezéseket is:

①	гарагай нэгэн	дабаа	понеделник
②	гарагай хоёр	мигмар	вторник
③	гарагай гурбан	лхагба	среда
④	гарагай дүрбэн	пүрбэ	четверг
⑤	гарагай табан	баасан	пятница
⑥	гарагай зургаан	бимба	суббото
⑦	гарагай долоон	нима	воскресени

Һаранууд

Hónapok

Манасág а бурjátок főképp az orosz eredetű hónapneveket használják:

январь ‘január’	июль ‘július’
февраль ‘február’	август ‘augusztus’
март ‘március’	сентябрь ‘szeptember’
апрель ‘április’	октябрь ‘október’
май ‘május’	ноябрь ‘november’
июнь ‘június’	декабрь ‘december’

Ямар хонинтойбши? – Mi újság?

- Сайн байна!
- Сайн!
- Ши намайе таниягүй гүш? Би Бадмаб.
- Аа, амар мэндэ!
- Ямар хонинтойбши?
- Олон хонин үгы даа. Бүхы юумэ хуушаар.
- Гэр бүлэшни хэр байна бэ?
- Бултандаа хайн байна.
- Ямар удаан уулзаагүйбди!
- Тиимэ. Үнгэрхэн жэл ехэ хургуули дууһааб. Мүнөө ажаллажа байнаб.
- Хаана ажалладагбши?
- Номой дэлгүүртэ ажаллажа байнаб. Мүнөө хэдытэйбши?
- Апрель харада хорин долоотой болохоб.
- Ши хэдытэйбши?
- Би ерэхэ долоо хоногто хорин зургаатай болохоб.
- Тиигээ хаа, түрэхэн үдэрөөр!
- Шамда ямар хонин байна, юу хэдэгбши?
- Би энэ жэл ехэ хургуули дууһаха ханаатайб, тиигээд ажал бэдэрхэб.
- Ямар ажалтай болохо ханаатайбши?
- Би түүхын кафедрые дүүргэжэ байнаб, түүхын багша болохоб.
- Дунда хургуулида зааха гүш али ондоо ажал бэдэрхэ гүш?
- Үшөө мэдэнэгүйб.
- Ши хамга абаагүй гүш?
- Үгы, үшөө гэрлээгүйб. Харин ши гэрлээ гүш?
- Тиимэ, гэрлэнхэйб. Хоёр үхибүүтэйб: нэгэ басагатайб ба нэгэ хубүүтэйб.
- Тэдэнэр хэдытэй бэ?
- Басагамни нарай, хахад жэлтэй боложо байна, харин хубүүмни дүрбэтэй, сэсэрлигтэ ябадаг.
- Хамганшни юу хэдэг юум бэ?
- Юрэнхыдөө, эмшээр хүдэлдэг, харин мүнөө гэртээ басагантай-мнай нууна.
- Шамтай уулзаһанда баяртай байнаб.
- Би баһа баяртайб, хайн найханиие шамда хүсэнэб. Баяртай!
- Баяртай!

- Сайн байна!
- Амар мэндэ! Хэр байнабши?
- Би хайн байнаб. Үнгэрхэн долоо хоногто юу хээбши?
- Вторникто нүхэр басагантай кинодо байгаабди.
- Ямар фильм хараабта?
- Дуран тухай фильм хараабди. Ши юу хээбши?
- Уржадэр дунда хургуулийн нүхэдтэй уулзааб, тиигээд удаан хөөрэлдөөбди.
- Тиигээд үнгэрхэн долоо хоногто юу хээбши?
- Бүхэли долоо хоногто хэшээлнүүдтэ бэлдээб.
- Би баһа хургуулийн һүүлдэ хэшээлнүүдтэ бэлдээб.
- Мүнөөдэр ямар хэшээлнүүдтэйбши?
- Турк, буряад ба хуушан монгол хэлэнүүдэй хэшээл болохо.
- Үглөөдэр би баһа турк хэлэнэй хэшээлтэйб. Энээн тухай мартааб.
- Ерэхэ долоо хоногто юу хэхэбши?
- Үшөө шиидээгүйб. Ши ямар түсэбтэйбши?
- Ерэхэ субботодо Будапешт хотодо ябахаб, тиимэһээ замда бэлдэхэ хэрэгтэй. Намтай ошолсохогүй гүш?
- Тэндэ юу хэхэ ханаатайбши?
- Музейнүүдээр ябаха ханаатайб. Этнографиин музейдэ шэнэ выставкэ нээгдээ.
- Үглөөдэр уулзаха гүбди?
- Үшөө мэдэнэгүйб.
- Баяртай!
- Баяртай!

Шэнэ үгэнүүд – Új szavak

бултандаа ‘mindenki’	түүхэ ‘történelem’
бүхы ‘minden, összes’	түсэб ‘terv’
бүхэли ‘egész’	тиигээд ‘és, azután’
бэдэрхэ ‘keres’	тиигээ хаа ‘akkor’
бэлдэхэ ‘készül’	тухай ‘-ról, valamiről’
гэрлэнхэй ‘házas’	удаан ‘lassú, régen’
гэрлэхэ ‘házasodik’	уулзаха ‘találkozik’
даа ‘nyomatékosító partikula’	үнгэрхэн ‘múlt’
дуран ‘szerelem’	үшөө ‘még’
дууһаха ‘befejez’	хараха ‘lát, néz’
дүүргэхэ ‘befejez, teljesít’	хахад ‘fél (valaminek a fele)’
дэлгүүр ‘bolt, üzlet’	хөөрэлдэхэ ‘beszélget’

жэл ‘év’	хуушаар ‘szokásosan’
зааха ‘tanít’	хүсэхэ ‘kíván’
зам, харгы ‘út’	хэр ‘hogyan’
мартаха ‘felejt, elfelejt valamit’	хэхэ ‘csinál’
мүнөө ‘most’	хайн даа! ‘köszönöm’
мэдэхэ ‘tud’	хамга абаха ‘házasodik’
нарай ‘újszülött’	hanaa(н) ‘gondolat’
нээхэ ‘nyit’	хүүл ‘valaminek a vége; állat farka’
олон ‘sok’	шиидэхэ ‘dönt’
ошолсохо ‘együtt megy’	

Грамматическа тайлбаринууд – Nyelvtani magyarázatok

Тоо. Тоолоhon тоонууд Számnevek

110. зуун арба(н)	700. долоон зуун
120. зуун хори(н)	800. найман зуун
200. хоёр зуун	900. юһэн зуун
300. гурбан зуун	1000. мянган
400. дүрбэн зуун	2000. хоёр мянга(н)
500. табан зуун	10000. арбан мянга, түмэн
600. зургаан зуун	1000000. миллион, сая

Ньюрай түлөөнэй үгэнүүдэй зохилдол A személyes névmások esetragozása

	Е/1.	Е/2.	Е/3.
Nom.	би	ши	тэрэ
D.-L.	намда	шамда	тэрэндэ
Acc.	намайе	шамайе	тэрэение, тэрэение
Instr.	намаар	шаммаар	тэрээгээр
Com.	намтай	шамтай	тэрээнтэй
Abl.	намһаа	шамһаа	тэрээнһээ, тэрэнһээ

T/1.

Nom.	бидэ	бидэнэр	
D.-L.	бидэндэ	бидэнэртэ	манда
Acc.	бидэниие	бидэнэрые	маниие
Instr.	бидэнээр	бидэнэрээр	манаар
Com.	бидэнтэй	бидэнэртэй	мантай
Abl.	бидэнһээ	бидэнэрһээ	манһаа

T/2.

Nom.	та	таанар
D.-L.	танда	таанарта
Acc.	таниие	таанарые
Instr.	танаар	таанараар
Com.	тантай	таанартай
Abl.	танһаа	таанарһаа

T/3.

Nom.	тэдэ		тэдэнэр
D.-L.	тэдэндэ	тэдээндэ	тэдэнэртэ
Acc.	тэдэниие	тэдээниие	тэдэнэриие
Instr.	–	тэдээгээр	тэдэнэрээр
Com.	тэдэнтэй	тэдээнтэй	тэдэнэртэй
Abl.	тэдэнһээ	тэдээнһээ	тэдэнэрһээ

Деепричастиин холбоһон түлэб

Az egyidejűség határozói igeneve (Adverbium imperfecti)

A főcselekménnyel párhuzamosan folyó cselekményt jelöl. Amennyiben a *байха*, *болохо* főigével együtt használják, akkor a cselekmény folyamatosságát fejezi ki. Jele: -жа, -жэ, -жо.

Дарима үглөөнһөө уншажа хууна. 'Darima reggel óta olvasva ül.'
Би Сегедэй Ехэ нургуулида хуража байнаб. 'Az SZTE-n tanu-
lok.'

Шандор түүхын кафедрые дүүргэжэ байна. 'Sándor épp most
végzi a történelem szakot (nemsokára diplomát kap).'

Хамталхан түлөөнэй үгэнүүд Általános névmások

Ebbe csoportba több névmás tartozik, pl. **бүхы** ‘minden, egész, összes’, **бүхэли** ‘egész’, **булта**, **бултандаа**, **баран**, **барандаа** ‘mindenki; összes’, **бүри** és **бүхэн** ‘minden’. Az utolsó két névmás inkább névutói funkcióval bír.

Үсэгэлдэр **бүхы** үдэр номоо үзөөб. ‘Tegnap egész nap tanultam.’

Бүхы юумэ хайн байна. ‘Minden rendben van.’

Бүхэли жэл соо уулзаагүйбди. ‘Egész évben nem találkoztunk.’

Гэртэмнай **бултандаа** хайн байна. ‘Otthon mindenki jól van.’

Хэшээлдэ **барандаа** ерээгүй. ‘Az órára nem mindenki jött.’

Үдэр **бүри** паркта гүйдэгби. ‘Minden nap futok a parkban.’

Хүн **бүхэн** ном асаараа. ‘Minden ember hozott könyvet.’

Даабаринууд – Feladatok

1. Доро үгтэһэн тоонуудыг үгөөрнь бэшэгты. Írja le az alábbi számokat.

1.250 _____

159 _____

567 _____

2.189 _____

156.789 _____

43.128 _____

98.632 _____

5.263 _____

6.785 _____

37.501 _____

2.780.035 _____

2. Хаалта соо байхан тоонуудыг үгөөр нь бэшээрэй. Töltse ki a hiányzó részeket a zárójelben levő számoknak megfelelően.

Би (3) _____ ахатайб.

Эжымни (56) _____ нахатай.

Миний хэшээлнүүд гарагай (2) _____ эхилнэ.

Манай курста (36) _____ үхибүүн хуража байна.

(1) _____ жэлдэ (12) _____ хара байна.

Үсэгэлдэр орой (24) _____ саг хүрэтэр телевизор харааб.

Мүнөөдэр апрелийн (29) _____ (2000) _____ он боложо байна.

(1915) _____ ондо Буряад орондо (267) _____ хургуули байхан.

Гэр бүлэдэмни (7) _____ хүн байна.

Энэ хургуулида (257) _____ хурагшад хурана.

Үглөөдэр оройн (6) _____ сагта уулзахабди.

(1) _____ хара соо (30) _____ али (31) _____ үдэр бии. Февраль харада (28) _____ али (29) _____ үдэр байна.

Би (2) _____ дүү басагатайб ба (1) _____ ахатайб.

Үнгэрхэн долоо хоногто (28) _____ хэшээлтэй байгааб.

Манай ангида (14) _____ оюутан хуража байна.

Мүнөөдэр газраа хүйтэнэй (18) _____ градус байна.

Энэ ном (584) _____ талатай.

Тахалгамнай (6) _____ жаахан сонхотой ба (3) _____ модон үүдэтэй.

Шэнэ жэлэй баяр хүрэтэр үшөө (62) _____ үдэр байна.

3. Доро үгтгээн хөөрэлдөөниие оршуулаарай. Fordítsa le az a-lábbi párbeszédet.

- Энэ хэн бэ?
- Тэрэ гү?
- Тэрэ Сэсэгмаа байна.
- Ямар Сэсэгмаа, би тэрэниие танинагүйб.
- Сэсэгмаае танидаггүй хүн бии юм гү? Бидэ хамта хурадагбди.
- А-а... Энэ Жаргал ба Алдар гү? Ши тэдэниие харана гүш?
- Жаргалые харанаб, Алдарые – үгы.
- Энэ хэн бэ? Ши гүш? Би шамайе таняагүйб.
- Олон хүн намайе танидаггүй, ута үхэтэй болооб.

4. Доро үгтгээн мэдүүлэлнүүдые оршуулаарай. Fordítsa le az a-lábbi mondatokat.

Tegnap jó napom volt.
Múlt héten Budapestre utaztam.
A nővérem jövő évben szeretne egyetemre menni.
Jövő héten kezdek angolul tanulni.
Tegnapelőtt találkoztunk a barátaimmal egy kávézóban.
Holnapután mongol írás óránk lesz.
Tavaly apám Tibetben volt.
Tegnap egész nap csak veled voltam.
Ma könyvtárba megyek.
Jössz velem sétálni?
Holnap milyen óráid lesznek?
A múlt hónapban a városunkban Kínából érkezett színészek voltak.
Jövőre szeretnék Törökországba menni.
Az augusztus hónap esős szokott lenni.
Múlt héten a Szegedi Nemzeti Színházban voltunk.
Hétvégén a családdal a Balatonra megyünk pihenni.
Január hónapban sokat hull a hó.
Holnap szeretnék veled moziba menni.
A múlt évben mongol nyelvet tanultam.
Múlt héten szép napos idő volt.
Egy évben 365 nap van.
Ma sokat beszélünk rólad.
Tegnap egész nap esett az eső, és hideg volt.
Lehet, hogy holnap jön hozzánk nagymama.
Októberben 20 éves leszek.

5. Хэрэгтэй падежнүүдэй залгалтануудыг хэрэглээрэй. Írja be a megfelelő estragokat az alábbi kifejezésekbe.

ажал _____ ошохо
багша _____ уулзаха
автобус _____ ябаха
тахалга _____ хууха
дэлгүүр _____ ном абаха
ручка _____ дэвтэр _____ бэшэхэ
нохой _____ хоол худалдажа абаха
хүүртиг _____ үмдэхэ
кино _____ ябаха
басаган _____ танилсаха
саархан _____ гар _____ бариха
гэр бүлэ _____ дура _____ байха
дүү басаган _____ хамта кино _____ ошохо
такси _____ ябаха
сэсэгүүд _____ уһа _____ уһалха
томо үндэр байшан _____ бариха

6. Түлөөнэй нэрэ хэрэглэжэ, доро үгтэһэн асуудалнуудта харюу-саарай. A zárójelben szereplő személyes névmásokat használva, válasszon az alábbi kérdésekre.

Энэ бэшэгыг хэндэ үгэхэ хэрэгтэйб?

(ши) _____

Тэрэ хэнэй малгай байнаб?

(би) _____

Энээниие хэнһээ асуухабиб?

(тэдэ) _____

Багша хэниие дуудааб?

(ши) _____

Та хэнтэй хотодо ошохобта?

(эдэнэр)_____

Энэ үнгөөр шэрдэхэ гоё гү?

(тэрэ)_____

Энэ хэнэй хэрэг бэ?

(тэрэ)_____

Энэ хэндэ хэрэгтэй бэ?

(бидэ)_____

Тэрэ хэнхээ асуугааб?

(би)_____

Ши хэнтэй ерээбши?

(тэдэн)_____

Багша хэнтэй уулзааб?

(бидэ)_____

Таанар номуудые хэнэй шэрээн дээрэ табяабта?

(ши)_____

7. Доро үгтгэһэн хөөрэлдөөниие оршуулаарай. Fordítsa le az alábbi párbeszédet.

- Jó napot!
- Szervusz! Mi újság?
- Nincs sok hírem. Mi van veled?
- Múlt héten Darimával találkoztam, sokáig beszélgettünk.
- Mi van vele?
- Ő most mérnökként dolgozik egy gyárban. Te hogy vagy?
- Sok óráм van.
- Nekem is sok óráм van.
- Holnapra milyen terveid vannak?
- Holnap moziba megyünk a barátaimmal. Te mit csinálsz holnap?
- Holnap Szegedre utazok.
- Mivel mésз?
- Kocsival megyek.
- Szia!
- Szia!

8. Толи бэшэг хэрэглэн, доро үгтэһэн текстые оршуулаарай. For-dítsa le szótár segítségével az alábbi szöveget.

Буряд орон

Буряд орон Зүүн Сибириин хизаарта оршодог. Энэ ехэ баян дайда юм. Ганса Байгал далай манай нютагые холо ойрын газар-нуудаар яһала суурхуулдаг. Түнхэн, Хурамхаан, Баргажан, Захаа-мин нютагууд үндэр хадануудаараа олондо мэдээжэ болонхой. Түнхэн нютагта оршодог Мүнхэ-һарьдаг манай республикын эгээл үндэр хада болоно. Сэлэнгэ, Үдэ, Худан, Сүхэ, Баргажан, Зэдэ гэхэ мэтэ ехэ голнууд бии. Манай республикын гол ажахы мал үсхэбэрилгэ юм. Морин, үхэр, хонин, ямаан, һарлаг, гахай, шубуу үдхэдэг ажахынууд олон. Республикымнай ниислэл хото Улаан-Үдэ болоно. Тэрэ 1666 ондо баригдажа эхилээ. Улаан-Үдэ эрдэм ухаанай гуламта байхаһаа гадна, соёлой түб болоно. Эндэ олон үйлэдбэри бии. Тэдэнэй тоодо самолёт бүтээдэг, шэл хэдэг, вагон заһадаг, прибор хэдэг заводууд, сэмбэ нэхэдэг, нооһо угаа-даг, конфетэ гаргадаг үйлэдбэринүүд ороно.

8. lecke – Наймадахи хэшээл

Хэды саг боложо байнаб? – Hány óra van?

эртэ үглөө 4-хөө 7 саг хүрэтэр

үглөө 8-аа 12 саг хүрэтэр

үдэ 12-хоо 13 саг хүрэтэр

үдэһээ хойшо 13-аа 18 саг хүрэтэр

үдэшэ 18-аа 22 саг хүрэтэр

үдэшэ орой 22-хоо 24 саг хүрэтэр

һүни 24-хөө 4 саг хүрэтэр

Az időpontok kifejezésére a következő rendszert használják:

Egész órától fél óráig: napszak+Gen. x óra+Abl. y perc múlik.

Fél órától egész óráig: napszak+Gen. x perc nélkül y óra lesz.

A fél órára külön kifejezés van (хахад саг).

үдын /һүнийн/ 12 саг байна

үдэһээ хахад саг үнгэржэ байна /һүнийн 12 хахад саг

үнгэржэ байна/

үдын /һүнийн/ хоёрһоо хахад саг үнгэржэ байна

үглөөнэй /үдэшын/ 6 сагһаа 20 минута үнгэржэ байна

үглөөнэй /үдэшын/ 20 минутагүй 7 саг болохо

- Мүнөөдэр ямар гараг бэ?
- Мүнөөдэр гарагай нэгэн али дабаа байна.
- Мүнөөдэр хэдэн бэ?
- Сентабриин 25.
- Үсэгэлдэр ямар үдэр байһан бэ?
- Үсэгэлдэр сентабриин 24, гарагай долоон байһан.
- Мүнөө хэды саг боложо байнаб?
- Үдэһээ 3 саг 17 минута үнгэржэ байна.
- Гарай сагшни буруугаар ябана, тэрэшни хожомдоно. Мүнөө 25 минута үнгэржэ байна.
- Үгы, сагни зүб ябана. Тэрэ ханын саг харыш, шинии сагшни түрүүлжэ байнал.
- Үнэн, энэмни зогсоод байнал.
- Ямар хайн, намтай уулзабаш, иигээд хаанашье хожомдохогүйш.
- Буриад хэлэнэй хэшээл хэды сагта эхилхэб?
- Буриад хэлэнэй хэшээл үглөөнэй 9 сагһаа 25 минутада эхилхэ.
- Хэзээ дууһахаб?
- 10 сагһаа 35 минутада дууһаха.
- Мүнөөдэр турк хэлэнэй хэшээл болохо гү?
- Үгы, мүнөөдэр хэшээлгүйбди, харин үглөөдэр үглөө болохо.
- Хэдэн сагта эхилхэб мэдэнэгүй гүш?
- Үглөөнэй 8 сагта эхилхэ.
- Тиигээ хаа, эртэ үглөө бодохо хэрэгтэй.
- Үглөөдэрэй хэшээлнүүдтээ бэлдээ гүш?
- Үшөө бэлдээгүйб, харин үдэшэ орой заабол дүүргэхэб. Үдэртөө сүлөөгүй байнаб.
- Хэшээлдээ бү хожомдоорой, сагтаа ерээрэй!
- Тиихэб, баяртай!
- Нэрюулхэ саг табиха бү мартаарай! Баяртай!
- Сайн байна!
- Амар мэндэ!
- Дарима, ши үглөөдэр сүлөөтэй байна гүш?

- Юун болооб?
- Би шамайе концертдэ уриха ханаатайб.
- Намайе гү? Найн даа. Тэрэ хэзээ болохоб?
- Үглөөдэр үдэшын 7 сагта эхилхэ.
- Хаана болохо бэ?
- Буряад драмын театрта.
- Тиигээд хэдэн сагта дууһахаб?
- Үдэшын 10 сагта.
- Тиимэ орой гү?
- Тиимэ. Сагтаа ерэ, бү хожомдо. Би шамайе хүлээхэб.
- Намайе хүлээхэ хэрэггүй, би сагтаа ерэхэб.
- Заабол ерээрэй! Баяртай!
- Тиихэб, баяртай!

Шэнэ үгэнүүд – Új szavak

бодохо ‘felkel’

Буряад драмын театр ‘Burját Nemzeti Színház’

гарай сар ‘karóra’

дууһаха ‘befejez’

заабол ‘feltétlenül’

зүб ябана ‘(az óra) helyesen jár’

сагтаа ерэхэ ‘időben jön’

сүлөөтэй ‘szabad’

сүлөөтэй сар ‘szabadidő’

түрүүлхэ ‘siet (óra)’

уриха ‘meghív’

ханын сар ‘falióra’

хожомдохо ‘késik’

хүлээхэ ‘vár’

һэрюулхэ сар ‘ébredtőóra’

эхилхэ ‘kezd’

Деепричастиин илгaнaн түлэб

Az előidejűség határozói igeneve (Adverbium perfecti)

Egy olyan igével használatos, amely időben megelőzi a főige cselekményét. Jele: -аад, -ээд, -оод, -өөд. Az előidejűség mértékének nincs jelentősége. Fordítása az ‘és aztán, majd, miután’ szavakkal történik:

Оюутан сай уугаад, хургуулида ошобо. ‘A diák miután megitta a teát elment az iskolába.’

Дунда хургуулиие дүүргээд, ехэ хургуулида орохо ханаатайб. ‘Miután befejeztem a középiskolát, egyetemre akarok menni.’

Гэрэй даабариие хээд, номой ханда ошохоб. ‘Azután hogy megcsinálom a házi feladatot, elmegyek könyvtárba.’

Хандахан түхэл. Юрын хандахан түхэл

Felszólító mód. Egyszerű felszólítás

A formailag legegyszerűbb felszólítói forma, az igető, mely E/2-nek szóló felszólítás. Jele: -Ø. А даа, дээ partikulát hozzáadva a felszólítás nagyobb nyomatékot nyer. Szintén nyomatékosítja a felszólítást, ha az igető utolsó magánhangzóját meghosszabbítjuk.

Наашаа **хуу даа!** Эндэ газар байна, харанагүй гүш? ‘Ide ülj le, nem látod, hogy itt van hely!’

Түрүүшээр энээниие хэ! ‘Először ezt csináld!’

Үглөөдэр сагтаа **ерэ!** ‘Holnap időben gyere!’

Дурадхан хандахан түхэл

Udvarias kérés/felszólítás

A jövőben végrehajtandó cselekvésre vonatkozó E/2, T/2-nek szóló felszólítás. Jele: -аарай, -ээрэй, -оорой, -өөрэй (-и és -ь után -яарай, -еэрэй, -ёорой, diftongus és hosszú magánhangzó után -гаарай, -гээрэй, -гоорой, -гөөрэй). A személyi jelek használata fakultatív.

Намда бэшэг заабол бэшээрэй. ‘Legyen szíves feltétlenül írjon nekem levelet.’

Гэрэл унтараагаарай. ‘Legyen szíves kapcsolja le a villanyt.’

Айха юумэн үгы, уйлаха болёорой. ‘Nincs miért félni, hagyja abba a sírást.’

Гуйн-захиран хандахан түхэл Erős/határozott kérdés/felszólítás

Erős kérdés E/2, T/2-nek. Jele: (E/2) **-ыш**, (T/2) **-ыт**; -и és -ь után -**иш**, **-иит**, diftongus és hosszú magánhangzó után **-гыш**.

Наашаа хары**ш**, эндэ эрбээхэй байна! 'Nézz ide, itt van a pillangó!'

Энэ мэдүүлэлые алдуугүйгөөр бэш**ыт**! 'Ezt a mondatot tessék helyesen írni!'

Тэнэг юумэ хэлэхэ боли**иш**! 'Hagyd abba a butaságok mondását!'

Хандахан түхэлэй буруушаалга Tiltás

Az ige tiltása a burját nyelvben az ige előtt használt **бү** tiltószóval történik:

Би шамайе гуйна**б**, **бү** яба! 'Kérlek, ne menj el!'

Намда хонходохо **бү** мартаарай! 'Ne felejtse el hívni engem!'

Наашаа **бү** хуу, эндэ нойтон байна! 'Ide ne ülj le, mert nedves.'

Даабаринууд – Feladatok

1. Доро үгтэһэн саг тэмдэглэһэн тоонуудые үгөөрнь бэшээрэй.
Írja le a következő időpontokat.

17³² _____

20⁵² _____

12³⁰ _____

16³⁰ _____

14⁰⁷ _____

12⁰² _____

9¹⁵ _____

6²⁵ _____

24⁰⁰ _____

7⁴⁴ _____

21¹⁸ _____

17³⁵ _____

19⁵³ _____

9⁰⁸ _____

16⁴³ _____

5⁰⁵ _____

8³⁰ _____

2. Хандахан түхэлэй тааруу залгалтые хэрэглээрэй. Írja be a fel-szólító mód megfelelő szuffixumát.

Хэзээ уулзахабди? Харгыдаа хайн яба_____!

Эндэ томо шулуун хэбтэнэ, хүл доро хара_____!

Эндэ алдуу байна, зүбөөр бэшэ_____!

Үшөө эртэ байна, һүүлдэнь яба_____!

Энэ сүүмхэ ехэ хүндэ байна, намда туһал_____!

Үглөөдэр хэшээлнүүдшни 8 сагһаа эхилхэ, тиимэһээ эртэ бодо_____!

Тэндэ шэнэ баригдаа, наашаа хара_____!

Үдэшэ театра ошохобди, сагтаа ерэ_____, бү хожомдо _____!

Мүнөө сүлөөтэй байнаш, бидэнтэй хамта кинодо ерэ _____!

Үглөөдэр хэшээлтэйбди, гэрэй даабари хэ_____!

Хүйтэн байна, сонхо хаа_____!

Эжыдээ мэндэ хүргэ_____!

Үглөөдэр уулзахабди, һүни хайн унта_____!

Энэ уяае шангаар бари_____!

Харанхы байна, гэрэл носоо_____!

Гэртээ хүрөөд, хонходо_____!

Ерэхэ жэлдэ заабол ерэ_____!

Ямар эндэ шанга утаан байна бэ! Түргэн эндэһээ гара_____!

Намайе бү марта_____, бэшэг бэшэ_____!

Түрэхэн үдэрөөршни амаршалнаб! Элүүр энхэ, баяртай, жаргал-
тай бай_____!

Хобдог бү бай_____! Нүхэдтэй хубаалса_____!

Үдэшэ сүлөөтэй гүш? Манайда ерэ_____!

3. Нэгэ хөөрэлдөөниие зохёогоорой, хаана нэгэ нүхэрые кинодо
уринаш. Írjon egy rövid párbeszédet melyben holnaputánra meg-
hívja egy barátját színházba.

4. Холбоһон али илгahan деепричастинүүдэй залгалтануудые
тааран бэшээрэй. Írja be a megfelelő egyidejű vagy előidejű hatá-
rozói igenevek végződéseit a kihagyott részekbe.

Би түүхын факультет дүүрг_____, түүхын багша болохоб.

Үсэгэлдэр орой фильм хара_____, унтаабди.

Би үглөө бүри бодо_____, кофе ууха дуратайб.

Жаргал семинарийн ажал бэшэ_____ байна.

Шандор 2 жэл ажалла_____, ехэ хургуулида орохо.

Доржо амаралта аба_____, хүдөөдэ ябаха дуратай.

Бороо оро_____ хая зогсобо.

Англи хэлэнэй толи бэшэг хэрэглэ_____, Иштван олон үгэ-
нүүдые хураа.

Буряадууд Росси гүрэндэ амидар_____ байдаг.

Дарима хуу_____, мүнөөдэрэй газетэ уншана.

Би дунда хургуули дүүргэ_____, наашаа ерэбэб.

Нүхэрни ерэ_____ шадахагүй.

Оюутан эртэ үглөө ерэ_____, хургуулийн таһалга сэбэрлэбэ.

Үглөөдэр номой ханда ошо_____, шэнэ ном унша-
хаб.

Энэ зун амар_____, би Хара далайе харааб.

Үсэгэлдэр орой эжымни ехээр эсэ_____, эртэ унтаба.

Оюутанар турк хэлэн дээрэ шүлэгүүдые унша _____,

амарханаар хэлэ хурана.

Эгэшэмни хоол бэлдэ _____, хүгжэм шагнана.

5. Доро үгтэһэн мэдүүлэлнүүдые буряад хэлэн дээрэ оршуулаарай. Fordítsa le burjáttra az alábbi mondatokat.

Az időjárásjelentés 18³⁰-kor kezdődik.

Holnap este 17⁴⁵-ig történelem óráм lesz.

Neked melyik napon, hánykor lesz mongol írás órad?

Minden kedden reggel 10¹⁵-kor kezdődik a burját óra.

A te csoportodban hány diák tanul? 32 diák.

A nagy szobában 10 új faasztal és 22 régi szék van.

Apám és anyám 45 évesek. Ők egyidősek.

A bátyám 3 évvel idősebb nálam.

Burjátiában 22 ajmak van.

Januárban a húgom 19 éves lesz.

Nektek van otthon kiskutyátok?

Miután a diákok leülnek az asztalokhoz, kezdődik az óra.

Miután veled megismerkedtem, sok új dolgot tanultam tőled.

Miután 18 éves leszek, megyek az egyetemre.

Miután a lányom 7 éves lesz, megy az iskolába.

Darima már 2 éve (folyamatosan) tanul mandzsu nyelvet.

Én már 4 éve (folyamatosan) járok focizni.

Miután felkelek, szeretem meghallgatni a rádióban a híreket.

Szeretek fekvé tévét nézni.

Az órad nem késik? Nem késik, hanem siet.

Jól csináld meg a házi feladatot!

Feküdj!

Ne felejts el nekem telefonálni!

Ma locsolja meg a virágokat!

Ne menj az erdőbe, mert eső lesz.

Ne felejtsd el megírni a levelet!

6. Жэл али наһан? Írja be a megfelelő korjelölést.

Абамни 55 _____.

Би 30 _____.

Дүү басагамни 11 _____.

Багшамнай 66 _____.

Нүхэрни 28 _____.

Эжымни энэ жэл 50 _____ болохо.

7. Доро үгтэһэн хөөрэлдөөниие буряад хэлэн дээрэ оршуулаарай. Fordítsa le az alábbi párbeszédet burját nyelvre.

- Szia! Mi újság?
- Szia! Köszönöm, minden rendben.
- Ma van órád?
- Igen, ma sok óráam van. Reggel 8³⁰-tól 14 óráig.
- Ilyen sok? Milyen óráid lesznek? Lesz-e burját órád?
- Ma két óráas burját óra lesz.
- Tudom, ma 10³⁰-tól 12³⁰-ig van burját órád. Utána mit csinálsz?
- 12³⁰-tól 14 óráig van török óráam. Utána megyek a könyvtárba. Meg kell írnom a szemináriumi dolgozatot. Jössz velem?
- Nekem pont akkor lesz néprajz óráam. De utána szabad vagyok.
- Akkor a könyvtárban találkozunk!
- Rendben, jövők. Este menjünk moziba?
- Van valami érdekes film?
- A belvárosi moziban a “Dzsingisz kán” című film megy.
- Hallottam, hogy jó film.
- Akkor menjünk! 16 órakor a könyvtárban találkozunk! Szia!
- Szia!

8. Доро үгтэһэн шүлэгые оршуулангаа, шүлэгэй грамматическэ шүүлбэри хээрэй. Fordítsa le szótár segítségével az alábbi verset, és végezze el nyelvtani elemzését.

Хонхо сэсэг

Хонхо һайхан сэсэгүүдни,
Хотогор дайдыем шэмэглэнэт.
Хүхэ сэнхир үнгөөрөө
Хүдөө нютагаа гоёонот.

Дулаахан һалхинда даллуулаад,
Духын ганхан дохинот.
Хура бороодо угаагдаад,
Хоншуухан үнэрөөр анхилнат.

Ц.-Д. Дондокова

9. Толи бэшэг хэрэглэн, доро үгтэһэн текстые оршуулаарай. For-dítsa le szótár segítségével az alábbi szöveget.

Угсаата зоной һургаал

Манай буряад арад үхибүүдээ хүмүүжэлхэ талаар сэсэн мэргэн һургаалай ёһо заншалтай, дүй дүршэлтэй байһан. Үхибүүдэйн-гээ хүнэй хэлэ ойлгодог болоһон саһаань хойшо эхэ эсэгэнь иимэ һургаал, захяа заабари хэлэдэг байгаа:

Үглөөгүүр һэрээд, унтаридаа бү хэбтэ, бодо. Унтарияа гансата заһа. Ньюр гараа угаа.

Галда муухай юумэ бү оруулаарай. Гал гуламтаяа бузарлаһан хүн өөдөлхэгүй.

Шадаа һаа, хүндэ туһалжа ябаарай, тиихэдээ өөртөө туһал-хаш.

Үгьтэй баян, хүгшэн залуу, ноён ноён бэшэ, ород буряад гэжэ хүниие бү илга. Ямаршые хүндэ адли тэгшээр ханда.

9. lecke – Юhэдэхи хэшээл

Нэгэ үдэрни – Egy napom

Эртэ үглөө би 6⁴⁵ сагта бододогби. Hэрихэдэ, нюдэёо нээжэ, ху-
няагаад, эбhээлнэб. Оронhоо бодомсоор, нюур гараа, шүдэёо угаа-
гаад, үhэёо hамнанаб. Урматай байбал, бээе угаадагби. Hүүлдэнь
хубсалаад, үглөөнэй хоолоо эдидэгби. Tohotой хилээмэ ба hүтэй
халуун кофе ууха заншалтайб. Юрэнхыдөө 7 саг хахадта гэрhээн
гаража, ажалдаа ябадагби. Ажалай газарни хотын түбтэ байна,
тиимэhээ автобусоор, троллейбусоор, трамвайгаар али метрогоор
хүрэжэ болохо. Сүлөөтэй байбал, ябаган ошодогби. Ябагаар яба-
хада хүнэй бээдэ ехэ hайн юм.

Үдэртөө ажалайнгаа забhарта үдэрэйнгөө хоолоо эдидэгби, за-
римдаа нүхэдтэйгөө уулзаад, хөөрэлдэнэб.

Үдэшэ ажалайнгаа hүүлдэ эсэнхэй байдагби. Гэртээ ерэмсээр,
оройн хоолоо бэлдээд, эдидэгби. Тиигээд амарха заншалтайб.
Газетэ журнал уншажа, телевизэрээр дамжуулга, фильм харадаг-
би али радиогоор хүгжэм шагнадагби.

Үдэшэ орой 10 сагай багаар нойрни хүрэмсээр, орондоо орохо
бододогби. Hэрюулхэ сагаа табяад, унтадагби.

Танай үдэртнай яажа үнгэрнэб?

Асуудалнууд – Kérdések

1. Хөөрөөшэ хэдэн сагта бододог бэ?
2. Hэрихэдэ юу хэдэг бэ?
3. Урматай байбал, юу хэхэ заншалтайб?
4. Хэзээ, яажа тэрэ ажалдаа ошодог бэ?
5. Хаана ажалнь байнаб?
6. Хэзээ тэрэ нүхэдтэйгөө уулзанаб?
7. Гэртээ бусахада, хөөрөөшэ юу хэдэг бэ?
8. Яажа амардаг бэ?
9. Орондоо орохын урда тэрэ юу хэдэг бэ?

Шэнэ үгэнүүд – Új szavak

ажалай газар ‘munkahely’	троллейбус ‘trolli’
амарха ‘pihen’	угааха ‘mosakszik, mos’
багаар ‘körülbelül’	урматай байха ‘jókedvűnek lenni’
бодохо ‘felkel; gondol’	унтах ‘alszik’
бөө угааха ‘fürdik’	үхэн ‘haj’
газетэ ‘folyóirat, újság’	халуун ‘forró’
гар ‘kéz’	хоол ‘étel’
дамжуулга ‘műsor’	хотын түб ‘belváros’
журнал ‘magazin’	хубсалха ‘felöltözik’
забхар ‘szünet’	хүгжэм ‘zene’
заншалтай байха ‘valamilyen	хүрэхэ ‘elér’
szokással rendelkezik’	хамнаха ‘fésülködik’
заримдаа ‘néha’	хуняаха ‘nyújtózkodik’
кофе ‘kávé’	хү(н) ‘tej’
нойр хүрэхэ ‘elálmósodik’	хэрхэхэ ‘félébred’
нюдэн ‘szem’	хэрюулхэ сар табиха ‘ébresztőórát
нюур ‘arc’	beállít’
нээхэ ‘kinyit’	шагнаха ‘hallgat’
орон ‘ágy’	шүдэн ‘fog’
орондо орохо ‘lefekszik’	эбхээлхэ ‘ásít’
татаха ‘húz’	эдихэ ‘eszik’
телевизор ‘televízió’	эсэнхэй байха ‘fáradtnak lenni’
тоготой хилээмэ ‘vajas kenyér’	ябаган ‘gyalog’
трамвай ‘villamos’	ябагаар ябаха ‘gyalogol’

Хөөрэлдөөн – Párbeszéd

- Юрэнхыдөө ши хэдэн сагта бододогбши?
- Ехэнхидээ би 7 сагта бододогби.
- Харин амаралтын үдэртэ хэдэн сагта бододогбши?
- Адлихан 7 сагта бододогби.
- Бодоод, юу хэдэгбши?
- Би бодоод, үглөөнэй сайгаа уудагби. Тиигээд гимнастика хэдэгби. Һүүлдэнь хэшээлнүүдээ дабтаад, гэрэй даабаринүүдые дүүргэдэгби. Харин шинии амаралтын үдэр яажа үнгэрнэб?
- Би үглөөнэй 9 сагта бододогби. Тиигээд үглөөнэй хоолоо эдээд, баһа хэшээлнүүдтээ бэлдэдэгби.
- Һүүлдэнь юу хэхэ заншалтайбши?

- Урматай байбал, дэлгүүрнүүдээр ябадагби али кинодо ошодог-би.
- Би баһа кинодо ошохо дуратайб. Энэ долоо хоногой һүүлдэ ур-матай байбал, намтай ерыш!
- Сүлөөтэй байбал, хонходохоб.

Доро үгтэһэн мэдүүлэлнүүдые гүйсэдөөрэй! Egészítse ki az a-
lábbi mondatokat!

Эртэ үглөө һэрээд, би

Үглөө үдэшэ бүри би шүдэёо угаанаб,

Гэрһээ гарахын урда хубсаһаяа үмдэжэ,

Ажалдаа али һургуулидаа би автобусоор,

ябанаб.

Үдэртөө би һурахада,

Үдэшэ би эсэнхэй байнаб, тиимэһээ амархада,

Үдэшэ орой нойрой хүрэхэдэ,

Хэзээ юу хэнэбши?

үглөөнэй

үглөөнэй

үдын

үдэрэй

үдэшин

үдэшин

үдэшин

үдэшин

Грамматическа тайлбаринууд – Nyelvtani magyarázatok

Өөртэ хамаадал Az alanyi birtokjel

Alanyi birtokjelet akkor kell használni, amikor a cselekvő (alany) olyan tárgyra vonatkozóan végez cselekvést, amely az ő birtokában van.

Használata alanyesetben:

1. **-аа, -ээ, -оо, -өө** mássalhangzós szóvég esetén (kivétel előlképzett **-н**, ha a szó utolsó szótagában rövid magánhangzó van). Diftongus vagy hosszú magánhangzó esetén **-г**- kötőhang jelentkezik:

Би номоо уншанаб. ‘Olvasom a könyvemet.’

Багша харандаагаа барина. ‘A tanár fogja a ceruzáját.’

2. **-яа, -еэ, -ёо** szóvégi rövid magánhangzó, és szóvégi előlképzett **-н** esetén, ha az utolsó szótag magánhangzója rövid:

Улаан ручкаяа асарха бү марта! ‘Ne felejtse el elhozni a piros tolladat!’

Үглөө бүри үхэёо хамнадагби, шүдэёо угаадагби. ‘Minden reggel megfésülöm a hajam, és megmosom a fogam.’

Használata egyéb esetragok esetén:

Genitivus+Alanyi birtokjel

Kérdés: хэнэйнгээ? юунэйнгээ?

Szuffixum:

mássalhangzók után: +гаа, +гээ, +гоо, +гөө

Példák: ахын**гаа**, эжын**гээ**, толиин**гоо**,

magánhangzók után: +нгаа, +нгээ, +нгоо, нгөө

ажалайн**гаа**, номойн**гоо**, үхэнэйн**гөө**

Dativus-Locativus+Alanyi birtokjel

Kérdés: хэндээ? юундээ?

Szuffixum: +аа, +ээ, +оо, +өө

Példák: абада**аа**, эгэшэд**ээ**, толидо**оо**, нүхэрт**өө**

Accusativus+Alanyi birtokjel

Kérdés: хэнээ? юугээ?

Szuffixum:

mássalhangzók után: +аа, +ээ, +оо, +өө,

Példák: зама**аа**, дэбтэр**ээ**, номо**оо**, гүрэн**өө**

rövid magánhangzók után: +яа, +еэ, +ёо,

Példák: хургуули**яа**, зүрх**еэ**, үх**ёо**

hosszú magánhangzók után: +гаа, +гээ, +гоо, +гөө

Példák: сай**гаа**, эжыг**ээ**, нохой**гоо**, зүгыг**өө**

Instrumentalis+Alanyi birtokjel

Kérdés: хэнээрээ? юугээрээ?

Szuffixum: +аа, +ээ, +оо, +өө

Példák: харандаагаар**аа**, хэлээр**ээ**, модоор**оо**, нүхэрээр**өө**

Comitativus+Alanyi birtokjel

Kérdés: хэнтэйгээ? юунтэйгээ?

Szuffixum: +гаа, +гээ, +гоо, +гөө, +яа, +еэ, +ёо

Példák: абатайга**аа** ~ абата**яа**, эжытэйг**ээ** ~ эжыт**ээ**,

моринтойг**оо** ~ моринто**ёо**, нүхэртэйг**өө** ~ нүхэрт**ёо**

Ablativus+Alanyi birtokjel

Kérdés: хэнхээн? юунхээн?

Szuffixum: +н

Példák: ажалха**ан**, гэрх**ээн**, номхо**он**, Сегедх**ээн**, Москва**аан**

Уридшалхан деепричасти

A rövid előidejűség határozói igeneve (Adverbium contemporale)

Egy olyan cselekményt ír le, melynek befejezte egybevág a fő cselekmény kezdetével. Ez a mellékcselekvés mindig lezáródik mire a főcselekvés elkezdődik. Magyarra az 'amint, rögtön amint' segítségével fordíthatjuk. Szuffixuma: **-мсаар, -мсээр, -мсоор, -мсөөр**.

Ерэмсээршни, кинодо ябахабди. 'Amint megérkezel, megyünk moziba.'

Үглөө бодомсоор, нюур гараа хүйтэн ухаар угаадагби. 'Reggel amint felkelek, hideg vízben mosakodok.'

Гэрхээ гарамсаар, автобусой буудалда ошодогби. 'Amint kimegyek a házból, megyek a buszmegállóra.'

Болзоогой деепричасти

A feltételeesség igeneve (Adverbium conditionale)

Ahhoz az ígéhez járul, amelyik leírja, hogy milyen feltétellel teljesül a főige cselekménye. Felvehet negatív partikulát, és birtokos személyi jeleket is. Szuffixuma: **-бал, -бэл, -бол**.

Бороо удаан оробол, үер болохо. 'Ha sokáig esik az eső, árvíz lesz.'

Айбал, бү хэ! Хэбэл, бү ай! 'Ha félsz ne csináld, ha csinálod, ne félj!'

Ерэбэлтнай, хамта кинодо ошохобди. 'Ha jösztek, elmegyünk moziba.'

Ерээдүй сагай причасти

Jelen-jövő idejű melléknévi igenév (Nomen futuri)

Felvehet esetragokat és birtokos személyragokat is. Szuffixuma: **-ха, -хэ, -хо**.

Ерэхэ жэл би ехэ хургуулида хурахаб. 'Jövőre egyetemen fogok tanulni.'

Би дэлгүүрхээ хураха ном худалдажа абабаб. 'Megvettem a tankönyvet a boltból.'

Мүнөө хэхэ ажалгүй байнабди. 'Most nincs semmi dolgunk.'

Дунда хургуулидаа хурахадамни, англи хэлэ хураханби. 'Amikor iskolában tanultam, megtanultam angolul.'

Танил бэшэ хүнүүдтэй хамта ябахahaа бү ай! ‘Ne félj együtt
menni az ismeretlen emberekkel.’

Эжын гэртээ ерэхэтэйнх хамта, оройн хоолоо эдеэбди. ‘Amint
anya hazaérkezett, elkezdünk vacsorázni.’

Даабаринууд – Feladatok

1. Өөртэ хамаадалай залгалтанууды хэрэглээрэй. Írja be a megfelelő alanyi birtokjeles végződések a kihagyott részekbe.

Гэр бүлэдэ_____ эжымнай эртэ бододог.

Мүнөөдэр гэртэ_____ буряад хэлэнэй дэбтэр_____ мартааб.

Үдэртэ_____ гэртэмнай хэншье үгы байдаг.

Аба бүхы үдэртөө ажалда_____ байна.

Би эжидэ_____ туһалха дуратайб.

Ньюр гар_____ угаагаад, хахал_____ абаха бү мартаарай!

Би эжытэй_____ хамта эдээ хоол_____ бэлдэдэгбди.

Ши ном_____ уншаад, намда үгөөрэй.

Жаргалмаа таһалга соо нүхэр басагантай_____ хууна.

Эгэшэмни үхибүүдтэй_____ ходо наададаг.

Басаган буряад хубсаһа_____ оёно.

Мүнөөдэр хэдэн сагта гэртэ_____ ошохобши?

Ажалһаа_____ саарһанууды асарха бү марта!

Дарима байра_____ сэбэрлэхэ дуратай.

Гэрэй даабари_____ дүүргээд, сэтгүүл уншахаб.

Нургуулиһаа_____ ерээд, үдэрэй хоол_____ эдидэгби.

Нүхэрэй_____ бэшэгы уншаад, урматай болооб.

Нүхэр басанда_____ бэлэг абаа гүш?

Гэр_____ һанаад байнаб.

Орой байна, гэртэ_____ таксигаар ябаарай!

2. Уридшалхан деепричастиин залгалтануудыг хэрэглээрэй. Írja be a rövid előidejűség igenevének végződéseit a kihagyott részekbe.

Дүүмни дунда нургуулиг дүүргэ_____, консерваторидо орохо ханаатай.

Би хүдөөдэ ерэ_____, бэшэг бэшэхэб.

Долоон сагай боло_____, хэлээрэй.

Дулаанай боло_____, сэсэг сэсэглэжэ эхилнэ.

Жамбал Улаан-Үдэдэ ерэ_____, хуушан нүхэртэйгөө уулзаба.

Гэртээ ерэ_____ни, гэрэй даабария хэхэ хэрэгтэй.

Номой дэлгүүртэ Жаргал “Дэлхэйн энциклопеди” хара_____, абаха ханаатай болоо.

Сэгэд хотодо оро_____, “Пик Сегед” гэхэн фабрика харагдана.

Абамни ажалаа дүүргэ_____, гэртээ ерэдэг.

Эртэ үглөө бодо_____, халуун кофе шанадагби.

Би хонин уншажа эхилэ_____, бүхы юумэ мартадагби.

Дунда нургуулида багшын таалгада оро_____, хурагшад бододог.

Ахын яба_____, эжимнай гэртээ ерээ.

Найман саг боло_____, ажалаа эхилдэгби.

Үүлэнүүдэй бии боло_____, бороо орожо эхилбэ.

3. Болзоогой деепричастиин залгалтануудыг хэрэглээрэй. Hozzánálja a feltételesség igenevét.

Буряад Ехэ нургуулиин оюутад хайн хура_____, улаан диплом абадаг.

Малшан хүнтэй уулза_____, мал тухай хөөрэлдэнэбди.

Трамвай ерэ_____, би автобусоор ябахагүйб.

Тэрэ хонин унша_____, үүлдэнь үгөөрэй.

Үдэр бүри гимнастика хэ_____, элүүр болохош.

Хүнэй урда хара миисгэй гара_____, аза талаангүй үдэр болохо гэдэг.

Хэшээлдээ хожомдо_____шни, багша оруулхагүй.

Абын ерэ_____, бидэ хамта хоол эдихэбди.

Ажал эхил_____, дууһаха хэрэгтэй.

Олон бороо оро_____, үер болодог.

Ямар нэгэн бэрхэшээл гара_____, намда хэлээрэй.

Эртэ хабар ерэ_____, дулаан оронуудһаа шубууд бусаха.

Олон саахартай печени эди_____, тарган болохош.

Урмагүй боло_____, шоколад эдидэгби.

Сүлөөтэй сагтай бай_____, эжытэй театрта ошохобди.

4. Ерээдүй сагай причастиин залгалтанууды хэрэглээрэй.
Használja a jelen-jövő idejű melléknévi igenevet.

Минии унша_____ ном ехэ һонин.

Ерэ_____ долоо хоногто манайда хүгшэн эжымнай ерэхэ.

Ажалаа дүүргэ_____дэшни, шамда хонходохоб.

Ерэ_____ сагтаа ерээрэй!

Хэшээлдээ хожомдо_____гүй бодоорой!

Үсэгэлдэр уулза_____ танилни ерээгүй.

Айха хэрэггүй, мэдэ_____ юумые мэдэнэш.

Угаа_____ аяганууд шэрээн дээрэ зогсоно.

Найман сагта эхил_____ буряад хэшээлнай найман хахадта болоо.

Абын ерэ_____тэй хамта хүгшэн эжы хонходоо.

Багшамнай Москвада ябаа, тиимэһээ үглөөдэр боло_____ хэшээлнай болохогүй.

Эжы басагандаа унта_____ын урда тээ үльгэр уншадаг.

Мүнөөдэр үглөө Кечкеметдэ яба_____ автобус ерээгүй.

Унта_____ сагтаа орондо ороорой!

5. Доро үгтгээн мэдүүлэлнүүдые оршуулаарай. Fordítsa le az alábbi mondatokat.

Darima levelet írt a barátjának.

Ő nagyon szereti a nővérét.

Hiányzik az apám.

Mindig emlékezzetek a tanárotokra.

Dorzso ma otthon felejtette a füzetét.

A gyerekek sokmindent kérdeztek az apjuktól.

Ők büszkék a lányukra.

A barátjával együtt ment moziba.

Az anya találkozott a fiával.

Láttam a bátyámat a barátnőjével.

Apa mindig későn jön a munkájából.

Dorzso a húgának telefonál.

Az anya a lányának varrt ruhát.

Sok órad van az iskolában?

Időben gyere, ne késsél.

Szeszeg a bátyjával a Burját Egyetemen tanul.

Ne felejtse itt a könyvet és füzetet!

Vedd fel a sapkád!

Minden reggel kezét, arcot és fogat szoktam mosni.

A piros ceruzájával írj!

Amint eszünk, megyünk játszani.

Amint hazaérek, ebédet szoktam főzni.

Amint jössz, megyünk a Nagyaruházba.

Amint befejezem a középiskolát, megyek külföldre dolgozni.

Amint kezdődik az őszi, a gyerekek iskolába mennek.

Ahogy felkelek, forró teát szoktam főzni.

Amint lesz pénzem, szeretnék elmenni Japánba.

Ahogy befejezem a történelem szakot, történelem tanár leszek.

Ahogy 8 óra lesz, kezdődik az óra.

Amint fél 7 lesz, kezdődnek az esti hírek.

Felhívlak amint megérkezek a nagyszüleimhez.

Amint felébredek ásítani szoktam.

Amint lesz szabad időm, találkozunk.

Amint Gábor jól megtanul törökül, megy Törökországba.

6. Доро үгтгэһэн хөөрэлдөөниие буряад хэлэн дээрэ оршуулаарай. Fordítsa le az alábbi párbeszédet burját nyelvre.

- Szia! Mi újság?
- Szia! Köszönöm, minden rendben.
- Ma hánykor keltél?
- Reggel 7-kor ébredtem, de csak 7¹⁵-kor keltem. És te?
- Én 7⁴⁰-kor ébredtem fel, emiatt sietnem kellett.
- Amint felébredtél mit csináltál?
- Ma nem reggeliztem, nem volt szabad időm. És te mit csináltál?
- Amint felébredtem, megmostam az arcomat és a fogaimat, és felöltöztem. Később ittam egy forró kávét, és meghallgattam a rádióban a friss híreket. Én időben keltem, mert tegnap este beállítottam az ébresztő órát.
- Én elfelejtettem beállítani.
- Ma gyalog jöttem az egyetemre. És te hogyan jöttél?
- Én ma busszal jöttem. Sok óránk van ma?
- Igen, ma 6 óránk van. Ebédidőben jössz velem?
- Rendben, jövők.
- Akkor 13¹⁰-kor találkozunk!
- Hova menjünk?
- Nem tudom, majd eldöntjük. Szia!
- Szia!

7. Доро үгтгэһэн сэсэн үгэнүүдые ханажа аба, причастинуудай залгалтануудые олоорой. Tanulja meg a következő népi bölcsességeket, és találja meg a bennük szereplő melléknévi igenévi alakokat!

Гурбан ута

Дайдада - харгы ута,
Хэлэхэдэ - үльгэр ута,
Хүдэлхэдэ - хүдэлмэри ута.

Гурбан хүнгэн

Урдахадаа уһан хүнгэн,
Хиидэхэдэ үдэн хүнгэн,
Худалша хүнэй хэлэн хүнгэн.

Гурбан бэрхэ

Шулуун дээрэ ногоо ургуулха бэрхэ,
Уһан дээрэ гал түлихэ бэрхэ,
Үхэрэй эбэр дээрэ саһа тогтоохо бэрхэ.

Гурбан хурдан

Хүлэг мориной хүл хурдан,
Хүжүүн номын һомо хурдан,
Хурса хүнэй һанаан хурдан.

Гурбан холо

Хашан мориндо харгы холо,
Харуу хүндэ нүхэр холо,
Үхэхэн хүндэ наран холо.

Гурбан хурса

Гүлгэн нохойн шүдэн хурса,
Зунай бугын эбэр хурса,
Үхэхэ хүнэй нюдэн хурса.

Гурбан бүхэ

Айлшанай заяан бүхэ,
Нойтондо сабуун бүхэ,
Номгондо сэдхэл бүхэ.

8. Толи бэшэг хэрэглэн, доро үгтэһэн саг агаарта хабааатай тэм-
дэгүүдые оршуулаарай. Fordítsa le szótár segítségével az alábbi
népi-meteorológiai megfigyeléseket.

Уһанай ехээр татабал, бороо орохо.

Эртэ үглөө шүүдэртэйбэл, бороо орохо.

Һүниндөө манан унабал, бороо орохогүй.

Үүлэн газар дээрэ һанжабал, сэлмэг болохо.

Сонхын шэл гоёор сэсэглэжэ мүльһэтэбэл, ерэхэ ургаса һайн бай-
даг.

Нойтон модондо хүхын һуужа донгодобол, бороотой жэл, хуурай
модондо донгодобол, ган жэл болохо.

Үлэгшэн нохой айлда ерээд түрэбэл, һайниие харадаг.

10. lecke – Арбадахи хэшээл

Нүхэрни – A barátom

Би нүхэртэйгөө хамта хамтын байра руу ошообди. Общежитийн манай ехэ хургуулийн байшангай хойно байна. Тэндэ Баатар гэхэн нэрэтэй манай бүлэгэй оюутан хуудог. Би Баатартай хамта ород хэлэ бэшэгэй кафедрада гурбадахи курста хурадагби. Заримдаа хоюулаа гэрэй даабаринуудые дүүргэхэ заншалтайбди.

Нүхэртэйгөө хамтын байра руу ерээд, Баатарай таһалгада ошообди. Таһалгадаа Баатар хэбтээд, номоо уншажа байгаа. Оромсоор, би нүхэрөө Баатартай танилсуулааб. Нүхэрни Николай гэжэ нэрэтэй. Николай бага наһанаймни нүхэр. Бидэ хоюулаа арбан хоёр наһатайдаа, найман жэлэй урда нэгэ зунай лагерьта танилсаабди. Тэрэ саһаа хойшо бэшэлсэдэгбди, шадабал уулзадагбди. Мүнөө тэрэ Улаан-Үдэ руу ажалаар ерээ. Тэрэ нэгэ телефоной компанида ажалладаг. Николай һамгагүй, эхэ эсэгэтээ хамта Москвада амидардаг. Абань сэтгүүлшэнээр ажалладаг, харин эжынь дунда хургуулийн багша. Нүхэрни нэгэ эхир ахатай, тэдэнэр бэе бээдээ адли байна. Тэрэнь Москвагай Ехэ хургуулийн оюутан, математикын кафедрада хоёрдохи курста хурадаг. Мүнөө Николай ахатайгаа хамта хоюулаа 20 жэлтэй байна. Түрэнэн үдэрнь февральин хорин хоёрто байна.

Бэе бээтэйн танилсуулаад, гурбуулаа хото руу ошоод, нэгэ кафеде кофе уужа, хөөрэлдөөбди.

Асуудалнууд – Kérdések

1. Хөөрөөшэ нүхэртэйгөө хамта хаана ошоо бэ?
2. Хамтын байра хаана байнаб?
3. Тэндэ хэн хуудог бэ?
4. Баатар хаана хурадаг бэ?
5. Хоюулаа юу хэхэ заншалтайбди?
6. Таһалгадаа Баатар юу хээб?
7. Таһалгада оромсоор, хөөрөөшэ юу хэхэн бэ?
8. Нүхэрнь хэн гэжэ нэрэтэйб?
9. Хөөрөөшэ нүхэртэйгөө хаана, хэзээ танилсааб?
10. Мүнөө Улаан-Үдэ руу юундэ ерээб?
11. Нүхэрнь ямар ажалтайб?

12. Николай хаана, хэнтэй амидардаг бэ?
13. Эхэ эсэгэгэнь юу хэдэг бэ?
14. Николай ахатай гү? Тэрэнь юу хэдэг бэ?
15. Мүнөө Николай хэдытэй бэ? Хэзээ түрэхэн үдэрнь байнаб?
16. Тэдэнэр гурбуулаа хаана ошооб?
17. Өөрынгөө нүхэр тухай бага хөөрөөн бэшээрэй.

Шэнэ үгэнүүд – Új szavak

адли 'hasonló'
 ажалаар 'munkaügyben'
 бага нахан 'gyermekkor'
 байшан 'épület'
 бүлэг 'csoport'
 бэе бээдээ 'egymásnak, egymásra'
 бэе бээтэй 'egymással'
 бэшэлсэхэ 'levelezni'
 зунай лагерь 'nyári tábor'
 кафе 'kávezó'
 компани 'cég'
 курс 'évfolyam'
 общежити 'kollégium'
 орохо 'bemegy, bekerül'
 сэтгүүлшэн (журналист) 'újságíró'
 танилсаха 'megismerkedik'
 танилсуулха 'megismertet valakit valakivel'
 түрэхэн үдэр 'születésnap'
 тэрэ саргаа хойшо 'azóta'
 хамтын байра 'kollégium'
 хамга(н) 'feleség'
 шадаха 'tud, képes valamit csinálni'
 эсэгэ 'édesapa'
 эхир 'iker'
 эхэ 'édesanya'

Хөөрэлдөөн – Párbeszéd

Жаргал: – Сайн байна!

Бадма: – Сайн!

Жаргал: – Ши нүхэрымни таниха гүш?

Бадма: – Үгы, үшөө уулзаагүйбди.

Андраш: – Тиигэбэл танилсая! Би Андраш. Ши хэн гэжэ нэрэтэй-
бши?

Бадма: – Би Бадма байнайб.

Жаргал: – Гурбуулаа хамта кафедэ ошолсохомнай гү?

Андраш: – Тиимэ даа, ябая!

Бадма: – Хаана ошохомнай бэ?

Жаргал: – Лотос-то ябая!

Бадма: – Андраш, ши хаанаһаабши?

Андраш: – Би өөрөө венгрби, харин Монголдо хурадагби.

Жаргал: Улаан-Баатарай Ехэ Нургуулида хурадаг.

Бадма: – Ямар кафедрада хурадагбши?

Андраш: – Монгол ба ород хэлэнүүдые хурадагби.

Бадма: – Хэр удаан тэндэ хуранабши?

Андраш: – Арбан табан хара боложо байна. Зургаан харын хүүл-
дэ гэртээ бусахаб.

Бадма: – Тиигээд Улаан-Үдэ руу юундэ ерээбши?

Жаргал: – Андраш минии айлшан байна, би тэрэниие манайда
уряаб.

Андраш: – Улаан-Үдэ руу ганса нэгэ долоо хоногоор ерээб. Байгал
далайе хараха ханаатайб.

Бадма: – Теэд хаража үзөө гүт?

Жаргал: – Үглөөдэр эртэ үглөө поездоор ябахабди.

Бадма: – Харыт, эндэ сүлөөтэй шэрээн байна. Наашаа хууя!

Андраш: – Тиие, тиие. Би нэгэ халуун каппучино уухаб.

Жаргал: – Би нэгэ хара кофе ууха ханаатайб. Мүнөөдэр кофе
үшөө уугаагүйб.

Бадма: – Би хүтэй кофе уухаб, харин мүнөөдэр энэ минии гур-
бадахи кофе болохо.

Грамматическа тайлбаринууд – Nyelvtani magyarázatok

Дугаарлаһан тоогой нэрэ

A sorszámnév

Jele: +дахи, (+дэхи, +дохи)

нэгэн ‘egy’ → нэгэдэхи ‘első’

хоёр ‘kettő’ → хоёрдохи ‘második’

арбан ‘tíz’ → арбадахи ‘tizedik’

Суглуулхан тоогой нэрэ Gyűjtőszámnév

Jele: +уулаа, +юулаа, +үүлээ.

Csak a következő számnevek esetében használható:

хоёр 'kettő' → хоюулаа 'ketten'
гурбан 'három' → гурбуулаа 'hárman'
дүрбэн 'négy' → дүрбүүлээ 'négyen'
табан 'öt' → табуулаа 'öten'
арбан 'tíz' → арбуулаа 'tizen'

Үйлэ үгын хамтадхахан маяг

Együttes cselekvés kifejezésére szolgáló igealak (Cooperativus)

Az együttes cselekvés igealakjának suffixuma a -лса- (-лсо-, -лсэ-) képző. Az igealak azt fejezi ki, hogy az alany a cselekményt másokkal együtt végzi, vagy részt vesz mások cselekményében.

Amint az az alábbi példákból is jól látszik, az együttes cselekvés kifejezésére szolgáló igeképző használható kölcsönösség kifejezésére is.

Үсэгэлдэр би шэнэ багшатаймнай танилсааб. 'Tegnap megismerkedtem az új tanárunkkal.'

Дарима ба Жаргал хоёр бэшэлсэдэг. 'Darima és Zsargal leveleznek (egymással).'

Жаргал намтай хамта ехэ хургуулида ошолсодог. 'Zsargal velem együtt szokott az egyetemre menni.'

Хандахан түхэл. Урин хандахан түхэл

Felszólító mód. Kollektív felszólítás

Olyan felszólítás, mely kollektív cselekvésre hív, vagy pedig olyan csoportnak szól, melynek a beszélő is tagja. Jele: -я, -е, -ё. A személyi jelek hozzáillesztése fakultatív.

Орой байна, унтая! 'Késő van, aludjunk!'

Мүнөөдэр сагтай байбал, хамта театрта ошоё! 'На van szabad időд, menjünk együtt színházba!'

Зүбөөр, алдуугүйгөөр бэшэбди! 'Helyesen, hibátlanul írjunk!'

Зүг шэгэй дахуул үгэ Irányhatározói névutó (Directivus)

Egyalakú, mindig mély hangrendű: **руу**. Jelentése részben fedi a hely- és részeshatározó eset jelentését (Dativus-Locativus).

Ерэхэ зундаа хүдөө **руу** ябаха ханаатайб. 'Idén nyáron szeretnék vidékre menni.'

Долоо хоног бүри Будапешт **руу** ябадагби. 'Minden héten járok Budapestre.'

Үглөөдэр эртэ 7⁴⁵ цагта хургуули **руу** ерээрэй! 'Holnap korán reggel 7⁴⁵-kor gyere az iskolába!'

Сасуулгын дахуул үгэнүүд Az összehasonlítás határozói névutói

Összehasonlításnál, összevetésnél az **адли**, **шэнги**, **мэтэ** névutók is használhatók. Az **адли** szó néhány esetben a hely- és részeshatározó esetet vonzza:

Дарима **эжидэ** адли. 'Darima az anyjára hasonlít.'

Тэрэ ахадаа адли түүхын багша болохо ханаатай. 'Ő a bátyjához hasonlóan történelem tanár szeretne lenni.'

Адли хүндэ ажалтай байнабди. 'Hasonlóan nehéz munkánk van.'

Буряад хэлэн Байгал далай **шэнги** гүнзэги, Саяанай харьдагууд **шэнги** хурса, дэлхэйн ургамал **шэнги** баялиг, түрэн хэн эхэ **шэнги** арюухан. 'A burját nyelv mély mint a Bajkál-tó, éles mint a Szaján-hegység csúcsai, gazdag mint a világ növényzete, és tiszta és szép mint a szülőanya.'

Даабаринууд – Feladatok

1. Тоонуудые үгөөрнь ба залгалтануудыень хэрэглээрэй. Írja le a zárójelben levő számokat, és illessze hozzájuk a megfelelő számnévi végződéseket.

Манай гэр бүлэдэ бидэ (5)_____ байнабди.

Марта (3)_____ курста хурадаг.

Түүхын кафедра (4)_____ дабхарта байна.

Түүхын музей хаана байнаб? Баруун талаһаа (2) _____
байшан.

Тэдэ (3) _____ уулзажа, удаан хөөрэлдэбэ.

Номоо (258) _____ талада уншанаб.

Ехэ дэлгүүрэй (1) _____ дабхарта гутал абажа болохо.

Гэр бүлэдөө хэдүүлээбта? Бидэ (4) _____.

Суббото бүри (5) _____ театрта ябаха заншалтайбди.

Та хэдыдэхи дабхарта амидардагбта? (3) _____ дабхарта.

Тэдэ бултандаа (10) _____ ерээ гү?

Бидэ (4) _____ хамта тиишээ ябахамнай гү?

Дүү басагамни дунда хургуулида (5) _____ класста хурадаг.

«Дэлхэйн энциклопеди» гурбан ботитой. (2) _____

ботидонь Европын гүрэнүүд тухай байна.

Үглөөдэр эжы аба (2) _____ хүдөөһөө ерэхэ.

Үнгэрхэн долоо хоногто абамни (2) _____ эмнэлэгтэ хэбтээ.

Энэ зундаа Улаан-Үдэдэ (15) _____ монголшуудай Ехэ
хурал болохо.

Энэ манай (2) _____ уулзалга.

Дарима! (16) _____ мэдүүлэл оршуулаарай!

Манай (3) _____ басагамнай сэсэрлиг руу ябадаг.

Бидэ (21) _____ зуунда амидаржа байнабди.

(5) _____ район хаана байна бэ?

Бидэ (4) _____ бэе бэеэ хайн танихабди.

Та (2) _____ манайда заабол ерээрэй!

Мүнөө бидэ (10) _____ хэшээл хуранабди.

2. Хамтадхахан маягай залгалтануудые хэрэглээрэй. Használja
az együttes cselekvés szuffixumát.

Заримдаа нүхэдтэй сай уу _____ ха заншалтайбди.

Бэлэг абаха Сэсэгмаатай хамта ошо _____ об.

Би бэшэг бэшэ _____ хэ дуратайб.
 Лоттодо наада _____ бал, магадгүй баян болохош.
 Гэр бүлөөрөө нонин фильм хара _____ абди.
 Баярай болоходо, бэе бээдэ бэлэгүүдые бари _____ дагбди.
 Жаргал нүхэдтэй баар ошо _____ жо, үглөө хүрэтэр хатара _____ ба.
 Тани _____ хада, ехэ удаан хөөрэлдөөбди.
 Иштванай гэртээ ерэхэдэнь, би гайхажа, эжитээе
 хара _____ абди.
 Энэ басагантай би ехэ удаан бэшэ _____ эб.
 Үдэшэ орой абын гэртээ ерэхэдэнь, оройн хоолоо эди _____ эб.
 Үсэгэлдэр нэгэ басагантай тани _____ аб, тиигээд мүнөөдэр тэрэ
 бидэнтэй хамта кинодо яба _____ а.
 Би Дариматай хамта англи хэлэнэй курснуудта һура _____ дагби.
 Би хото руу ябаха ханаатайб, намтай ошо _____ хо гүш?
 Бадма нүхэртэйгөө хамта математикийн кафедрада оро _____ хо
 дуратай.

3. Доро үгтэһэн саг тэмдэглэлгэнүүдые үгөөрнь бэшээрэй. Írja
 le a következő időpontokat.

9²⁵ _____
 13¹² _____
 15³⁸ _____
 18⁵⁰ _____
 20²⁵ _____
 7²⁵ _____
 13⁰⁸ _____
 18⁴⁵ _____
 20³⁴ _____
 23⁵⁶ _____

4. Дорю үгтэһэн мэдүүлэлнүүдые оршуулаарай. Fordítsa le az alábbi mondatokat.

Ennek a könyvnek a 125-ik oldalát olvasom.

Ma óra után menjünk ketten a Nagyáruházba?

10⁴⁵-kor lesz a harmadik óráм.

Hogy hívják a második bátyádat? Balázsnak hívják.

Szeptembertől a harmadik évfolyamon fogok tanulni.

Ha jól tanulsz, nem nehéz tanulni a második szakodon.

Amint 7 éves lesz a lányom, az iskola első osztályába fog járni.

Ma mindketten időben jöttünk az órára, nem késtünk.

Ha ti hárman együtt mentek, mindig történik valami.

A csoportunkból mi négyen beszélünk németül.

Ez az ötödik napom, amióta ide érkeztem.

Mi ketten már 4 éve levelezünk, de még nem találkoztunk.

Már hatodik éve, hogy minden évben a Balatonra megyünk.

Ha van időд, este menjünk hárman az étterembe.

Már harmadik napja esik az eső.

Holnap megyek a város központjába, jössz velem?

Ha messzire utazok, Interneten szoktam levelezni az anyámmal.

Amikor Darimával elmentünk a színházba, és nem volt ott senki, akkor csak néztünk egymásra.

5. Тааруу падеж хэрэглээрэй. A hiányzó helyekre írja be a megfelelő esetragokat.

автобус_____ ябаха

эжы_____ дуратай байха

машина_____ хүн

(би)_____ дуудаха

(энэ)_____ тайлбарилха

(ши)_____ ном абаха

хандал_____ хүл

гар_____ бээлэй

(тэрэ)_____ ябаха

бороо_____ үдэр

табаг_____ хоол байна

байшан_____ орохо
(би)_____ үгэхэ
(ши)_____ хонходохо
(би)_____ хүлисөөрэй
һалхи_____ үдэр
хүбүүн_____ ябуулха
түмэр харгы_____ ябаха
хүдөө_____ зорихо
телефон_____ хөөрэлдэхэ

6. Доро үгтэһэн хөөрэлдөөниие оршуулаарай. Fordítsa le az alábbi párbeszédet.

- Szia! Vársz valakit?
- Szia! Igen, egy barátomat várom.
- Nem tudnál segíteni nekem?
- Ha tudok, örömmel.
- Nem tudod, hol van a Néprajz Tanszék? Ez már a második emelet.
- Ó, nagyon közel van. Ezen az emeleten van, a harmadik ajtón kell bemenni.
- Te is ott tanulsz?
- Igen, a második évfolyamon.
- Meg lehet veled ismerkedni?
- Igen, Balázs vagyok. És téged hogy hívnak?
- Engem Andrásnak hívnak.
- Ott keresel valakit?
- Szeretném beadni az irataimat, mert a jövő évben szeretnék itt tanulni.
- Oda kell menned.
- Hányan vannak egy évfolyamon?
- Ezt nem tudom, a mi évfolyamunkon tizen vagyunk.
- Kösz, mennem kell.
- Szia! Minden jól kívánok!

7. Бага наһанай нүхэр тухайгаа бага хөөрөөн али хөөрэлдөөниие зохёогоорой! Írjon rövid fogalmazást vagy párbeszédet egy gyermekkori barátjáról!

8. Доро үгтэһэн сэсэн үгэнүүдые ханажа абаарай! Tanulja meg az alábbi népi bölcsességeket!

Гурбан гайхал

Үндэр тэнгэрийн тулгуургүй гайхал,
Уһан далайн хабхаггүй гайхал,
Үргэн дэлхэйн захигүй гайхал.

Гурбан тэнэг

Эрхим тэнэг һамгаяа магтаха,
Дунда тэнэг бээе магтаха,
Адаг тэнэг мориёо магтаха.

Гурбан дээжэ

«А» үзэг – эрдэмэй дээжэ,
Агта морин – малай дээжэ,
Аяга сай – эдеэнэй дээжэ.

Гурбан сэлмэг

Үүлээе хуряһан тэнгэри сэлмэг,
Үһее һамнаһан һамган сэлмэг,
Үнэхее абхуулһан гал сэлмэг.

Гурбан муухай

Абари зангаа хубилгадаг эхэнэр муухай,
Архинша эрын айл зайхань муухай,
Уһа ногоогүй тала газар муухай.

9. Толи бэшэг хэрэглэн, доро үгтэһэн үгүүлэлые оршуулаарай.
Fordítsa le szótár segítségével az alábbi szöveget.

Спорт

Хүн бүри бага наһатайһаа эхилжэ, спорт эрхилхэ ёһотой. Спорт гээшэ хүнэй бэеын хүсэ шадалай, ухаан бодолой хүгжэлтэдэ ехэ туһатай.

Спорт олон янзын байдаг. Жэшээлхэдэ, санаар, конькигоор сэбэр агаарта сэнгэжэ ябахадаа, хүнэй бэе хүнгэн, шуран, хүсэ ехэтэй болодог. Урилдажа, барилдажа, юумэ харайжа һуралга баһал тиимэ ехэ туһатай. Шатар, даам табижа наадахадаа, хүн юумэндэ ухаагаа гүйлгэжэ һургадаг.

Манай орон дотор спорт ехэ үргэнөөр дэлгэрэнги. Дэлхэй дээрэхи олон гүрэнүүдэй хоорондо спортын мұрысөөнүүд болодог. Тэрэ мұрысөөнүүдтэ илажа гараһан хүн дэлхэйн чемпион гэхэн нэрэ зэргэдэ хүртэдэг.

11. lecke – Арбан нэгэдэхи хэшээл

Байгал далай – A Bajkál

Манай Сибирийн «сэнхир зүрхэн» нэрэтэй Байгал далайе мэдэхгүй хүн хомор байна. Жэл бүри августын 28-да, 2001 онноо эхилээд, Байгалай хайндэр болодог. Буряадууд Байгалые эртэ урда сагнаа хойшо нуур гэдэггүй, далай гэжэ нэрлэдэг.

Байгал далай дэлхэй дээрэ суутай, тунгалаг хайхан, хүйтэн нуур юм. Энэ нуур 33 мянгаад дүрбэлжэн километр зай эзэлнэ. Дэлхэй дээрэ нэгэн доро иимэ ехээр суглархан сэбэр уһан хаанашье үгы. Уһанайнь нөөсэ 23 мянган дүрбэлжэн километр, али дэлхэйн дабһагүй арюун уһанай нөөсын табанайнь нэгэ хубиие эзэлнэ.

Байгал дэлхэй дээрэ эгээл гүнзэгы нуур. Гүнзэгынь мянган зургаан зуун хорёод метр болодог. Байгалда 336 ехэ, бага гол мүрэнүүд ородог. Тэдэнэй олонхинь Буряадай газар дээгүүр урдан гарана. Жэшээн, үргэн голнуудыень Сэлэнгэ, Баргажан ба Дээдэ Ангара. Байгал далайһаа гансал Ангара мүрэн урдан гарана.

Байгал далайн тунгалаг уһан арбаад градус хурэтэр дулаардаг. Тэрэ 22 олтирогтой. Эгээл томонь 74 километр утатой Ольхон юм. Нютаг зон Ойхон гэжэ нэрлэдэг.

Байгалай оёор дэлхэй дээрэ хаанашье байдаггүй нэгэ мянган найман зуугаад янзын ургамалнуудаар ба элдэб амитануудаар баян. Олондо суутай омоли ба тоһон жараахай һонин загһаад гансал Байгалда байдаг.

Байгалые тойроһон хада ууланууд ашагта малтамалнуудаар баян, халуун ба хүйтэн аршаан булагууд элбэг байна.

Байгал далайн эрьсээр һууһан зон тэрэнии́е гамнан, хайн хайхан шэдитэ үгэнүүдээр домоглон хэлсэдэг.

Асуудалнууд – Kérdések

1. Сибирийн хүнүүд Байгалые яажэ нэрлэдэг бэ?
2. Хэзээ, ямар онноо эхилээд, Байгалай хайндэр тэмдэглэгдэдэг бэ?
3. Буряадууд Байгалые яажэ нэрлэдэг бэ?
4. Байгал далай хэды дүрбэлжэн километр зай эзэлнэ бэ?
5. Уһанайнь нөөсэ ямар бэ?

6. Гүнзэгынь хэды метр болодог бэ?
7. Байгалда хэды гол мүрэн шудхан ородог бэ?
8. Байгалай уһан хэды градус хурэтэр булээсэдэг бэ?
9. Байгал далай хэды олтирогтой бэ?
10. Эгээл томо олтирог ямар бэ? Ньютагай зон яжа тэрэниие нэрлэдэг бэ?
11. Байгал далай ямар ургамалнуудаар ба амитануудаар баян бэ? Тэдэнэр ондоо газарта байна гү?
12. Байгал далай үшөө юугээр баян бэ?
13. Хүнүүд Байгалые яжа гамнадаг бэ?

Шэнэ үгэнүүд – Új szavak

амитан ‘állat’	олтирог ‘sziget’
аршаан булаг ‘forrás’	омоли ‘marénahal’
арюун ‘tisza’	сугларха ‘gyűlik, gyülekszik’
ашагта малтамал ‘ásványkincs’	суутай ‘híres’
газар ‘föld, terület’	сэбэр ‘tisza’
гамнаха ‘véd, óv, oltalmaz’	сэнхир ‘világoskék’
ганса ‘egyetlen, csak’	тойрохо ‘körülvesz, körbejár valamit’
гол мүрэн ‘folyó’	тоһон жараахай ‘olajoshal’
гүнзэгы ‘mély’	тунгалаг ‘áttetsző, tiszta, fényes’
дабһан ‘só’	ургамал ‘növény’
домоглохо ‘elbeszél, elmond’	урдаха ‘folyik’
дулаарха ‘melegszik’	уһан ‘víz’
дүрбэлжэн метр ‘négyzetméter’	үргэн ‘széles’
дэлхэй ‘világ, a földkerekség’	үсөөн ‘kevés’
загаһан ‘hal’	хомор ‘ritka’
зай ‘tér’	хуби ‘rész’
зүрхэн ‘szív’	һайндэр ‘ünneп’
иимэ ‘ilyen’	шэдитэ ‘bűvös, elvarázsolt’
нөөсэ ‘készlet, tartalék’	эзэлхэ ‘birtokol, ural, elfoglal’
нуур ‘tó’	элбэг ‘bőséges’
нэрлэхэ ‘nevez’	элдэб ‘különféle’
оёор ‘valaminek az alja’	эрье ‘part’
олонхи ‘a többség’	янза ‘típus, fajta’

Хөөрэлдөөн – Párbeszéd

- Түрэхэн үдэршни хэзээ болохо бэ?
- Би январийн 23-да 1983 ондо Түнхэнэй аймагта түрөөб. Ши хаана хэзээ түрөөбши?
- Би мартын 29-дэ 1986 ондо Хэжэнгын аймагта түрөөб.
- Тиигэбэл, мүнөө ши хэдытэйбши? Би хорин долоон наһатайб.
- Мүнөө би хорин дүрбэтэйб.
- Хэды наһатайдашни ехэ хургуулида орообши?
- Би арбан долоотой байхадаа, ехэ хургуулида орооб.
- Би баһа арбан долоотойдоо наашаа орооб.
- Мүнөө ши хэдыдэхи курста хурадагбши?
- Би гурбадахи курста хурадагби. Харин ши хэдыдэхи курста хурадагбши?
- Би хоёрдохи курста хурадагби. Танай ангида та хэдүүлээбта?
- Бидэ арбуулаа байнабди. Та хэдүүлээбта?
- Бидэ найман хүн байнабди.
- Шинии эгээл дуратай хэшээл ямар бэ?
- Би турк хэлэ хураха дуратайб.
- Нэгэ долоо хоногто хэды хэшээлнүүдтэйбта?
- Нэгэ долоо хоногто зургаан дахин хэшээлнай болодог.
- Би эгээл ехээр монгол бэшэгэй хэшээлдэ дуратайб. Тэндэ монгол үльгэрнүүдые уншаад, оршуулдагбди.
- Нэгэ долоо хоногто хэды дахин болодог бэ?
- Гансал нэгэн дахин.
- Иимэ үсөөн гү?
- Тиимэл даа.

Грамматическа тайлбаринууд – Nyelvtani magyarázatok

Һара ба он тэмдэглэлгэ Dátum jelölése

Naptári év esetén az он ‘esztendő’ szót használják.

1999 он. Мүнөө мянга юһэн зуун ерэн юһэн он байна.

1848 он. Венгрийн арадын хубисхал мянга найман зуун дүшэн найман ондо болоһон юм.

1950 он Эжымни мянга юһэн зуун табин ондо түрөө.

2012 он. Ахамни хоёр мянга арбан хоёр ондо ехэ хургуули дүүргэхэ.

Dátumok formátuma: **hónap+Genitivus nap év**

1998.11.15. ноябриин арбан таба мянга юхэн зуун ерэн
найман он

1806.06.03. июниин гурба мянга найман зуун зургаан он

Баглуулхан тоогой нэрэ

Megközelítő számnév

Jele: +аад (+ээд, +оод, +өөд)

арбан 'tíz' → арбаад 'körülbelül tíz'

хорин 'húszt' → хорёод 'legfeljebb húsz'

гушан 'harminc' → гушаад 'körülbelül harminc'

дүшэн 'negyven' → дүшөөд 'legfeljebb negyven'

зуун 'száz' → зуугаад 'körülbelül száz'

мянган 'ezer' → мянгаад 'körülbelül ezer'

Бутархай тоогой нэрэ

Törtszámnév

Képzése: a tört nevezőjének birtokos esete, majd ezután következik a számláló.

1/100 зуунай нэгэн

3/5 табанай гурба

2/10 арбанай хоёр

Тоолоhon тоогой нэрэ

Szorószámnév

Jele: дахин '-szor'. A szorzószámnév jelét külön kell írni.

хоёр дахин 'kétszer'

зуун дахин 'százszor'

хэды дахин 'néhányszor'

Ниилэхэн деепричасти

Módhatározói igenév (Adverbium modale)

A cselekvés módját írja le, kifejezhet egyidejűséget. Jele: -н.

Жаргал хэбтэн телевизор харана. 'Zsargal fekke nézi a tévét.'

Үдэшэ орой ном уншан унтааб. 'Este könyvet olvasva aludtam el.'

Байгал далайһаа ганса Ангара мүрэн урдан гарана. 'A Bajkál tóból csak az Angara folyó ered (= folyva jön ki)'

Үнгэрхэн сагай причасти

A közelmúlt melléknévi igeneve (Nomen perfecti)

Jele: -һан (-һэн, -һон)

Таһалга соо байһан хүнүүд – манай кафедрин оюутанар. 'A-zok, akik a szobában voltak, a mi tanszékünk diákjai.'

Москвада ошоһон нүхэрни хая намда хонходоо. 'Épp most telefonált az a barátom, aki elment Moszkvába.'

Даабаринууд – Feladatok

1. Тоонуудые үгөөрнь ба залгалтануудыень хэрэглээрэй. Írja le a zárójelben levő számokat, és illessze hozzájuk a megfelelő szám-névi végződéseket.

Үбэлдөө Буряад орондо хүйтэнэй (~30)_____ градус

байдаг, харин зундаа дулаанай (~20)_____ градус болодог.

Венгрииин уран зохёолшо Шандор Петёфи (1.1.1821)

_____ түрэн.

Алтаистикын факультедтэ (~20)_____ оюутан хурана.

Сентябриин (1) _____ үхибүүд хургуулида ябажа
эхилдэг.

Венгри гүрэндэ (~10.000.000.)_____ хүн амидардаг.

Эжымни (47) _____ наһатай болохо.

(~50)_____ онуудта Хитадта соёлой хубисхал болоһон.

Минии гэрэй номой һанда (~1000)_____ ном байна.

Ехэ хургуулиин номой ханда хэдэн (1.000.000) _____ ном
бии.

Будапештээ Сэгэд хүрэтэр (~200) _____ километр байна.

Би хая Хитадта ошоод ерээб, тэндэ (~10) _____ үдэр хонооб.

Байгал далайда (~1800) _____ хомор амитад ба
ургамалнууд бии.

Жэл бүри (31.12.) _____ шэнэ жэлэй баяр болодог.

Эжымни (12.5.1949) _____ Улаан-Үдэдэ түрөө.

Түрэхэн үдэрни (18.8) _____ болодог.

2. Доро үгтэхэн нара он тэмдэглэлгыг үгөөрнь бэшээрэй. Írja le
a következő dátumokat! Figyeljen a helyes szórendre.

2000.02.02. _____

1754.10.25. _____

1241.05.11. _____

1999.12.03. _____

1467.08.23. _____

1975.06.05. _____

1998.09.30. _____

1870.11.04. _____

1956.01.25. _____

2006.04.20. _____

3. Доро үгтэхэн асуудалнуудта харюусаарай. Válaszoljon az a-
lábbi kérdésekre.

Хаана хэзээ түрөөбши?

Хэзээ Шэнэ жэлэй баяр болодог бэ?

Хэзээ Улаан үндэгэнэй баяр болодог бэ?

Хэзээ үхибүүдтэ Жабар Үбгэн бэлэгүүдые асардаг бэ?

Мүнөө хэдытэйбши?

Ехэ хургуулида хэды оюутан һурадаг бэ?

Ши хэдэн сагта бододогбши?

Нэгэ долоо хоногто шамда хэды хэшээл болодог бэ?

Эжышни хаана хэзээ түрөө бэ?

Хэзээ Венгрийн хубисхал болоо бэ?

Танай ангида хэды оюутан һурадаг бэ?

Сегед хотодо хэды хүн амидардаг бэ?

Гэр бүлэдэшни хэдүүлээ байнабта?

Буряад хэлэнэй хэшээл хэдэн сагта эхилдэг бэ?

Нэгэ журнал хэды талатай байдаг бэ?

Будапештһээ Балатон хүрэтэр хэды километр байна бэ?

4. Дорю үгтэһэн мэдүүлэлнүүдые оршуулаарай. Fordítsa le az alábbi mondatokat.

A mi osztályunkban kb. 20 diák tanul.

Moszkva városában kb. 10 millió ember él.

2001-ben fejeztem be a középiskolát.

A mi karunkon kb. 500 diák tanul.

Budapesten kb. 2.000.000 ember él.

Moszkva városában kb. 10 millió ember él.

Ulánbátортól Улэн-Удэйг kb. 400 km van.

Nagyapám 71 éves, nagyanyám 67 éves.

Ma kora reggel 6¹⁵-kor keltem. Amint felkeltem, készítettem egy forró kávé.

A bátyámnak egy héten kb. 20 órája van.

Budapesttől Szegedig kb. 200 km van.

Karácsonyig még kb. 50 nap van.

A nőnap március 8-án lesz.

A magyar forradalom 1848. március 15-én volt.

Egy hónapban kb. 30 nap van.

Az orosz író, Alexander Puskin 1799. június 6-án született Moszkvában.

5. Ниилэһэн деепричастиин залгалтануудые хэрэглээрэй. Írja be a módhatározói igenév végződését a kihagyott részekbe, és fordítsa le a mondatokat.

Үхибүүд минии хойно хашхар_____ гүйбэ.

Сагай уларил хубари_____, жэл үнгэрнэ.

Мүнөөдэр үглөө автобусто хуу_____ Ехэ хургуулида ерээб.

Байгал далайһаа гансал Ангара мүрэн урда_____ гарана.

Зунай амартада олон һайхан газарта ошо_____,

хара_____ ерээбди.

Олон поезд хойно хойноһоо ерэ_____ саашаа ябана.

Энэ баярые олон эди_____, уу_____ үнгэргөөбди.

Бэе бэеэ хара_____ зогсообди.

Жаахан хүбүүн эжыгээ хара_____ уйлана.

Үсэгэлдэр Жаргал шэнэ англи толи бэшэг худалда_____ абаба.

Харгы дээрэ машинанууд зогсо_____ хүлээнэ.

Декабриин зургаанда үхибүүд Жабар Үбгэнһөө бэлэг хүлээ_____ абадаг.

Хүгшэн эжы манайда ерэ_____, амтатай бууза шанаа.

Шэнэ үгэнүүдые саархан дээрэ бэшэ_____ амарханаар
хурадагби.

Байгал далайе гамна_____ байха ёхотойбди.

6. Үнгэрһэн сагай причастиин залгалтанууды хэрэглээрэй. Írja be a közel múlt melléknévi igenevének végződéseit a kihagyott részekbe.

Байгалые тойро_____ ууланууд ашагта малтамалнуудаар баян.

Байгал далайда бай_____ ехэнхи амитад хомор.

Доржодо бай_____ сүүмхэ ехэ үнэтэй.

Эмшэндэ ошо_____ хоо хойшо бэемни хайн болоо.

Германиһаа ерэ_____ хүн үглөөдэр гэртээ бусана.

Үер боло_____ жэл олон хүн наһа бараа.

Үглөө эди_____ хоолни амтатай байгаа.

Сонхын хажууда зогсо_____ хүбүүн - нүхэрни байна.

Хитад руу ошо_____ нүхэрһөө үсэгэлдэр почтоор гоё открытка
абааб.

Шэнэ багшын заа_____ хэшээл ехэ һонирхолтой байгаа.

Танай ерэ_____ дэ би ехээр баярланаб.

Шинии яба_____ ай һүүлдэ эжымни ажалһаан ерээ.

Наашаа ерэ_____ шни ехэ хайн байна.

Буряад орондо бай_____ Байгал далай эгээл гүнзэгы юм.

Эмшын хэлэ_____ юумые ойлгоо гүш?

7. Нарын, оной тоонууды хэрэглэн, өөрынгөө гэр бүлэ тухай бага хөөрөөн бэшээрэй. Dátumokat használva, írjon rövid fogalmazást a saját családjáról.

8. Толи бэшэг хэрэглэн, доро үгтэһэн үгүүлэлые оршуулаарай.
Fordítsa le szótár segítségével az alábbi szöveget.

Тонон жараахай

Байгал далайн оёрто, эгээл гүнзэгы газартань тоһон жараахай гэжэ бишыхан загаһан байрладаг. Тэрэнэй шэл шэнги һаруул бэеынь нэбтэ харагдажа байдаг юм. Тиимэһээ газааһаань зүрхэ-нэйнь сохилжо байһые обёоржо болоно.

Түрьһээ хаяха сагайнгаа ерэхэдэ, далайн гүнзэгыһөө өөдөө хөөрэдэг. Дээшээ гараха бүринь гэдэһэниинь ехэ боложо, далайнгаа нюруу хүрэмсөөрөө, тэрэнь тэһэршэдэг. Тиигэжэ гэдэһэн сооһоон амиды загаһаханууды түрүүлдэг байна.

Энэ гайхалтай юмэниинь юундэб гэхэдэ, нэгэшые хүн эрэ тоһон жараахай хаража үзөөгүй юм гэжэ загаһашад хэлсэдэг.

12. Ieske – Арбан хоёрдохи хэшээл

Сэсэрлиг – Kert

Гэртээ хэндэшые үгы хайхан сэсэрлигтэйбди. Тэндэ алим, малина, үхэр нюдэн, улаагана, алирһан ба гүлзөөргэнэ ургадаг. Клумбанууд дээрэ сэсэгүүд ургана: уб улаан, яб ягаан, саб сагаан томо астранууд, торгондо адли макууд, хүб хүхэ хонхо сэсэгүүд, шарахан нямня сэсэгүүд, улаанһаа улаан сараана, улаабтар нохойн хоншоор сэсэгүүдшые бии. Эгээл ехээр манай сэсэрлигтэ би алтан зула сэсэгүүдтэ дуратайб, юундэб гэхэдэ, энэ сэсэгүүд ехэ хайханаар анхилна.

Жэмэсэй боломсоор, эжы хамагай амтатай варени шанадаг. Би бүхы хабартаа, мүн зундаа энэ сэсэрлиг соо ажал хэжэ үнгэргэдэгби. Эжын газарые малтахадань, сэсэг тарихадань, уһалхадань туһалалсанаб. Жэмэс түүн, сэсэгэй үрэ суглуулнаб. Хэн ерэхэ хабар сэсэг тариха ханаатайб? Намда үрэ бии.

Асуудалнууд – Kérdések

1. Гэрэй урда юун байна бэ?
2. Сэсэрлигтэ ямар жэмэс ургана бэ?
3. Хаана сэсэгүүд урганаб?
4. Ямар сэсэгүүд сэсэрлигтэ байна бэ?
5. Тэдэнэр ямар үнгэтэй бэ?
6. Ямар сэсэгүүдтэ хөөрөөшэ дуратайб? Юундэ?
7. Жэмэсэй болоходо эжынь юу хэдэг бэ?
8. Сэсэрлиг соо ямар, хэзээ ажал хэхэ хэрэгтэйб?
9. Хэзээ сэсэг тарихадаг бэ?
10. Хөөрөөшэдэ юун бииб?
11. Тэндэ юу урганаб?
12. Танай эгээл дуратай сэсэг ямар бэ?

Шэнэ үгэнүүд – Új szavak

алим ‘almafa’
алирхан ‘vörösáfonya’
алтан зула сэсэг ‘tulipán’
амтатай ‘finom’
анхилха ‘illatozik’
астра ‘őszirózsa’
бүхы ‘egész, teljes, összes, minden’
варени ‘lekvár’
газар ‘föld’
гүлзөөргэнэ ‘eper, szamóca’
жэмэс болохо ‘érik a gyümölcs’
зун ‘nyár’
клумба ‘virágágy’
мүн ‘is’
мак ‘mák’
малина ‘málna’
малтаха ‘ás’
нохойн хоншоор ‘csipkerózsa, vadrózsa’
нямня сэсэг ‘pitypang’
суглуулха ‘(össze/egybe)gyűjt’
сэсэрлиг ‘kert’
түүхэ ‘szed’
тариха ‘elvet’
торгондо адли ‘mint a selyem’
туһалха ‘segít’
түүхэ ‘gyűjt, szed’
улаагана ‘ribiszke’
улаан сараана ‘liliom’
уһалха ‘locsol, öntöz’
үнгэргэхэ ‘eltölt’
үрэ ‘vetőmag’
үхэр нюдэн ‘feketeribiszke’
хабар ‘tavasz’
хонхо сэсэг ‘harangvirág’
hanaатай байха ‘valami szándékában lenni’
шанаха ‘főz’

Огородой эдеэн – Zöldség

мангир ‘zöldhagyma/vadhagyma’	халуун үбхэн ‘paprika’
морхооб ‘sárgarépa’	хапууста ‘káposzta’
помидор ‘paradicsom’	хартаабха ‘burgonya’
тарьян ‘gabona, gabonafélék’	хонгино ‘vörös hagyma’
үгэрсэ ‘uborka’	

Грамматическа тайлбаринууд – Nyelvtani magyarázatok

Тэмдэгэй нэрэ. Тэмдэгэй нэрын зэргэнүүд

Melleknév. A melléknevek fokozása

Юрын зэргэ – Alapfok

A melléknév alapelakja:

Багша контрольно ажалнуудые **улаан** ручкаар заһадаг. ‘A tánár piros tollal javítja a dolgozatokat.’

Би **хайн** нүхэдтэйб. ‘Jó barátaim vannak.’

Уран зурааша **зузаан** харандаагаар зураха дуратай. ‘A festőművész vastag ceruzával szeret rajzolni.’

Дутуулхан зэргэ – Középfok

Tulajdonképpen ez egy összehasonlító fok, amely a főnév távolító esetének és egy melléknév alapfokú alakjának a kombinációjával fejezhető ki:

Морин хони**һоо** томо. ‘A ló nagyobb mint a birka.’

Тэрэ ном энээн**һээ** **һонин**. ‘Az a könyv érdekesebb mint ez.’

Ахамни нам**һаа** арай **үндэр**. ‘A bátyám nálam kissé magasabb.’

Доржо нүхэрни аха**һаа** үлүү **үндэр** ‘Dorzsó barátom a bátyámnál jóval magasabb.’

Самолёт поезд**һоо** үшөө **түргэн** ябадаг. ‘A repülő még gyorsabb mint a vonat.’

Үсгэлдэр харахан фильм**һээ** мүнөөдэрэй фильм бүри **һонин** байһан. ‘A ma látott film még érdekesebb volt mint a tegnapi.’

Үлүүлхэн зэргэ – Felsőfok

A burjátban a felsőfok többféleképpen is kifejezhető:

1. a melléknév elé rakjuk a **хамагай**, **эгээл**, **тон** szavakat:

Дэлхэй дээрэ эжымни **хамагай** **хайн** хүн юм. 'Anyukám a legjobb ember a világon.'

Заан **эгээл** **томо** амитан. 'Az elefánt a legnagyobb állat.'

Шамтай уулзахада **тон** **хайн** байгаа. 'Nagyon jó volt veled találkozní.'

2. melléknév+Genitivus - melléknév:

Нүхэрни ходо намда **хайнай** **хайн**ние хүсэдэг. 'A barátom nekem mindig a legjobbakat kívánja.'

Худал гээшэ **муугай** **муу** юумэ. 'A hazugság a legrosszabb dolog.'

3. Reduplikáció útján a szó első szótagát megismételjük és egy **+б**-t illesztünk hozzá. Általában a színnevek esetében használjuk ezt a módszert:

хаб хара 'nagyon fekete'

саб сагаан 'nagyon fehér'

шаб шара 'nagyon sárga'

ноб ногоон 'nagyon zöld'

уб улаан 'nagyon piros'

хүб хүрин 'nagyon barna'

Színnevek árnyalatának kifejezésére, és néhány egyéb melléknév jelentésének gyengítésére kicsinyítő (diminutív) suffixumok használhatók. A legtöbbször használt suffixumok a következők:

+хан (+хон, +хэн):

Платимни богоних**он** болобо. 'A ruhám kissé rövid lett.'

Дүү басагамни хара**хан** нюдэтэй. 'A húgomnak kissé fekete színű szeme van.'

+бтар (+бтор, +бтэр)

Főképp színnevekkel együtt használatos, színek gyenge árnyalatának kifejezésére:

Би ногоо**обтор** үнгэдэ эгээл ехээр дуратайб. 'Én a legjobban a világos zöld színt szeretem.'

Намда улаан**шаг** үнгэтэй үмдэн бии. 'Nekem világos piros színű nadrágom van.'

+шаг (+шог , +шэг)

Gyengíti a melléknév jelentését:

Мүнөөдэр дулаан**шаг** үдэр байна. ‘Ma egy kicsit meleg nap van.’
Буряад орон холо**шог** байна. ‘Búrját föld egy kicsit messze van.’

Өөрсэгүйн зүйр үгэ +шье

A +шье nyomatékosító és határozatlan partikula

A **+шье** nyomatékosító partikula több funkcióval, és különböző jelentésekkel bír.

1. Ha vonatkozó névmással szerepel, akkor a szerepe az, hogy a vonatkozó névmást általános vagy határozatlan névmássá teszi:

Намда **хэншье** туһалдаггүй. ‘Nekem senki nem segít.’

Намда **хэншье** туһалжа шадаха. ‘Nekem bárki tud segíteni.’

Ахамни **юунһээшье** айдаггүй. ‘A bátyám nem fél semmitől.’

Ямаршье бэрхэшээл гарабал, намда ерээрэй. ‘Ha bármilyen problémád lesz, gyere hozzám.’

Хаанашье иимэ хайн хүниие олохогүйш. ‘Sehol nem találsz ilyen jó embert.’

Энээн тухай **хэзээшье** бү мартаарай! ‘Soha ne feledkezz meg erről.’

2. Gyakran szerepel felsorolásokban (vagy a felsorolás utolsó tagjához, vagy a felsorolás minden tagjához járul), ahol nyomatékosító funkciója van:

Манай сэсэрлигтэ розонууд, хонхо сэсэгүүд, астранууд**шье** бии. ‘A kertünkben rózsák, harangvirágok, őszirózsák is vannak.’

Би улаан**шье**, ногоон**шье** сүүмхэтэйб. ‘Piros és zöld táskám is van.’

Манай ангиин басагад ухаатай**шье**, хайхан**шье** оюутанар. ‘A mi csoportunkban a lányok okosak is, szépek is.’

Эгэшэмни пианино дээрэ**шье**, гитара дээрэ**шье** наадаха шадаха. ‘A nővérem zongorán is, gitáron is tud játszani.’

Даабаринууд – Feladatok

1. Зүрүү тэмдэгэй нэрэнүүдые бэшээрэй. Írja le a melléknevek ellentét-párjait.

томо - _____

залуу - _____

үндэр - _____

муу - _____

сагаан - _____

шэнэ - _____

зузаан - _____

гоё - _____

богони - _____

тарган- _____

2. Доро үгтэһэн мэдүүлэлнүүдые оршуулаарай. Fordítsa le az alábbi mondatokat.

Һайн нүхэр алтанһаа үнэтэй гэжэ хэлэдэг.

Газаа хүйтэнһээ хүйтэн байна.

Намда багшамни хүшэрһөө хүшэр даабари үгөө.

Хүбүүншни хүбүүнһээмни арай үндэр юм.

Монгол хүнүүдтэ эгээл амтатай хоол бууза юм.

Мэдэлгэ эгээл дээдэ баялиг юм.

Гоёор зураг зураха тон нарин ажал юм.

Буряад орон тон холо байна.

Хүгшэн эжымни тон амтатайгаар бууза шанадаг.

Эгээл һайн нүхэрни Дамба гээшэ.

3. Тэмдэгэй нэрэнүүдтэ тааруу залгалтануудые бэшээрэй. Írja be a megfelelő képzett melléknevet a kihagyott részekbe.

Pl. Номни томошог шэрээ дээрэ байна.

Эндэ олон _____ дэбтэр байна.

Сонхо дээрэ _____ малгай хэнэй бэ?

Гоёор зурахада _____ харандаа хэрэгтэй.

Минии үбгэндэ хоёр _____ миисгэй бии.

Би _____ үнгэтэй хубсаһанда дуратайб.

Мүнөөдэр багша _____ хэшээл заагаа.

Минии эгэшэ _____ эмэгтэй.

Энэ аялал _____ байгаа.

Тэрэнэй хүбүүн ехэ _____.

Миний нохой _____.

Миний семинарийн ажал _____ болоо.

Энэ гахай ехэ _____.

Үсэгэлдэр Доржо ехэ хургуулийн номой хангһаа _____ ном
абаа.

Би олон _____ дүтын нүхэдтэйб.

Мүнөөдэр газраа халхитай, _____ байна.

4. Тэмдэгэй нэрын үлүүлхэн зэргэ хэрэглээрэй. *Írja be reduplikáció útján a megfelelő alakokat.*

Дүүнэймни хубсаһань _____ хара болобо.

Зунай уларилда тала _____ ногоон болодог.

Үсэгэлдэр дэлгүүртэ _____ улаан алим байһан.

Би _____ сэнхир үнгэдэ эгээл дуратайб.

Эжымни _____ халуун сай шанаба.

Манай хониндо _____ сагаан хурьган түрэбэ.

Намда _____ хүрин шэнэ дэбтэр бии.

Наратай үдэртэ Байгал далай _____ хүхөөр харагдана.

Абамни _____ шанга хүн.

Нүхэртэмни _____ сагаан нохой бии.

Сэсэрлигтэмнай _____ улаан, _____ шара зула сэсэгүүд
ургана.

Гэнтэ бороо орожо эхилбэ, тиигээд _____ хүйтэн болобо.

5. Доро үгтэһэн мэдүүлэлнүүдые венгр хэлэн дээрэ оршуу-
лаарай. *Fordítsa le magyarra az alábbi mondatokat.*

Нохоймни харабтар нюдэтэй.

Мүнөөдэр газраа хүйтэншэг байна.

Сэлэнгэ нютаг холошог байна.
 Баргажан мүрэн гүнзэгыхэн юм.
 Дүүмни шангашаг хүгжэм шагнаха заншалтай.
 Эжымни намда ногообтор самса худалдажа абаа.
 Энэ үглөө үүрэй толон уб улаан байхан.
 Нүхэр басагамни шарабтар розонуудта дуратай.
 Энэ самса намда богонишог болоо.
 Август харада ехэнхидээ бороотой үдэрнүүд байдаг.
 Азийн хүнүүд ехэнхидээ набтаршаг байдаг.
 Зундаа Монгол гүрэндэ халууншаг байдаг.
 Тэрэ юушые мэдэнэгүй.
 Би үшөө Баруун Европын ямаршые гүрэндэ байгаагүйб.
 Иштван хэнтэйшые нүхэсэжэ шаданагүйб.
 Би шамайе хэзээшые мартахагүйб.
 Үсгэлдэр манайда хэншые ерээгүй.
 Энэ ажалые ямаршые хүн хэжэ шадаха.
 Би хаанашые унтажэ шадахаб.
 Ямаршые ажал туһатай байдаг.
 Ухаатайшые, тэнэгшые хүн олон байдаг.
 Бидэнэр үшөө хэзээшые уулзаагүйбди.
 Зундаа саг агаар тогтууригүй: наратайшые, бороотойшые байдаг.

6. Доро үгтэһэн мэдүүлэлнүүдые буряад хэлэн дээрэ оршуулаарай. Fordítsa le az alábbi mondatokat burját nyelvre.

Nekem pirosas színű táskám van.
 A bátyám eléggé magas.
 Nekünk 3 aranyos fehéres színű kutyánk van.
 Októberben hűvös éjszakák vannak.
 Nincs most nálad egy új sárgás fűzet?
 Ki az a kissé alacsony nő?
 Neki nincs feketés színű inge.
 Darimának kell egy új rövidkabát.
 Ti laktok éppen a magas sárgás házban?
 A Balaton tó eléggé mély.
 Tibet egy kissé messze van.
 Melyik hónapban vannak esős napok?
 Szeretem a napos, meleg napokat.
 A mi kertünkbe nagyon piros, nagyon sárga, és nagyon rózsaszínű rózsák nőnek.
 Nem szeretem se a hideget, se a meleget.

Erről mindenki tud.
 Még nem találkoztunk soha.
 Ezt a szép kabátot bárhol lehet viselni.
 Soha nem felejttem el a múlt nyárt, amikor veled megismerkedtem.
 Ma senki nem jött órára.
 Nagyon elfáradtam, szeretnék leülni, de sehol sincs egy szék.

7. Ньюрай түлөөнэй нэрэнүүдые зохилдоорой. Írja be a hiányzó személyes névmások esetragozott alakjait a zárójelben megadott személyes névmásoknak megfelelően.

(ши)_____ улаан ручка байна гү?
 (таанар)_____ жаахан миисгэй хэрэгтэй гү?
 Би (ши)_____ танинагүйб.
 (тэдэ) _____ сагаан морин бии.
 (би)_____ үгы, харин Жаргалда байна.
 (бидэ) _____ шэнэ дэбтэрнүүд хэрэгтэй.
 (би)_____ найнаар хара!
 (тэрэ) _____ улаан үнгэтэй самса бии.
 Мүнөөдэр (тэдэ) _____ турк хэлэнэй хэшээл байна гү?
 (ши) _____ дүү басаган бии гү?
 Эжы (би) _____ шэнэ сүүмхэ абаа.
 (ши) _____ хара харандаа хэрэгтэй гү?
 (бидэ) _____ жаахан нохой түрөө.
 (та)_____ энэ фильм найшаагдаа гү?
 Та (тэрэ)_____ таниха гүт?

8. Танай гэртэ сэсэрлиг байна гү? Байгаа хаа, тэрээн тухай бэшээрэй, харин үгы хаа, паркта ургахан сэсэгүүд тухай хөөрөөн бэшээрэй. Önnek van kertje? Ha igen jellemezze, ha nincs, írjon egy rövid fogalmazást a park virágairól.

9. Доро үгтэһэн шүлэгтэ тэмдэгэй нэрэнүүдые олоорой! Találja meg az alábbi versben szereplő melléknevet!

Огород

Энэ манай огород
Эрхим ургажа хүсэбэ.
Иишээ тиишээ һалбайжа
Элдэб үнгөөр харагдана.

Хүхэ ногоон толгойтой
Хүнды мангир пэгшыбэ.
Үндэр нюрган шорой дээрэ
Үгэрсэ ургажа мандайба.

Сэбэр хирэгүй хапууста
Сэл хүхэ набшаһаа
Эгээн дотор талаһаань
Эбхэн хумижа эхилбэ.

Ц. Номтоев

10. Толи бэшэг хэрэглэн, доро үгтэһэн үгүүлэлые оршуулаарай.
Fordítsa le szótár segítségével az alábbi szöveget.

Шасаргана

Шасарганын зэрлиг һөөгүүд дэлхэй дээрэ хаа хаанагүй ушардаг: Баруун Европодо, Турцида ба Иранда, Хитадта ба Монголдо, Пакистанда ба Энэдхэгтэ, Дунда Азида, Кавказда, манай Буряадта.

Бэшэ жэмэстэ ургамалнуудһаа шасарганые иглгаруулхада бэлэн: тэрэнэй жэжэхэн шара улаан жэмсүүд намаадаа няалдашан байдаг. Шасаргана хүйтэнһөө айдаггүй юм, тиимэхээ тэрэниие саһанай ороһон хойно суглуулдаг.

Шасарганын жэмэс эдэз хоолдошые, эм домдошые оролсодог юм.

Зарим залхуушуул хадхуурһаань сабшажа һанадаг. Шэрүүн уларилтай Сибирь дайдын ургамал бүхэн байгаалиин олон жэлэй «ажалай» үрэ дүн гээшэ. Тиимэхээ шасарганын һөөгүүдые гамнаха хэрэгтэй.

13. Ieske – Арбан гурбадахи хэшээл

Буряадай Ехэ Нургуули – А Burját Egyetem

Зай, ерээбди. Энэл даа манай ехэ нургуули. Энэ баруун тээ манай нэгэдэхи байшан. Тэндэ тоодо дуратайшуул хурадаг. Үгы, ганса тоо бодолгын халбари бэшэ. Тэндэ үшөө экономикын ба хүтэл-бэрилгын халбари гэжэ бии. Зүүн тээмнай хоёрдохи байшан болоно. Эндэ эгээл зугааша хүнүүд хурадаг. Тэдэнэй тоодо би. Эндэшни түүхын, хэлэ бэшэгэй орон гээшэ.

Энэ гү? Энэшни Доржо Банзаров – түрүүшын эрдэмтэн гээшэ. 1947 ондо манай нургуули тэрэнэй нэрэ абаа юм. Тэрээн тухай үшөө хөөрэлдэхэбди.

Мүнөө нэгэдэхи байшанда айлшалай даа. Энэ манай эгээл хуушан байшан болоно. Түрүүн манай ехэ нургуули багшанарай дээдэ нургуули байгаа юм. 1995 ондо ехэ нургуули болоо. Энэ байшан соо 1932 ондо багшанарай дээдэ нургуули бии болоо юм. Түрүүшын ректор Морхоз Петрович Хабаев байгаа. Тэрэ үедэ жаррад-далаад оюутад хурахан гэжэ хөөрэдэг. Харин мүнөө аяар зургаан-долоон мянган оюутадбди. Ганса Буряадай оюутад бэшэ. Үшөө Шэтын, Эрхүүгэй үхибүүд бии. Хүдөөгэй оюутад ехэ олон. Тэдэ хамтын байрануудта байдаг. Үгы, оюутадай хото гэжэ үгыбди. Байранууднай эндэ тэндэ байдаг.

Амаралтанууд гү? Жэлдээ хоёр болодог: үбэлдөө Шэнэ жэлэй һүүлдэ, зундаа хоёр нара. Хари гүрэндэ амарха оюутад олон бэшэ. Зарим баян хүнүүд лэ ошодог. Бидэ ехэнхидээ Байгал дээрэ амардагбди. Тэндэ манай турбаза бии юм. Шадаа хаа, заатагүй ошоходби. Мүнөө хари хэлэнүүдэй халбарида ошоёл даа. Тэндэ хитад хэлэтэй үхибүүд байха. Хөөрэлдөөрэй... Үгы, тиимэ холо бэшэ, эндэхэнэ. Ябагаар ябахада муу байна гү? Машинатай хаа... Манай эндэ машинатай оюутад үсөөн. Хүдэлхэ оюутад баһа олон бэшэ. Хүдэлхэ газаршые үгыл даа. Манда эжы абамнай мүнгэ үгэдэг. Найн хураа хаа, стипенди абадагбди. Тээ тэрэ манай хамтын байранууд. Һүүлдэнь тэндэ ошоходби. Нүхэдтээ танилсуулхаб...

Асуудалнууд – Kérdések

1. Хөөрөөшэ юу харуулха ханаатайб?
2. Тоодо дуратайшуул хаана хурадаг бэ?
3. Хоёрдохи байшанда хэн хурадаг бэ?
4. Доржо Банзаров хэн бэ? Юундэ тэрэнэй нэрэ шухала байнаб?
5. Хэзээ Буряадай Ехэ хургуули бии болоһон бэ?
6. Түрүүн ба мүнөө хэды оюутан хураһан бэ?
7. Ехэ хургуулида ганса Буряадай оюутад хурадаг гү?
8. Хүдөөгэй оюутад хаана амидардаг бэ?
9. Оюутадта хэзээ амарлтанууд байдаг бэ?
10. Оюутад ехэнхидээ яжа амарха заншалтайб?
11. Хитад хэлэтэй үхибүүд ямар халбарид хурадаг бэ?
12. Буряад оюутад стипенди абадаг гү?

Шэнэ үгэнүүд – Új szavak

айлшлалха ‘vendégeskedik’	түрүүшын ‘első’
амаралта ‘vakáció’	үе ‘korszak, időszak’
аяар ‘már’	үсөөн ‘kevés’
бии болохо ‘létrejön’	хамтын байра ‘kollégium’
заатагүй ‘feltétlenül’	хари ‘idegen’
зугааша ‘cserfes, fecsegő’	хөөрэхэ ‘elbeszél, elmond valamit’
тоо бодолгын халбари	экономикын ба хүтэлбэрилгын
‘matematikai szak’	халбари ‘közgazdasági és marketing szak’
турбаза ‘turistaház’	
түрүүн ‘régén, előbb, először, korábban’	эндэхэнэ ‘itt közel’

Хөөрэлдөөн – Párbeszéd

Гудамжада (үйлсэдэ):

- Сайн байна!
- Сайн.
- Хүлисөөрэйгты, асуужа болохо гү?
- Намда хотын түбһөө дүтэ нэгэ зогсохо гостиница хэрэгтэй.
- Тиигээ хаа, танда “Гэсэр” хайн байха.
- “Гэсэр” гэхэн гостиница хаана байдаг юм бэ?
- Эндэхээ холо бэшэ. Долоодохи трамвайгаар ябаха хэрэгтэй.

- Теэд яаж буудал хүрэтэр ябаха бэ?
- Тээ тэндэ, баруун талада.
- Найн даа, баяртай!
- Баяртай.

Трамвайда:

- Сайн байна!
- Сайн!
- Харгын абонемент хаана абажа болохо бэ?
- Жолоошондо али киоскто.
- Теэд тэрэ ямар үнэтэйб?
- Нэгэ солхооб байха.
- Хүлисөөрэйгты, асууха ханаатай байгаа.
- Хэзээ “Тэсэр гостиница” буудал байхаб?
- Үшөө дүрбэн буудал ябаха хэрэгтэй. Би танда хануулхаб.
- Найн даа.
- Ерэхэ буудалда танда гараха хэрэгтэй.
- Найн даа, баяртай!
- Баяртай.

Гудамжада (үйлсэдэ):

- Сайн байна!
- Сайн.
- Би хариин хүн байнаб, төөрибэб.
- Та намда туһалжа шадахагүй гүт?
- Зай, ямар асуудал байна бэ?
- “Тэсэр” гэхэн гостиница бэдэрнэб. Яаж ябаха харгыг зуража үгыт даа. Би мэдэнэгүйб.
- Тээ тэндэ түб почто али Бурядай Ехэ Нургуулиие харана гүт?
- Тэрэнэй хажууда байна.
- Найн даа, баяртай!
- Баяртай.

Гостиницада:

- Сайн байна!
- Гайн.
- Намда нэгэ хүнэй байра хэрэгтэй байгаа.
- Хэды үдэрөөр зогсохо ханаатайбта?
- Олон бэшэ, гансал гурбан үдэр.
- Та хаанахибта, ямар гүрэнэйбта?
- Би Венгриһээ ерээб. Эндэ эрдэмэй конференцидэ хабаадалсаха ханаатайб.
- Энэ хуудаһаниие дүүргэн бэшэжэ үгэгты, тиигээд паспортаяа намда үгэхэ хэрэгтэй.
- Зүбөөр бэшэхэ та намда туһалжа үгыт даа.
- Танда ямар таһалга хэрэгтэй байнаб?
- Томо бэшэ, телефон, телевизор, хүргэгшэ хэрэгтэй. Баһа шууяагүй таһалга гайн байха байгаа.
- Иимэ таһалга үнэтэйшэг байха.
- Тэрэ хамаагүй.
- Танай таһалга зургаадахи дабхарта байха. Хэрэгтэй байгаа хаа, нэгэдэх дабхарта ресторан, бар, дэлгүүр, почто бии.
- Эндэ хаана газетэ журналнуудые худалдажа болохоб?
- Номой киоск хоёрдохи дабхарта.
- Гайн даа.
- Үшөө ямар асуудал гараа хаа, дежурнада хонходожо, асуужа болоно.
- Гайн даа. Баяртай!
- Баяртай! Эндэ аятайханаар байһые хүсэнэб.

Шэнэ үгэнүүд – Új szavak

абонемент ‘bérlet’	хануулха ‘figyelmeztet, emlékeztet’
буудал ‘megálló’	хабаадалсаха ‘részt vesz’
бэдэрхэ ‘keres’	хамаагүй ‘mindegy’
гостиница ‘szálloda’	харгы ‘út’
дежурна ‘portás’	хариин хүн ‘külföldi’
дүтэ ‘közel’	хуудаһан ‘úrlap’
паспорт ‘útlevel’	хүргэгшэ (холодильник) ‘hűtőszekrény’
солхооб ‘orosz rubel’	хүсэхэ ‘kíván’
төөрихэ ‘eltéved’	шууяагүй ‘csendes’
түб ‘központ’	ямар үнэтэй бэ? ‘mennyibe kerül?’
үнэтэй ‘drága’	

Болзоогой зүйр үгэ
Feltételes modális partikula

A feltételességet nem csak igenévvvel, hanem egy múlt idejű -аа, -ээ, -оо, -өө suffixummal és a **haa** modális partikulával is kifejezhetjük. A **haa** partikula egyalakú, a magánhangzó harmóniában nem vesz részt. Magyarra a 'ha' szócska segítségével fordíthatjuk. A partikula után vessző használata kötelező.

Театрта ошоо **haa**, сагаан самсаяа үмдөөрэй. 'Ha színházba mész, vedd fel a fehér ingedet.'

Би мүнгэтэй байгаа **haa**, Японидо ябаха байгааб. 'Ha lenne pénzem, elmentem volna Japánba.'

Иштван сүлөөтэй байгаа **haa**, итальян хэлэ хураха байгаа. 'Ha Istvánnak lett volna szabadideje, olasz nyelvet tanult volna.'

Удхын сохилтын зүйр үгэ лэ
A лэ nyomatékosító partikula

A лэ nyomatékosító partikula vagy az előtte álló szót, vagy az egész mondatot nyomatékosítja. Magyarra az "igazán, még mindig, csak" kifejezésekkel lehet fordítani. Ha az előtte álló szóval egybe írjuk, akkor lerövidül, és az alakja л lesz. Mesékben és elbeszélésekben fordul elő gyakrabban.

Ганса энэл хураха ном хайн. 'Csak ez a tankönyv jó.'

Хэдэн дахин намнахадамни, тэрэ ерээд лэ байна. 'Néhányszor elzavartam, ő mégis csak visszajön.'

Мүнөөдэр тал ерээгүй. 'Ma csak ön nem jött.'

Баталхан зүйр үгэнүүд
Nyomatékosító partikulák

Ebbe kategóriába több modális partikula tartozik, pl. бшуу, даа, юм, ха, гээшэ. Fordításkor "így igaz, bizony"-ként lehet fordítani, de igazából nincs jelentésük, inkább nyomatékosítják a mondat jelentését. Legtöbbször mesékben, elbeszélésekben szoktak előfordulni.

Мүнөөдэр хайхан үдэр байна **бшуу**. ‘Ma igazán szép nap van.’
 Тиимэ, үнэхөөрөө хайхан үдэр байна **даа!** ‘Bizony, igazán szép nap van!’
 Эжы абамни хүдөөдэ амидардаг **юм**. ‘Az anyám és apám vidéken élnek.’
 Хүгшэржэ дүлирөө **хаб**. ‘Megöregedve bizony megsüketültem.’
 Улаан-Үдэ – Буряад Республикын ниислэл хото **гээшэ**. ‘Ulan-Ude a Burját Köztársaság fővárosa.’

Дайдын дайбар ба дахуул үгэ тээ А тээ *lokális jelentésű határozószó és névutó*

Ez a *lokális jelentésű határozószó, névutóként is használható. Néhány esetben ‘oldal’-t, ‘irány’-t jelent, néhány esetben ‘ott messze’ jelentéssel bír, esetragozási vonzata nincs:*

Наран зүүн тээхээ мандана. ‘A Nap keleten kel fel.’
 Хүгшэн эжымни тээ тэндэ байдаг. ‘A nagymamán ott (messze) lakik.’

Даабаринууд – *Feladatok*

1. Болзоогой зүйр үгыг хэрэглээрэй. *Írja be a feltételes modális partikulát a kihagyott részekbe.*

Дунда хургуулиин хурагшад хайн хура____, ехэ хургуулида орожо шадаха.

Хэшээлдэ хайнаар бэлдэ____, «5» абахаб.

Жаргал ерэ____, хэлэхэ бү мартаарай!

Бороо оро____, жэмэс түүхэ ойдо ошохогүйбди.

Сүлөөтэй сагтай бай____, эжытэй театрта ошохобди.

Уйдхартай фильм хара____, ходо уйладагби.

Би мүнгэтэй бай____, Австрали руу ошохо байгааб.

Сай уужа дууһа____, газгаа зугаалхаяа ошохобди.

Олон печени эди____, тарган болохош.

Хүгшэн эжыдэ ошо____, заабол тэрээндэ туһалаарай!

Найхан хоолойтой бай_____, дуушан болохо байгаа.б.
 Сүлөөтэй бай_____, герман хэлэ нурыш!
 Бороотой хүйтэн боло_____, хаанашье бү ошо!
 Найн фильм хара_____, урматай болодогби.
 Муугаар нура_____, диплом абажа шадахагүйш.
 Арбан найматай боло_____, паспорт абахаб.
 Шада_____, намда туһалыш даа!
 Найн урматай бай_____шни, хажууда байһан хүнүүд баһа
 баяртай хүхюун байха.
 Гаршни хирэтэй бай_____, хайса угаа!
 Дуратай бай_____шни, хонходохоб.

2. Удхын сохилтын зүйр үгэ лэ хэрэглэжэ, доро үгтэһэн мэдүүлэлнүүдые оршуулаарай. А лэ nyomatékosító partikulát használva, fordítsa le az alábbi mondatokat.

Badma csak *oroszul* beszél. Бадма **ородоор** лэ хөөрэлдэдэг.

Ő egész nap csak könyveket olvas.
 Csak mi voltunk ott.
 Ma csak én készültem fel a burját órára.
 Olyan sokat láttam Mongóliában.
 Ez nagyon szép város!
 Nagyon foglaltak voltunk, csak ma tudtunk jönni.
 Sándor csak magyarul beszél.
 Akarsz még tanulni?
 Ezt csak Zsargal tudja.
 Már csak egy oldal maradt.
 Törökországban csak törökül lehet beszélni?
 Ma egész nap csak tévét néztél?
 Ezt olvassuk el még egyszer.
 Nos, menjünk!
 Most sem tudok biciklizni.

3. Хаалта соо үгтэһэн түлөөнэй нэрэнүүдые зохилдоорой. A zá-
rójelbe tett személyes névmásokat lássa el a helyes esetraggal úgy,
hogy a szöveg értelmes legyen.

Жаргал – минии аха, гэбэшье (тэрэ)_____ гэр бүлэ Монгол
орондо амидардаг. Юундэб гэхэдэ, (тэрэ) _____
Монголой Ехэ Нургуулида хурадаг ба (тэрэ) _____
хамган – монгол басаган. (Тэрэ) _____ Арюуна гэжэ
нэрэтэй. (Тэдэ) _____ нэгэ жаахан басаган бии.
(Тэрэ) _____ нэрэ Дулма. Харин бидэнэр булта
(тэрэ) _____ Бамбаахай гэжэ нэрлэдэгбди. Энэ басаган
ехэ бэрхэ, тииимэхээ Жаргал ба Арюуна (тэрэ) _____
омогорхоно. Би (тэдэ) _____ жэл бүри уулзадагби. Зун
бүри тэдэнэр (бидэ) _____ айлшалхаяа ерэдэг. Тигээд
(би) _____ хамта (тэдэнэр) хүдөө руу ябадагбди. Тэндэ (бидэ)
_____ хүгшэн эжымнай хүлээдэг. Жэл бүри ахыемни ба
(тэрэ) _____ гэр бүлые ехээр хүлээдэгбди.

4. Доро үгтэһэн мэдүүлэлнүүдые оршуулангаа, болзоогой зүйр
үгые али болзоогой деепричастиин залгалтые хэрэглээрэй.
Fordítsa le az alábbi mondatokat, használjon feltételes határozói
igeneveket és feltételes módalis partikulát.

Ha lesz egy szabad perced, telefonálj.
Ez a táska nagyon szép. Ha nem drága, megvesszük.
Ha jó ember leszel, sok barátod lesz.
Ha holnap nem lesz eső, elmegyünk kirándulni a hegyekbe.
Ha átmegyek a vizsgán, sok vodkát iszunk.
Ha nem felejtet el, írj egy üzenetet telefonon.
Ha mindenkinek sok pénze lenne, unalmas lenne az életünk.
Ha forró a tea, várj egy kicsit.
Ha meghívsz engem, szívesen veled megyek.
Ha egyszer meglátod a Bajkált, soha nem fogod elfelejteni.
Ha ma korán jövök haza, főzök valami finomat.
Ha nem tudsz énekelni, táncoljunk!
Ha nem ismersz egy szót, nézd meg a szótárban.

Ha nem felejttem el, küldök egy képeslapot.
 Ha sokat gyalogolsz, egészséges leszel.
 Ha rossz kedvem van, sokat szoktam sétálni.
 Ha ma sokat fogok tanulni, holnap jól fogom megírni a dolgozatot.
 Kifogyott a tollam, ha neked van még egy, adnál nekem?
 Ha nincs sok munkád, elmegyünk moziba?
 Ha sokat fogsz beszélni, elfárad a nyelved.

5. Доро үгтгэһэн мэдүүлэлнүүдтэ причастинуудые ба тэдэнэй залгалтануудые олоорой. Találja meg a mondatokban a melléknévi igeneveket és esetragjaikat.

Даримын эндэ ябадагые мэдэнэ гүш?
 Та минии ерэхэниие хайшан гээд мэдэбэт?
 Автобусой саг соогоо ерээгүйһөө боложо, бидэ хэшээлһээ хожомдообди.
 Мэргэнээр буудадагһаашни боложо, олзотой ерэбэбди.
 Орой болотор унтаһанһаа боложо, поездһоо хожомдооб.
 Самолёдой ниидэхые хүлэжэ байхадаа, һонин ном уншаабди.
 Испан хэлэн үзэһэнһөө хойшо, Испани гүрэнэй телевидени харадаг болооб.
 Танай энээниие ойлгоогүйда, саашань һурахагүйбди.
 Энэ номой уншаһанай һүүлдэ ондоогоор бододог болооб.
 Дипломой абахын урда хари хэлэнэй шалгалтатай байха ёһотойш.
 Венециин хараһанай һүүлдэ, тэрэ минии эгээл дуратай хото болоо.
 Германида ябахын урда герман хэлэ һураха байгааш.
 Манай һургуулида һурадаг оюутанар энэ жэл Бээжиндэ ябаба.
 Намартаа дулаан оронуудта ниидэдэг шубууд хабартаа бусаха.
 Жэл бүри болодог намарай баяр мүнөөдэр болохо.
 Үдэр бүри уудаг эмээ гэртээ мартааб.
 Байгал далайда байһан зарим амитад ба ургамалнууд ехэ хомор.
 Доржын хэшээлнүүдэй дүүргэһэнэйнь һүүлээр кинодо ошобобди.
 Энэ ном уншахадамни ходо сэдхэл һанаамни амарна.
 Багшын ном асарһандань ехээр баярланаб.
 Ехэ һургуули дүүргэхыемни абамни хүлээнэ.

6. Манай Сэгэдэй Ехэ Һургуули, кафедра, оюутанар тухай бага хөөрөөн зохёогоорой. Írjon rövid fogalmazást az egyetemről, a tanszékről és a diákokról.

7. Доро үгтэһэн шүлэгтэ удхын сохилтын ба баталхан зүйр үгэ-нүүдые олоорой. Keresse meg az alábbi versben a nyomatékosító partikulákat.

Наран

Үндэр хадын саахануур
Үдэшин наран хоргодоо.
Уулын саанахи байрадаа
Унтахаяа наран ошобол даа.

Багашуул бидэнэй үглөөгүүр
Барандаа хэрижэ бодоходо,
Баруун тээ ороһон нарамнай
Зүүн тээ гараад байхал даа!

Н. Дамдинов

8. Толи бэшэг хэрэглэн, доро үгтэһэн текстые оршуулаарай. For-
dítsa le szótár segítségével az alábbi szöveget.

Түрэхэн нютаг

Түрэхэн гараһан газар нютаг гээшэмнай дэлхэй дээрэ юунһээшье үнэтэй байдаг юм аабза. Хуби заяанайнгаа шиидхэбэрээр хаана холын дайдада, дэлхэй түбиин захада ошоодшье ябаа хаа, олон дабхар океан далайн саана гараадшье ябаа хаа, хари холын газар-та хахад наһаяашье үнгэргөө хаа, хэзээ нэгэтэ һөөргөө бусахалби, түрэхэн нютагаа үрөөһөн нюдөөрөө хаань, нюдэ сабшаха зуура-шье хаань харахалби гэжэ ханахалши даа. Эгээл тиимэ хүсэн, су-ранзан мэтэ хүсэн, хүниие һөөргөнъ татажа, бусаажа асарна ха юм. Тиимэ хүсэн оройдоо юундэшье диилдэнэгүй. Теэд хайшан гэлэйбди? Юртэмсын байдалые гайхажашье яалайбди?

Б. Мунгонов

14. Ieske – Арбан дүрбэдэхи хэшээл

Хубсаһанай магазинда – Ruhaüzletben

Үсэгэлдэр үдэһээ хойшо би магазинһаа шэнэ гутал, самса абахаяа гэрһээн гарааб. Хубсаһанай магазин үглөөнэй 9 сагһаа үдэшын 7 саг хүрэтэр ажалладаг. Манай гэрһээ хубсаһанай магазин холо байһан ушарһаа би автобусоор ябаа һаа дээрэ гэжэ бодооб. 2 сагай багаар магазинда байгаа һэмби.

Гуталай таһагта ошожо, нэгэ гуталые хаража үзөөб. Тиигээд намда тааруу байһанһаа худалдажа абааб. Үшөө тэрэ магазинһаа сагаан самса ба үбэлэй малгай абаха һанаатай һэмби. Харин таараха һайшаагдаһан самса олдогдоогүй.

Тэндэһээ гараад, Ехэ дэлгүүр тээшээ ошобоб. Ехэ дэлгүүрэй нэгэдэхи дабхарта хоолой магазин байдаг. Мүнөөдэр үглөө хилээмэн, һү, саахар худалдажа абаһан ушарһаа, тэндэһээ юушье абаагүйб. Харин хоёрдохи дабхар эрэгтэйшүүлэй ба эмэгтэйшүүлэй хубсаһанай таһагуудтай. Тэндэ сагаан самса харахаяа гарааб. Эндэ элдэб янзын үнгэтэй ба хэмжээнэй самса бии. Нэгэ сагаан самса олоод, хэмжээнэ тааруу байһан ушарһаа, кассада ошожо мүнгөө түлөөб. Тиигээд гэртээ ябахаяа шиидээб. Мүнөөдэр һайн юумэнүүдые худалдажа абааб.

Асуудалнууд – Kérdések

1. Хөөрөөшэ хэзээ магазинда ошооб?
2. Тэндэ юу абаха һанаатай байгаа?
3. Хубсаһанай магазин яаж ажалдаг бэ?
4. Хөөрөөшэ магазинда юундэ автобусоор ошооб?
5. Тэрэ хэзээ магазида байгаа һэм бэ?
6. Хөөрөөшэ гутал абажа шадаа гү?
7. Тэрээндэ тааруу самса олдогдоо гү?
8. Дэлгүүрһээ гараад, тэрэ хаана ошобоб?
9. Хоолой магазин хаана байна?
10. Хөөрөөшэ тэндэ юу худалдажа абааб?
11. Хоёрдохи дабхарта ямар таһагууд байна?
12. Хөөрөөшэ өөртөө тааруу самса абажа шадаа гү?

Шэнэ үгэнүүд – Új szavak

самса 'ing'
хубсахан 'ruha, ruházat'
ушар 'ok'
дээрэ 'jobb'
бодохо 'gondol'
таһар 'részleg, osztály'
хаража үзэхэ 'lát'
тааруу 'megfelelő, pont jó, illő'
худалдажа абаха 'vásárol'
таараха 'megfelel, illik, jól áll'
олдогдохо 'találódik, találtatik'

дабхар 'emelet'
хоол 'étel'
хилээмэн 'kenyér'
хэмжээ(н) 'méret'
хайшаагдаха 'tetszik'
һү(н) 'tej'
саахар 'cukor'
касса 'pénztár'
мүнгэ(н) 'pénz'
түлэхэ 'fizet'
шиидэхэ 'dönt'

Хубсаха хунар. Гутал – Ruházat, ruha. Cipő

плати 'női ruha'
үмдэн 'nadrág'
юбка 'szoknya'
бэһэ 'öv'
хамсы 'ruhaij'
хармаан 'zseb'
оймһон 'zokni'
бээлэй 'egyujjas kesztyű'

нэхы дэгэл 'bunda'
пальто 'nagykabát'
ботинка 'magasszárú cipő'
годоһон 'magasszárú szőrmecsizma'
сабхи 'csizma'
сандали 'szandál'
туфли 'félcipő'
шаахай 'papucs'

Хөөрэлдөөн – Párbeszéd

- Сайн байна! Эндэ хаана үхибүүдэй хубсаханай таһар байнаб?
- Хоёрдохи дабхарта.
- Сайн байна! Намда үхибүүдэй хамсытай самса хэрэгтэй байгаа.
- Сайн байна! Ямар хэмжээн?
- Хорин хоёр али хорин дүрбэн.
- Энэ самса танда хайшаагдана гү?
- Энээнһээ жаахан томошог байгаа хаа, тааруу байха байгаа.
- Тиигээ хаа, иимэ үнгэтэй үгы байна.
- Ондоо янзын самса үгы гү?
- Ганса ондоо зурагтай.
- Үмдөөд үзэжэ болохо гү?
- Тиимэ, болохо. Үмдэжэ үзэхэ газар тэндэ байна.
- Басагандамни энэ тааруу байна, бидэндэ хайшаагдана.

- Худалдажа абаха гүт? Тиигээ хаа, кассада түлэхэ хэрэгтэй.
- Гайн даа, баяртай!
- Баяртай!

Грамматическа тайлбаринууд – Nyelvtani magyarázatok

Зорилгын деепричасти

Ok- és célhatározói igenév (Adverbium intentionale)

Magyarra való fordításakor az ‘azért hogy’ szerkezetet lehet használni.
Suffixuma: -хаяа, -хэеэ, -хоёо.

Монгол хэлэ хурахаяа ерээб. ‘Azért jöttem hogy megtanuljam a mongol nyelvet.’

Ерэхэ зундаа Хара далайда амархаяа Турцида ошоходби. ‘Hogy pihenjünk, jövő nyáron Törökországba megyünk.’

Хилээмэ абахаяа дэлгүүртэ ошоод ерээб. ‘Elmentem a piacra, hogy kenyeret vegyek.’

Шалтагаанай дахалдаһан холбуулалнууд

Célhatározói alárendelő mellékmondatok

Az ok- és célhatározós mondat szerkezetek kifejezésére két lehetőség van. Az első, valamely ige melléknévi igenévi alakja és az **ушарһаа** ‘okból’ jelentésű szó használata. A második lehetőség a létige melléknévi igenévi alakjának távolító esetű alakja. Magyarra való fordításakor a ‘mivel; amiatt, hogy’ szerkezeteket lehet használni.

Үглөөдэр газраа хүйтэн болохо **ушарһаа**, дулаан хүртигөө үмдэхэб. ‘Amiatt, hogy ma kint hideg van, felvettem a meleg kabátomat.’

Ручка абаха **ушарһаа** дэлгүүртэ ябаха ханаатайб. ‘Boltba akarok menni, hogy vegyek egy tollat.’

Урдамни трамвайн ябаһан **ушарһаа**, хэшээлдээ хожомдооб. ‘Mivel előttem ment el a villamos, elkéstem az óráról.’

Энэ сүүмхэ ехэ үнэтэй **байһанһаа**, абажа шадаагүйб. ‘Mivel ez a táska nagyon drága volt, nem tudtam venni.’

Мүнөөдэр сүлөөгүй **болоһонһоо**, кинодо ошохогүйб. ‘Mivel holnap foglalt vagyok, nem megyek moziba.’

Үнгэрхэн сагай зүйр үгэнүүд Múlt idejű partikulák

Burját szövegekben gyakran megfigyelhető a múlt idejű **hэн**, és **бэлэй** modális partikulák használata. Egyalakúak, mindig magas hangrendűek. A magyar nyelvre való fordításkor figyelmen kívül hagyhatjuk. Ha a **hэн** partikula után **-б-** mássalhangzó áll, akkor a partikula szóvégi mássalhangzója asszimilálódik **-м-** mássalhangzóvá. Felvehet személyi jeleket is.

Үнгэрхэн үбэлдөө ехэ хүйтэн саһатай байгаа **hэн**. ‘Múlt télen nagyon hideg és havas idő volt.’

Хоёр жэлэй урда үшөө дунда хургуулида хураа **hэмби**. ‘Két évvel ezelőtt még középiskolában tanultam.’

Энэ фильм хараа **бэлэй** гүш? ‘Láttad már ezt a filmet?’

Хоёр жэлэй урда Буряад орондо ошоһон **бэлэйб**. ‘Két éve, hogy voltam Burjátiában.’

Даабаринууд – Feladatok

1. Зорилгын деепричастиин залгалтануудыг хэрэглээрэй. Írja be az okhatározói igenév végződéseit a kihagyott részekbe.

Зун бүри хүгшэн эжидээ айлшал_____ ябадагби.

Би ногоо аба_____ дэлгүүртэ ошоод ерээб.

Би шалгалтаяа найнаар үгэ_____ эртэнхээ бэлдэнэб.

Би түрк хэлэн хура_____ алтаистикын кафедрада орооб.

Тэрэ ном унша_____ номой ханда ошобо.

Иштван Англида ажалла_____ хэдэн хара англи хэлэ хуража байна.

Бидэнэр найнаар амар_____ Балатондо ябахадби.

Шамтай уулза_____ наашаа ерээб.

Байгал далай хара_____ Буряад орондо ошохо ханаатайб.

Үглөөдэр сагтаа бодо_____ хэрюулхэ сагаа табяаб.

Эжидээ бэлэг үгэ_____ Дарима алтан зула сэсэгүүдыг дэлгүүртэ абаха.

Германиаа ерэнэн багшатай танилса_____ Анна гэртээ уриха
hanaатай.

Гэртээ сэбэр агаар оруул_____ сонхонуудыг нээхэ хэрэгтэй.

Шамтай хөөрэлдэ_____ уулзаха hanaатайб.

Шэнэ гутал аба_____ Ехэ дэлгүүртэ ошоод ерээб.

2. Тэмдэгэй нэрын тааруу суффикс али зэргэ бэшээрэй. *Írja be a megfelelő melléknévkepzőt vagy a melléknév fokozott alakját a kihagyott részekbe.*

Энэ гуталыг бү аба! Үнэтэй_____ байна.

Сэсэг улаан_____ үнгэтэй хубсаһанда дуратай.

Мүнөөдэр газар хэрюун_____ байна, хүүртигөө үмдөөрэй!

Хүтшэн эжымни амтатой_____ варени шанадаг.

Манай миисгэйдэ хөөрхэн _____ хара жаахан миисгэй түрөө.

Эжымни эгээл ехээр шара_____ розонуудта дуратай.

Эртэ үглөө хэримсээр, _____ халуун кофе ууха дуратайб.

Август харада Венгридэ _____ халуун байдаг.

Үглөөдэр бороотой_____ болохо, шүхэрөө бү мартаарай!

Баатар намһаа _____ түргэн гүйдэг.

Монгол-венгр толи бэшэг _____ шара үнгэтэй.

Автобусоор ябаханда – түргэн, поездоор ябаханда – _____

түргэн, самолёдоор нийдэхэ – _____ түргэн.

Будапештһээ Бээжин хүрэтэр ошоо һаа, холо_____ байна.

Үнэгэн мэхэтэй, хүн _____ мэхэтэй.

Энэ гэр тэрэ гэрһээ үндэр_____ байна.

3. Дорo үгтэһэн мэдүүлэлнүүдые оршуулаарай. Fordítsa le az alábbi mondatokat.

Azért, hogy megtanuljam a francia nyelvet, tavaly elmentem Franciaországba.

Azért, hogy jól vizsgálzzak, mindig járok órára.

Miért nem mentél? Azért, mert veled akartam találkozni.

Gábor elment haza, hogy elhozza az otthon felejtett füzetét.

Elmentem a könyvtárba, hogy elolvassam azt az újságot.

Azért, hogy vegyek egy új meleg kabátot, el kell mennem a Nagyaruházba.

A mi házunk előtt szép magas fák, és mindenféle színű virágok virágoznak.

Az anyukám legjobban a búzavirágot szereti.

Szeretsz mezei virágokat szedni?

Ma amikor jöttünk az erdőből, az úton nagyon sok kékes hóvirágot láttunk.

Az anyukámnak nagyon fekete színű szeme van.

Mivel hideg van, vedd fel a kabátodat!

Mivel ez a cipő pont jó, megyek is fizetni a kasszához.

Mivel este órák lesz, ma nem tudok veled találkozni.

Mivel vizsgám lesz, ezen a héten nem megyek haza.

Amiatt, hogy tegnap este nem állítottam be az ébresztő órát, ma elkéstem az iskolából.

Mivel nagyon fáradt vagyok, korán lefeküdtem.

Mivel volt egy kis szabadidőm, felhívtalak.

Ha lesz szabad időd, gyere hozzánk.

Ha tetszik ez az ing, vedd meg.

Ha nem fekszel most le aludni, holnap nem fogsz tudni felkelni.

Ha van kedvem, gyalog megyek az egyetemre.

Ha nem leszek otthon, akkor órán vagyok.

Ha sok csokit eszel, kövér leszel.

Ha szombat van, nézem a meccset a TV-ben.

4. Дорo үгтэһэн хөөрэлдөөниие оршуулаарай. Fordítsa le az alábbi párbeszédet.

– Jó napot! Hol lehet itt cipőket kapni?

– A harmadik emeleten.

– Köszönöm.

– Jó napot! A gyerekcipőket keresem.

- Jó napot! Menjen tovább, az ablak mellett.
- Nekem kislánycipő kellett volna.
- Milyen méretű?
- 28-as vagy 29-es.
- Az ilyen méretű cipők itt vannak.
- És vannak más színűek is?
- Milyen színű kellene?
- A lányom nagyon szereti a bordó színt, de itt csak rózsaszínűek vannak.
- Igen, mert sok kislány a rózsaszínt szereti. Sajnos, piros színű cipő nincs.
- Akkor fel lehet próbálni ezt a virágos cipőt 29-es méretben?
- Igen, hozom.
- Köszönöm, ez pont jó.
- Megveszik?
- Igen, hol lehet fizetni?
- Itt, a kasszánál.
- Viszlát!
- Viszlát!

5. Сэглэлтын тэмдэгүүдэй орондо үгтэһэн үйлэ үгэнүүдые таа-
руу зорилгын деепричастиин залгалтые али хандаһан түхэл-
дэ бэшээрэй. Az üres helyekre írja be a célhatározói igenevek
vagy a felszólító mód végződéseit.

Сайн байна! Би Арюуна гэжэ нэрэтэйб. Би хубсаһанай дизайне-
раар ажалдагби, шэнэ хубсаһануудай хэбүүдые зохёодогби.

Танай ханахада, хайханаар яажа хубсалха хэрэгтэйб?

Би танда зарим зүбшэл үгэ_____ ханаатай байнаб.

Эхэнэр хүнэй хубсаһа тухай хөөрэлдэ_____. Эмэгтэйшүүл

элдэб янзын хубсаһануудые үмдэдэг. Хэн – ута плати, хэн –

үмдэтэй костюм, хэн – хормойтой костюм гэхэ мэтэ. Тэдэнь

ямаршые үнгэтэй байдаг. Харин эреэн-мэреэн хубсаһан бү

үмдэ_____, энэ зохид бэшэ. Минии ханахада, хабартаа,

зундаа сайбар хубсаһан тааруу, харин үбэлдөө, намартаа бараан

үнгэтэй хайхан байдаг. Үшөө эмэгтэйшүүлдэ гуталнуудые,

сүүмхэнүүдые, зүүдхэлнүүдые таарулха хэрэгтэй. Алтан зүүдхэлые үмдэ _____ ханаа хаа, мүнгэнтэй бү зүү _____. Эрэгтэй хүнэй хубсаһа хунар тухай хөөрэлдэбэл, албанай хубсаһанай асуудал шухала байна. Зарим эрэгтэйшүүл энээндэ анхарал табидаггүй. Албанай костюм бараан үнгэнүүдтэй байха ёһотой. Харин самсань - сайбар үнгэнүүдтэй. Сагаан гү, али сэнхир тааруу байдаг. Ягаан галстугта улаан самса бү үмдэ _____. Танай ханахада, хүрин үмдэтэй боро оймһотой, сагаан гуталтай хүн гоё гү? Үгы, ааб даа. Ямаршые хубсаһанда хоёр гү, али гурбан үнгэ тааруу. Оймһон галстук хоёр нэгэ үнгэ-тэй байха ёһотой. Гутал ба оёмһон баһа адли үнгэтэй байдаг. Та яаж хубсалдагбта? Асуудал байгаа хаа, дуратайгаар туһалхаб. Намһаа асуу _____.

6. Доро үгтэһэн текст соо деепричастиин ба причастиин залгалтануудые олоорой. Keresse meg az alábbi szövegben az ismert igenévi végződéseket.

Һургуули

Доржо энэ жэл хайн һурабал, һургуулия дүүргээд, ерэхэ жэл Улаан-Үдэ хото руу һурахаяа ошохо. Би һургуулияа хайнаар дүүргэбэл, намар болотор амаран, ехэ һургуулида орохо ханаа-тайб.

Һурагшад, хэшээлэйнгээ дүүргэмсээр, газар гараад, хонхын болотор шагай наадана. Тиигээд хонхын болоходо, гүйн таһалгадаа ороно. Багша, һурагшадайнгаа шэрээнүүдтээ һуубал, удаа-дахи хэшээлээ эхилнэ. Хэшээлэй эхилхэдэ, һурагшад шэмээгүй болоод, багшынгаа хэлэхые шагнан һууна.

Багша, һурагшадайнгаа хаража байхадань, самбарта жэшээ бэшэн ойлгуулна. Һурагшад самбарһаа буулгажа бэшээд, алдуу-нуудаа заһаба. Багша, шэрээнүүдэй дунда ябажа, һурагша бүхэ-нэй дүүргэжэ байһан хүдэлмэриие шалгана. Һурагшадай даабарияа дүүргэмсээр, хонхо боложо, хэшээл дүүрэбэ.

7. Доро үнтэһэн буряад дууе оршуулангаа, удхын сохилтын ба баталһан зүйр үгэнүүдые олоорой. Fordítsa le az alábbi dalt, és keresse meg benne a nyomatékosító partikulákat.

Хани нүхэдни

Үгэнь Г. Чимитовай

Хүгжэмынь А. Андреевэй

Хани нүхэдни, хүзүүдэлдээд,
Хамта алхалха золтойлди даа.
Замдаа урагшаа тэгүүлхэдээд,
Залуу наһандаа магтаалби даа.

Дабталга:

Хани нүхэдэй альган дулаахан лэ,
Хани нүхэдэй зүрхэн халуухан лэ,
Хани нүхэдэй нюдэн һаруулхан лэ,
Харгынь, харгынь арюухан лэ!

Үргэн нютагтаа инагтаяа
Үүрэй солбонии угтаалби даа.
Эрхим аялга дуугаа татаад,
Эдир наһаяа магтаалби даа.

Дабталга

Аза жаргалтай үеын зомди –
Алтан нарамнай арюухан даа.
Ажал хэрэгтээ түрүүлнэбди –
Ажабайдалнай сарюухан даа.

Дабталга

8. Толи бэшэг хэрэглэн, доро үгтэһэн текстые оршуулаарай. For-dítsa le szótár segítségével az alábbi szöveget.

Гэрэй эзэн

“Гэрэй эзэн” гэжэ сартуулнууд тахидаг байһан. Урдын сагта һэеы гэр, удаань модон гэр баридаг болоходоо, алта, мүнгэ, торго, ха-даг табяал лэ, дээрэһээнъ нюрга модоёо табидаг байһан, мүнөө-шье тиигэдэг. Иигэжэ гэрэйнгээ эзэниие хүндэлһэн болоно.

Гэр соогоо шанга, шангаар дуугаржа болохогүй, тэбэрээр түлээгээ гэртээ оруулаад, гэрэйнгээ эзэниие сошоохогүйн тула аргааханаар табидаг байһан юм.

Тиихэдэ гэрэйнгээ үүдые “Үүдэн тэнгэри” гэдэг байгаа юм. Хүрэнгөө бүлөөд лэ, һабынгаа дээжэ тоһонһоо гурбан хургаараа абажа, үүдэнэйнгээ тотогодоо түрхидэг байһан.

“Галай заяан” гэжэ баһа галаа тахидаг, галдаа шорой оруулха-гүй, мал гаргабал, заабол мяханһаанъ дээжыень, һү, тоһоёо һая болотор үргэжэ, ехэ нарин байдаг бэлэй.

“Гэрэй эзэн”, “Үүдэн тэнгэри”, “Галай заяан” гээд, эртэ урда сагһаа сартуулнууд тахижа ябахадаа, гэр гээшэ иимэ ехэ нангин удхатай байһан болоно.

15. lecke – Арбан табадахи хэшээл

Буряад эдээн тухай – A burját ételekről

Арад зон бүхэн үндэһэн эдэе хоолоор мэдээжэ байна. Жэшээн, башкир арад зон ганса мяхаар гушан зургаан зүйлэй эдэе хоол бэлдэжэ шададаг байна. Мүн манай буряад арадай үндэһэн эдэе хоолнуудые тоолоогүй хаа дээрэ.

Буряад арад зон ганса хүөөр аяр 13-14 янзын эдэе хоол бэлдэдэг байгаа. Жэшээн: уураг, ээзгэй, айраг, үрмэн, зөөхэй, сүсэги, тараг, хурууд гэхэ мэтые залуу үетэн ганса эдихэ, ууха бэшэ, харин шэхэ аманда дуулаагүй ябана.

Буряад зон мяханай зүйлөөр нилээд олон, аяр 30 гаран янзын эдэе хоол бэлдэдэг байгаа юм. Жэшээн, бүхэлээр али хониной шанahan мяхан, лабшаатай шүлэн, бууза, пельмени, хуушуур, шарахан эльгэн, уушхан, төөлэй гэхэ мэтэ хоолнууд бии юм. Жэнхэни буряад эдэе хоолнууд тухай мартабат!

Асуудалнууд – Kérdések

1. Арад зон бүхэн юугээр мэдээжэ байна бэ?
2. Башкир арад зоной эдэе хоол юугээр хонин бэ?
3. Буряадууд хүөөр ямар хоол бэлдэдэг бэ?
4. Буряадууд мяхаар ямар хоол бэлдэдэг бэ?
5. Бүхэлээр юунһээ бэлдэдэг бэ?
6. Хэн үндэһэн буряад хоол тухай шэхэндээшье дуулаагүйб?
7. Юун тухай мартабат!

Шэнэ үгэнүүд – Új szavak

айраг 'kumis'

аман 'száj'

арад зон 'nép'

аяар 'még, sőt, sőt még'

булта(н) 'mindenki'

бууза 'hússal töltött, párolt, felül nyitott tésztagombóc'

бүхэлээр (хониной шанahan мяхан) 'főtt birkahús'

бүхэн 'minden'

бэлдэхэ 'készít'
 ганса 'csak'
 гэхэ мэтэ 'és így tovább, és mások'
 жэшээнэ 'például'
 зөөхэй 'tejföl'
 зүйл 'mód'
 лабшаатай шүлэн 'tésztaleves'
 мүн 'is'
 мэдээжэ 'ismeretes'
 мяхан 'hús'
 нилээд 'eléggé, meglehetősen'
 һү(н) 'tej'
 пельмени 'húsos táska'
 сүсэги 'tejszín'
 тараг 'aludttej, oltott tej, joghurt'
 тоолохо 'számol'
 төөлэй 'főtt birkafej (amit a legtiszteltebb vendégnek szolgálnak fel)'
 уураг 'föcstej, előtej'
 уушхан 'tüdő'
 үетэн 'generáció'
 үндэһэн 'nemzeti'
 үрмэн 'tej (vastag, tejszínes) főle'
 хуушуур 'vagdalt hússal töltött, zsiradékban sült lepény'
 хурууд 'száritott túrópép'
 шадаха 'tud'
 шарахан эльгэн 'sült máj'
 шүлэн 'leves'
 шэхэн 'fűl'
 эдеэ хоол 'ételek'
 ээзгэй 'sajt'
 янза 'fajta'

Эдээн – Ételek

амтаруулга 'fűszer'
 архи 'pálinka'
 аршаан 'ásványvíz'
 бал 'méz'
 бообо 'sütemény'
 боорсор 'vajban sült pogácsa'
 будаа 'rizs'

гурил /талхан/ 'liszt'
 дабхан 'só'
 загана(н) 'hal'
 колбаса 'kolbász, hurka'
 конфетэ 'cukorka'
 лабшаа 'tészta'
 мяхан 'hús'
 өөхэн 'szalonna'
 печени 'teasütemény, keksz'
 саахар 'cukor'
 сай 'tea'
 ногоон сай 'zöld tea'
 хүтэй сай 'tejes tea'
 хара сай 'sima (fekete) tea'
 балтай сай 'mézes tea'
 тоһон 'vaj'
 унда(н) 'gyümölcslé'
 үндэгэн 'tojás'
 хилээмэн 'kenyér'
 һамар 'mogyoró'

Хөөрэлдөөнүүд – Párbeszéddek

- Сайн байна!
- Сайн!
- Энэ эдээ хоолын дэлгүүр гү?
- Тиимэ. Танда юу хэрэгтэй бэ?
- Намда хүнэй таһаг хэрэгтэй байгаа.
- Тиигээ һаа, тиишээ ябаха хэрэгтэй.
- Һайн даа! Дэлгүүртнэй үшөө ямар таһагуудтайб?
- Бидэндэ хүнэй, мяха колбасаагай, хилээмэ талханай, жэмэс но-
гооной ба юрын эдээ хоолын таһагууд бии юм.
- Һайн даа! Уулзатаргаа баяртай!
- Баяртай!

- Сайн байна!
- Сайн!
- Эндэ хү худалдадаг гү?
- Тиимэ.
- Мүнөөдэрэй гү?
- Тиимэ. Танда хэды хэрэгтэй бэ?

- Хоёр шэл үгыт даа.
- Ондоо юумэн танда хэрэгтэй гү?
- Намда гурбан зуун грамм тоһо ба дүрбэн зуун грамм ээзгэй шэг-
ныт даа! найн даа!
- Кассада түлэхэ хэрэгтэй. Түлэнгүй ябабат.
- Баяртай!
- Баяртай!
- Сайн байна!
- Амар мэндэ!
- Хаана ябажа байнабши?
- Би столово руу ябанаб. Намтай ерэхэ дурагүй гүш?
- Болохо. Хамта ябая.
- Юу захиха ханаатайбши? Би нэгэ табага лабшаатай шүлэн ба
шараһан мяхан шанаһан хартаабхатай эдihүүб.
- Би лабшаатай шүлэндэ дурагүйб, тиимэһээ би ногоотой шүлэн
эдihүүб. Шанаһан хартаабха эдие!
- Үгы, би шараһан хартаабхада эгээл ехээр дуратайб. Харин мү-
нөөдэр шараһан хартаабха үгы байһанһаа, сагаан будаа эдие!
- Зай, тиигыш даа!
- Юу уухамнай бэ?
- Жэнхэни буряад шэнги хүтэй сай ууя!
- Үгы даа, би аршаан ууһууб.
- Садатараа эдие!
- Та үглөөнэй эдеендэ юу эдидэгбта?
- Элдэб янзын хоол эдидэгби. Жэшээнь, тоһотой али колбасатай
хилээмэ, шараһан үндэгэ али печени эдидэгби.
- Та үглөө кофе уудаг гүт?
- Үгы, би кофе уудаггүйб. Бусалһан уһан али хүтэй сай уудагби.
- Сайда саахар хэдэг гүт?
- Тиимэ, саахартай сайда дуратайб. Харин та үглөө юу эдидэг-
бта?
- Сагтай байгаа хаа, шанаһан гү, али шараһан үндэгэ бэлдэдэг-
би. Варенитэй хилээмэ эдихэ дуратайб.
- Та юу ууха заншалтайбта?
- Би хара үдхэн кофе ууха дуратайб.
- Үглөөнэй хоолоо та өөрөө бэлдэдэг гүт?
- Тиимээ, өөрөө.
- Та хэзээ ресторанда ябадагбта?
- Хаа-яа ошодогби: баярта гү, али хэзээ айлшан ерэдэг.
- Та ямар ресторанда ябаха дуратайбта?

- Би ехэнхидээ энэдхэг ресторанда ябадагби.
- Та энэдхэг эдээ хоолдо дуратай гүт?
- Тиимэ, минии ханахада, энэдхэг хоол эгээл амтатай юм.
- Мүнөө Сэгэдтэ хитад, ород, итальян, энэдхэг гэхэ мэтэ элдэб янзын ресторан олон байна.
- Тиимэ, олон ресторан амаралтагүйгөөр ажалдаг, тиигээд үнэтэй бэшэ, хямда.
- Ши үдэрэй хоолоо хаана эдидэгбши?
- Ехэнхидээ, ехэ хургуулийн столоводо эдидэгби.
- Тэндэ эдээн ямар байна бэ?
- Муу бэшэ, амтатай.
- Үнэтэй гү?
- Оюутанарай столово байһан ушарһаа үнэтэй бэшэ, хямда.
- Ямар хоол байдаг бэ?
- Салат, шүлэнүүд, шанаһан али шараһан мяхан, хартаабха, будаа рис эдижэ болохо.
- Юу уужа болохо бэ?
- Аршаан, жэмэсэй сок, кофе али сай уужа болохо.
- Тэндэ десерт байдаг гү?
- Тиимэ, элдэб янзын пирожно, печени, морожено абажа болохо.
- Ши юрэнхыдөө юу эдидэгбши?
- Ехэнхидээ шараһан хартаабха, пицца али ногоотой шүлэн абажа эдидэгби.
- Хоолоо яажа түлэдэгбта?
- Кассада түлэдэгби.

Грамматическа тайлбаринууд – Nyelvtani magyarázatok

Зорин хандаһан түхэл

Önfelszólítás

Önfelszólítás, vagy olyan csoportnak szóló felszólítás melynek a beszélő is tagja.

Jele: **-hyu, -hyү** + E/1, T/1 személyi jel.

Орой боложо байна, гэртээ яба**hyу**б. ‘Késő van, hadd menjek haza.’

Сайн орондо кофе уу**hyу**бди. ‘A tea helyett igyunk egy kávét.’

Шамда тухалха хэрэггүй гү? Энэ уяа бари**hyу**б. ‘Nem kell segíteni? Hadd fogjam ezt a kötelet.’

Хандахан түхэлэй буруушаалга Tiltás

А буг 'ne' szócskán kívül, tiltás kifejezésére második személyben használható egy szuffixum is, melynek jelentése 'ne, nehogy'. Ez a szuffixum а -ба (-бэ, -бо).

Харгы халтируухай байна, унабаш! 'Az út csúszos, el ne ess / nehogy eless!'

Шүлэн муудашаба, эдибэт. 'A leves elromlott, nehogy egyetlen belőle.'

Газаа бороо орожо байна, шүхэрөө мартабаш. 'Kint esik az eső, nehogy elfelejtsd az esernyőt.'

Даабаринууд – Feladatok

1. Доро үгтгээн асуудалнуудта харюусаарай. Válaszolja az alábbi kérdésekre.

Үглөө юу эдихэ, ууха заншалтайбши?

Үдын эдеэндэшни мяхатай шүлэн ородог гү?

Үдэшэ сай ууха дуратай гүш?

Бурядуудай сагаан эдеэндэ юу ородог бэ?

Ямар жэмэс, огородой эдеэн олон витаминтай бэ?

Венгрнүүд ямар мяханда дуратайб?

Амтатай варени ямар жэмэсүүдһээ шанажа болохоб?

Бурядууд эгээл ехээр ямар мяханда дуратайб?

Эгээл ехээр ямар сайда дуратайбши?

Оройн хоолдо юу эдихэ заншалтайбши?

2. Хандаһан түхэлэй буруушаалгын залгалта хэрэглээрэй. Használja a második személynek szóló tiltást.

Буруу хэ_____ш!

Ойдо ошо_____т, тэндэ баабгай байна.

Сонхо нээ_____ш, газраа ехэ хүйтэн байна.

Тамхи тата_____ш, бөөдэшни муу.

Хэлэһыем марта_____ш, намда ехэ шухала байна.

Хэшээлдэ хожомдо_____ш, мүнөөдэр контрольно ажал бэшэхэбди.

Аяга унагаа_____ш!

Архи уу_____т!

Хоротой һархяаг эди_____т!

Болгоомжотой, уна_____ш!

Халуун, бари_____ш!

Харанхы болоо, газраа гара_____т!

Үдэшэ ехэ һонирхолтой фильм болохо, унта_____т.

Сай халуун байна, уу_____ш.

Тэндэ аюултай байна, тиишээ яба_____т.

Шалгалта муугаар үгэ_____т, юундэб гэхэдэ диплом абажа шадахагүйт.

Үглөөдэр эжын түрэнэн үдэр болохо, марта_____ш.

Үглөөдэр шухала үдэр болохо, удаан унта_____ш.

Энээн тухай эжы абадаа хэлэхээ марта_____т.

Энэ уһан хоротой байна, уу_____т.

3. Тааруу холбодог үгэнүүдые бэшээрэй. Írja be a megfelelő kötőszót.

Нүхэр басагамни Дарима _____ нэрэтэй.

Үглөө бүри *Буряад үнэн* _____ газетэ уншадагби.

Үсэгэлдэр би *Бэһэлигүүдэй эзэн* _____ фильм харааб.

Гэртэмнай нохой, миисгэй, тахяа, морин _____
амитад бии.

Эжымни зөөхэй, тараг, айраг _____ сагаан эдее бэлдэжэ шада-
даг.

Сэсэрлигтэмнай алтан зула сэсэгүүд, хонхо сэсэгүүд, розонууд
_____ сэсэгүүд ургадаг.

Буряадууд мяханһаа бууза, пельмени, хуушуур _____
хоолнуудые бэлдэдэг.

Багшатай уулзаа хаа, намайе хэшээлдэ ерэхэгүй _____
хэлээрэй.

Үсэгэлдэр *Монгол* _____ фильм гурбуулаа хараабди.

Хүгшэн эжымни Мария _____ нэрэтэй, мүнөө тэрэ 82 наһатай.

4. Тааруу хандаһан түхэлэй залгалтые бэшээрэй. Írja be a felszólító mód megfelelő szuffixumát.

Газаа дулаан байна. Бидэ газаа гара _____!

Эндэ алдуу байна. Зүбөөр бэшэ _____!

Хожомдожо байнабди. Мүнөө яба _____!

Энээнии ойлгоногүйб. Намда туһал _____!

Үглөө эртэ бодохо хэрэгтэй. Унта _____!

Шэнэ жэлэй баяр мэндэ хүргэ _____!

Бү хөөрэлдэгты! Наашаа хара _____!

22⁴⁵ байна, гэртээ яба _____!

Шадаа хаа, энэ ном заабол унша _____!

Ши энэ буряад дуу мэдэхэ гүш? Хамта дуула _____!

Кинодо шэнэ фильм гаража байна. Хоюулаа ошо _____!
 Мүнөөдэр үдэшэ олон гэрэй даабари хэхэ хэрэгтэй, хамта
 дүүргэ _____!
 Газаа бороо орожо байна, сонхо хаа _____!
 Ябахадаа, гэрэл унтара _____!
 Ши үлэн байнагүй гүш? Столово руу яба _____!
 Мүнөөдэр хаанашье бү ошо ____, бэемни муу байна.
 Хожомдонобди, такси бари _____!
 Хэшээлнүүдэй һүүлдэ шадаа хаа, уулза _____!
 Хүйтэн байна, халуун сай уу _____!
 Наашаа хара _____, Дарима ябажа байна.

5. Доро үгтгээн мэдүүлэлнүүдые буряад хэлэн дээрэ оршуулаарай. Fordítsa le az alábbi mondatokat.

Anyukámat Ilonának hívják.
 Ha a levesbe sok sót teszünk sós lesz.
 Minden este a Barátok közt című filmet szoktam nézni.
 A magyarok híresek a borról.
 Petőfi Sándor híres a verseiről.
 Szibéria a hideg télről híres.
 A feleségem angol nyelvszakon 3. évfolyamos diák.
 A mongolok szeretik a húsból és tejből készült ételeket.
 Tegnap egész este órákra készültem.
 Ne felejts el nekem telefonálni!
 Megtudtam az új híreket a rádióból.
 Az anyukám nagyon elfáradt, és korán lefeküdt.
 Ha megtanulod ezt a verset, jelest kapsz.
 Ha hó lesz, meggyünk hóembert építeni.
 Ne felejtsd el bezárni az ablakot.
 Erről senkinek ne beszélj.
 El fogunk késni, menjünk gyorsan.
 Ha találkozol anyával, mondd el neki, hogy későn jövök haza.
 Nehogy elfelejts holnap telefonálni.
 Nehogy igyál ebből a vízből, mert mérgezett.
 Nehogy egyél levest, elromlott.
 Nehogy holnap lekésd a repülőt.

Nehogy elfelejtsd meglocsolni a virágokat.
Vigyázz, nehogy eless.

6. Нүхэрөө үдэрэй хоол эдихээ ехэ һургуулийн столово руу уряарай. Hívd el a barátodat ebédre egy egyetemi menzára.
7. Доро үгтэһэн буряад дуунай грамматическэ шүүлбэри хээрэй. Végezte el az alábbi dal grammatikai elemzését.

Ёохор

Ерыт наашаа ёохортоо, ёохортоо,
Ёохор наадан хуушараа, хуушараа.
Хушарыень шэнэлжэ, шэнэлжэ,
Шэнэ ёохор хатарая, хатарая!

Ямар сэсэг гоёб даа?
Ягаан сэсэг гоёл даа.
Ямар наадан гоёб даа?
Ёохор наадан гоёл даа.

8. Толи бэшэг хэрэглэн, доро үгтэһэн текстые оршуулаарай. For-
dítsa le a szótár segítségével az alábbi szöveget.

Морин эрдэни

Буряад зомнай урда сагһаа хойшо өөрынгөө унажа ябаһан мори-
иёе морин эрдэни гэжэ нэрлэдэг. Морин хадаа мал ажалтай бай-
һан буряад зоной ажабайдалда тон ехэ удха шанартай байһан
гээшэ. Морёор малаа адуулхаһаа эхилээд, хамаг гэр зуурынгаа
хэрэг бүтээдэг байгаа. Үгышыёе хаа, ямар нэгэн аюулай тохёолдо-
бол, морин аюулда дайрагдаһан эзээ гэртээ асарха гү, али мори-
нойнгоо эзэгүй һула ерэбэлнь, гэртэхиниинь бэдэржэ ошодог
байгаа. Тиимэһээ буряад зон моринойнгоо үүргэ тон дээгүүр сэг-
нэдэг байһан гээшэ. Гансал мориёо найнаар харуулхаһаа гадна,
буряад араднай аялга дуундаа агта мориёо магтан дуулаһан бай-
даг. Тиимэһээ “Эрбэд соохор”, “Нариихан шарга”, “Хүрин хээр” гэ-
һэн дуунуудай сууряан зоной дунда замхадаггүй.

16. lecke – Арбан зургаадахи хэшээл

Арбан хоёр жэлэй амитад – A tizenkét éves állatciklus

хулгана ‘patkány, egér’
үхэр ‘szarvasmarha, bivaly’
бар ‘tigris’
туулай ‘nyúl’
луу ‘sárkány’
могой ‘kígyó’

морин ‘ló’
хонин ‘juh’
бишэн ‘majom’
тахяа ‘tyúk’
нохой ‘kutya’
гахай ‘disznó’

Урдын урда сагта арбан хоёр жэл нэрэгүй байгаа юм. Тиимэһээ арбан нэгэн амитан суглаан хэбэ. Эндэ ямар амитад байгаа гэхэдэ: үхэр, бар, туулай, луу, могой, морин, хонин, бишэн, тахяа, нохой, гахай. Ганса нэгэ жэл нэрэгүй үлэбэ. Суглаанай дүүрэжэ байхада, тэмээн хулгана хоёр ерэбэ. Эдэ хоёр баһа жэлэй нэрэдэ орохоёо һанаһан юм. Зай, яахаб, нэрэгүй жэл – нэгэ, нэрэдэ һаанаатайшуул – хоёр. Зарим амитад: «Тэмээндэ нэрэ үгэнхөөр, хулганада үгэхэ дээрэ» гэжэ хэлэбэ.

– Намда жэлэй нэрэ үгэгты. Би хулганаһаа үндэршые, хүсэ-тэйшыеб, – гэжэ тэмээн хэлэбэ.

– Мүнөө орой болоо. Хэмнай үглөө наранай гарахые түрүүн харанаб, тэрэмнай жэлэй нэрэ абуужа, – гэжэ ама сагаан хулгана хэлэбэ.

Булта хулганые зүбшөөбэ. Арбан гурбан амитад Алтан Мундаргын хормойдо хонобо.

– Бултанһаа үндэр ха юмбиб, наранай гарахые хулганаһаа түрүүн харуужаб, – гэжэ тэмээн хэлээд, зүүн урда зүг тээшээ хараад унтаба. Хурабша мэтэ ама сагаан хулгана баруун хойто зүг хараад унтаба.

Үглөөгүүр үүр сайба. Тэмээн хулгана хоёр өөр өөрын зүг тээшээ нюдөө сабшангүй харана.

Гэнтэ ама сагаан хулганань: «Наран гараа, нара харааб» гэжэ шангаһаа шангаар хашхарба. Арбан нэгэн амитад иишээшые тиишээшые харана, харин нарание харанагүй.

– Хурабша мэтэ хулгана, худалаар хэлэнхээр, хайса харыш! – гэжэ тэмээн ууртайгаар хэлэбэ.

– Би худалаар хэлэнэгүйб. Алтан Мундаргын орой дээрэ наранай гэрэл харанагүй гүт? – гэжэ хулгана харюусаба. Нээрээшые,

амитадай харахада, алтан мундаргын орой дээрэ наранай гэрэл байба.

– Хулгана зүб хэлээ, хулгана үнэн хэлээ! – гэжэ арбан нэгэн амитан хашхаралдаба.

Иигээд ама сагаан хулгана арбан хоёр жэлэй аха заха болоо юм. Тэмээн мүнөөшье болотор хулганада дурагүй юм гэжэ хэлсэ-дэг.

Асуудалнууд – Kérdések

1. Амилад юундэ суглаан хээб?
2. Ямар амилад суглаанда хабаадалсааб?
3. Суглаанай дүүрэжэ байхада хэн ерэбэб?
4. Юундэ тэмээн хулганаһаа “дээрэб” гэжэ бодоноб?
5. Хулгана ямар һанамжа оруулбаб?
6. Амилад хаана хоноо бэ?
7. Хэн түрүүшээр нара харааб?
8. Хулгана нараниие хараа гү?
9. Хэн арбан хоёр жэлэй аха заха болооб?
10. Арбан хоёр жэлэй амиладые үшөө дахин тоолоорой.

Шэнэ үгэнүүд – Új szavak

аха заха ‘idősebb’	үлэхэ ‘marad’
гэнтэ ‘hirtelen’	үнэн ‘igaz’
гэрэл ‘sugár, fény’	урдын урда сагта ‘régés-régen’
дүүрэхэ ‘befejez’	үүр сайха ‘hajnalodik, virrad’
зүб ‘igaz’	ууртай ‘mérges, dühös’
зүбшөөхэ ‘helyesel, jóváhagy’	хашхарха ‘kiabál’
мундарга ‘sziklacsúcs’	хонохо ‘éjszakát eltölt’
нюдөө сабшаха ‘pislog, hunyorog’	хормой ‘hegy alja, lába’
суглаан ‘gyűlés’	худал ‘hazugság’
түрүүн ‘előbb, először’	хурабша ‘gyűszű’
тэмээн ‘teve’	хүсэтэй ‘erős’
үгэхэ ‘ad, nyújt’	яаха ‘mit csinál, hogyan csinál’

Монгол литэ

Монгол литээр жэл бүхэндэ арбан хоёр амитадай нэрэнүүд үг-тэнхэй. Табан бага цикл хамтаржа, жаран жэлэй ехэ дүхэриг бии болоно. Энэ хадаа рабжун гэжэ нэрэтэй. Эртэ урдын зүүн зүгэй эрдэмтэдэй хараа бодолоор “табан” гэнэн тоо энэ дэлхэйе бүри-дүүлһэн табан бодос зүйлнүүдые тэмдэглэнэ. Тэдэнь хадаа: модон – хүхэ, гал – улаан, газар – шара, түмэр – сагаан, уһан – хара. Эдэ зүйлнүүд болон тэдэнэй үнгэнүүд жэлэй дүрбэн сагые тэмдэглэн монгол литэдэ хэрэглэгдэдэг. Жаран жэлэй хугасаа соо амитадай нэрэнүүд табан дахин хэлгэлдэн үнгэрнэ. Ямар жэлдэ та, танай түрэлхид, нүхэд түрөөб гэжэ энэ таблицаар элирүүлэгты.

	I		II		III		IV		V	
бодос	модон		гал		газар		түмэр		уһан	
үнгэнүүд	хүхэ		улаан		шара		сагаан		хара	
жэлнүүд										
Хулгана	1924		1936		1948		1960		1972	
Үхэр		1925		1937		1949		1961		1973
Бар	1974		1926		1938		1950		1962	
Туулай		1975		1927		1939		1951		1963
Луу	1964		1976		1928		1940		1952	
Могой		1965		1977		1929		1941		1953
Морин	1954		1966		1978		1930		1942	
Хонин		1955		1967		1979		1931		1943
Бишэн	1944		1956		1968		1980		1932	
Тахья		1945		1957		1969		1981		1933
Нохой	1934		1946		1958		1970		1982	
Гахай		1935		1947		1959		1971		1983

Грамматическа тайлбаринууд – Nyelvtani magyarázatok

Сэхэ ба өөршэлэн хэлэлгэ Egyenes idézet és függő idézet

Az egyenes idézeteket, éppúgy mint a magyarban idézőjelbe kell tenni, és a гэжэ, гээд, иигээд magyarázó kötőszóvakkal szokták használni. Ezzel szemben a függő idézetekhez idézőjel használata nem szükséges.

Багша намда «Үглөөдэр хэшээлдээ заабол бэлдээрэй» гэжэ хэллээ. 'A tanárom azt mondta nekem, hogy *Holnap feltétlenül készüljön az órára.*'

Үсгэлдэр үдэшэ саг агаарай дамжуулгада бороон орохо, магадгүй мүндр байха гэжэ хэллэһэн. 'A tegnapi időjárásjelentésben azt mondták, hogy *esni fog az eső, és lehet jégeső is lesz.*'

Зүбшэн-үнэншүүлэн хандахан түхэл A jövőre vonatkozó felszólítás

A jövőre vonatkozó felszólítás mindhárom személyre használható. Felvehet személyi jeleket is. Jele: -уужа (-үүжэ), diftongus és hosszú magánhangzó után -гуужа (-гүүжэ):

Бата үглөөдэр ябуужа. 'Hadd menjen Bata holnap.'

Энээн тухай заабол хөөрэлдүүжэбди. 'Erről feltétlenül beszélünk később.'

Шэлэһэн деепричасти A helyettesítés vagy preferencia igeneve

Olyan cselekvéshez járul, amely helyett a főige cselekménye javallott. Szuffixuma: -нхаар (-нхээр, -нхоор, -нхөөр)

Дэмы ябанхаар, хууһан дээрэ. 'Jobb maradni, mint hiába menni.'

Наашаа ерэнхээр, ажалаа хэхэ байгааш. 'Inkább végezted volna a dolgod mint, hogy idejöttél.'

Эрхые хуранхаар, бэрхые хура! 'Kényeskedés helyett tanulj ügyességet.' (burját közmondás)

“Хэрэгтэй байха байгаа...”

“Kelllett volna...” szerkezetek kifejezése

Кинодо ябанхаар, гэртээ үлэхэ байгаабди. ‘Ahelyett, hogy moziba mentünk, inkább otthon kellett volna maradni.’

Үсэгэлдэр хэшээлдээ бэлдэхэ байгааб, юундэб гэхэдэ мүнөө-дэр муу сэгнэлтэ абааб. ‘Tegnap órára kellett volna készülni, mert ma rossz jegyet kaptam.’

Хизаарлахан деепричасти

A korlátozás igeneve

A fő cselekmény időbeli korlátját fejezi ki. Felvehet személyi jeleket is. Szuffixuma: -тар (-тэр, -тор). Leggyakrabban előforduló példája a **хүрэтэр** ‘-ig’ névutó, amely eredetileg a **хүрэхэ** ‘elér valamit’ igéből és a korlátozás igenevének szuffixumából származik.

Намар болотор үшөө олон саг байна. ‘Még soká lesz ősz.’

Гэртээ ябатаршни халуун сай ууя! ‘Igyunk egy meleg teát míg haza nem megy.’

Даабаринууд – Feladatok

1. Зүбшэн-үнэншүүлэн хандахан түхэлэй залгалтыг хэрэглээрэй. Használja a jövőre vonatkozó felszólítást.

Воскресенидэ оперо шагна_____б.

Гэртээ ерэмсээр, хонходо_____б.

Гэрэй даабари хээд, унт_____б.

Монгол хэлэ Монголдо хура_____б.

Олоһон мүнггээ банкда хадгал_____б.

Ерэхэ долоо хоногто бэшэг бэшэ_____бди.

Энээн тухай хайн бодо_____б.

Нам тухай ханаагаа бү зобо, такси бари_____б.

Энэ плати үглөөдэр үмдэ_____б.

Шэнэ жэлэй баярта алтан бугаагаа зүү_____б.

Бү ай, заабол туһал_____б.
 Сагтай байгаа хаа, хөөрэлдэ_____бди.
 Үдэшын һонинуудые хараад, хэбтэ_____б.
 Үглөөдэр хүйтэн болохо, дулаан самсаа үмдэ_____б.
 Мүнөө кофе бү ууя, кафеде амтатай хүтэй каппучино уу_____бди.
 Энэ ном шамда хэрэгтэй хаа, үгэ_____б.
 Москвада ошобол, Улаан талмае хара_____бди.
 Хүдөө руу ябаа хаашни, сэсэгүүдыешни уһал_____б.
 Найн нүхэд боло_____бди.
 Шадабал манайда ерээрэй, һонин юумэ харуул_____б.

2. Шэлэһэн деепричастиин залгалтыг хэрэглээрэй. Használja a preferencia igenevét.

Кинодо ошо_____, ном уншахаб.
 Муу харюуса_____, абяагүй байха дээрэ.
 Хүгжэм хура_____, хэлэнүүдые үзэхэ байгааб гэжэ ходо бододогби.
 Автобусаар яба_____, велосипедээр ябаха дээрэ.
 Олон унта_____, ном үзэхэ байгааш.
 Миин хэбтэ_____, амһарта угааха яагааш!
 Дээдэ хургуулида оро_____, ехэ хургуулида орохо байгааш!
 Кинодо яба_____, кафеде ошоё!
 Нүн уу_____, халуун сай ууя!
 Хүдөө руу ошо_____, далайда ябая!
 Энэ плати аба_____, гутал харая!
 Германида ошо_____, Италида ошохо байгаабди.
 Ямар хүйтэн байнаб! Газаа гара_____, гэртээ үлэхэ байгаабди.
 Саахартай сай уу_____, хүтэй сай ууя, бөөдэмнай дээрэ.
 Үглөөдэр Даримада түрэнэн үдэрнь болохо. Бэлэг аба_____, хамта суглараад, үдэшэ хэе!

Дэмы нуу _____, газетэ уншаһууб!

Театрта ошохо ханаатайб. Хоюулаа яба _____, үшөө хэдэн хүниие урия!

Ресторанда эдихээ яба _____, гэртээ амтатай хоол бэлдэе!

Олон хэрэггүй юумэ хэлэ _____, намда туһалыш!

Саахартай бообо эди _____, аэробикада ябая!

3. Хизаарлаһан деепричастиин залгалтыг хэрэглээрэй. Használja a korlátozás igenevét.

Багшын ерэ _____ хүлээгээрэй!

Дарима автобусай ерэ _____ буудалда зогсобо.

Иштван ноябрь гара _____ Будапештэдэ амидарха.

Минии ерэ _____ шалгалтын ажал бэшээрэйт.

Минии хэшээлнүүдэй дууһа _____ нэгэ танил басаган хүбүүемни харана.

Намар хүрэ _____ Дашада заабол энэ ном уншаха хэрэгтэй.

Оюутанар жэл бүри сентябрийн нэгэн боло _____ амардаг.

Ехэ хургуули дүүргэ _____ тнай үшөө гурбан жэл байна.

Улаан-Үдэһээ Баргажан хүрэ _____ ябахада холо байдаг.

Шинии эдихэ юумэ бэлдэ _____ шни би ном уншахаб.

Эжын ажалһаа ерэ _____ амһарта угаабаб.

Үхибүүд бороо зогсо _____ газар гараагүй.

Хэшээлэй дууһа _____ үшөө арбан минута үлөө.

Наранай оро _____ энэ ажалыг дүүргэхэ ёһотойбди.

Шүлэнэй боло _____ заримдаа худхаха хэрэгтэй.

Та энээниие ойлго _____ тнай үшөө холо байна.

Минии ерэ _____ эндэ хүлээгээрэй! Хаанашье бү яба!

Доржо үбгэн наһа бара _____ ходо ажал хэдэг байгаа.

Һайн боло _____ шни, шинии орондо Жаргал ажаллаха.

Середнээ Будапешт хүрэ _____ хоёр зуугаад километр байна.

4. Зүбшэн-үнэншүүлэн хандахан түхэлэй, шэлэһэн ба хизаарлахан деепричастиин залгалтанууды хэрэглэн, доро үгтэһэн мэдүүлэлнүүды буряад хэлэн дээрэ оршуулаарай. Fordítsa le az alábbi mondatokat, használja a jövőre vonatkozó felszólítást, és a korlátozás igenevét.

Menj haza, majd én elmosogatok.
Most fejezzük be az órát, majd holnap folytatjuk.
Ezen a héten ha lesz időm felhívlak.
Hadd találkozzunk jövőre ugyanazon a helyen.
Ha elmegyek Isztambulba, feltétlenül megnézem a Dolmabahcsét.
Ha jön a cirkusz jövő hónapban, megnézzük.
Ha idén sok eper lesz, főzzünk finom lekvárt.
Ha nyerek pénzt a lottón, elmegyek Amerikába.
Tegnap a film helyett inkább táncolni mentünk volna.
A rossz dolgok tanulása helyett inkább jót tanultál volna.
A tulipánok helyett vegyünk inkább fehér rózsákat.
Vendégségbe menés helyett inkább maradjunk itthon, és nézzünk tévét.
Délután van, a kávé helyett igyunk inkább teát.
Ma a dolgozat helyett inkább fordítsuk le a szöveget.
Hús helyett igyünk inkább halat. Az egészségesebb.
Képeslap küldés helyett hívjuk fel telefonon a nagymamát.
Az iskola végéig még két hónap maradt.
Az énekes a dal végéig táncolt.
Én az iskolakezdésig nem tudtam olvasni.
Burjátöldig kb. 10 ezer km van.
Nyár végéig már nem találkozunk, úgyhogy igyunk egy kávé.
A filmkezdésig már csak öt perc van.
Amíg mesét nézel, én elmosogatok.
Amíg be nem fejezed a feladatot, nem lehet kimenni.

5. Доро үгтэһэн мэдүүлэлнүүдтэ дайбар үгэнүүды хэрэглээрэй. A mondatok kiegészítéséhez használja a megadott határozószókat.

Хэрэглэхэ дайбар үгэнүүд: заабол, дуратайгаар, муухайгаар, зүбөөр, хайнаар, хурданаар, хая, ехэ, огто, иишээ-тиишээ, хайнаар.

Ши энээниие _____ бодоорой!
Тэрэ _____ Солонгоһоо ерээ.
Дайсан _____ доромжолбо.
Сүүмхэдэмни байһан үндэгэ _____ дарагдаба.
Мүнөөдэр би бүхэли үдэр _____ ябааб.
Олон моритой хүн _____ ябажа байна.
_____ хурая!
Хэшээлэй һүүлдэ _____ уулзая!
Ши энээн тухай _____ бодонош!
Би оперодо _____ дуратайб, _____ тиишээ ябадагби.

6. Арбан хоёр амитад тухай шүлэгүүдые уншаад, грамматическа шүүлбэри хэ, амяарнь үйлэ үгэнүүдые, тэмдэгэй нэрэнүүдые суглуулаарай. Olvassa el a tizenkét állatról szóló verseket, elemezze szövegüket, és gyűjtse ki belőlük az igéket és a mellékneveket.

Хүнүүд ямар жэлдэ түрэн байнаб, тэрэ жэлэйнгээ амитанай абари занда адлирхуу зантай байдаг гэжэ тоологдодог.

Алтан дэлхэйдэ нютагтай,
Арбан зүгөөр гүйдэлтэй
Арбан хоёр жэлэй аха заха
Ама сагаан **хулгана** жэл.

Аргай даргай эбэртэй,
Аса дүрбэн туруутай,
Аажам тайбан алхан ябадаг
Амтан хүтэй **үхэр** жэл.

Арын модон байратай,
Арбан зургаан араатай,
Амитан бүхэниие айлгадаг
Алаг эрөөн **бар** жэл.

Будан, будан буудалтай,
Буурал хаарал үнгэтэй,
Бүмбэр-бүмбэр гүйдэлтэй,
Бүгэдэндэ найшаалтай **туулай** жэл.

Агаар тэнгэрээр дүүлидэг,
Алтан бүмбэгэ толгойтой,
Аянгын homo буулгадаг
Абарга хүсэтэй **луу** жэл.

Уулын энгэрээр мүлхидэг,
Ута эрөөн бээтэй,
Уулзаһан бүгэдые сошоодог
Уран хэлэтэй **могой** жэл.

Дуутай, дүрбэн туруутай,
Дурам хара нюдэтэй,
Түүрөөн, түүрөөн хатардаг
Түрын хүлэг **морин** жэл.

Дун сагаан бээтэй,
Дүгы сагаан һүүлтэй,
Даржаганатар маарадаг
Дурасхал ехэтэй **хонин** жэл.

Үндэр модондо байратай,
Үзэм жэмэс эдишэтэй,
Уулзаһан бүгэдые дууряадаг
Үзэмжэ **муутай** бишэн жэл.

Сахир мэлигэн үндэгэтэй,
Сахариг түхэрөөн нюдэтэй,
Саг сагта донгододог
Сагаан алаг **тахяа** жэл.

Хон-хон дуутай,
Хондолой дээрэ дэгээтэй,
Хото хорёо хахигша
Хүл хурдан **нохой** жэл.

Гаһар зузаан бээтэй,
Гандан дэгээ хамартай,
Газарай хүрьһэ онгилдог
Гайхал ехэтэй **гахай** жэл.

7. Толи бэшэг хэрэглэн, доро үгтэһэн текстнүүдые оршуулаарай. Fordítsa le szótár segítségével az alábbi szöveget.

Үнэгэн

Үнэгэнэй үһэн хайн. Теэд барихань бэрхэ юм. Үнэгэнэй нүхэ-ниинь газар соо, орохо гараха хоёр нүхэтэй.

Үнэгэн гээшэ арьяатан амитан юм: гансал мяхаар хооллодог. Үнэгэн эдихэ юумэ ехэнхидээ хүниндөө бэдэрнэ.

Зундаа шубуунай үүр хооһолдог, шубуу барижа эдидэг.

Баһа хулгана ба хэрмэ барижа эдидэг, зүгөөр гол эдишэнь шандаган, туулай юм.

Шандаган мүрөө ехэ бэрхээр бусайдуулна. Теэд нэгэн хоргодоһые унхидад, үнэрдөөд, ойлгоодхино юм. Шандаганиие оломсоор, намнажа ороно. Шандаганай эсэжэ унатарнь, намнана.

Шандаган

Үни холо сагта шандаган хамаг юумэнһээ айжа, огторгойгоор ниидэһэн шубуудһаа, газараар ябаһан ангуудһаа хүрдэжэ, хулганаһаашье халганажа ябадаг байгаа.

Шандаган энээнһээ уйдхарлажа: “Дэлхэй дээрэ намһаа аймхай амитан үгы. Иигэжэ зобожо ябанхаар, урдажа байһан уһанда орожо, улайжа байһан галда дүрэжэ үхэхэм”, - гээд гүйбэ.

Тиэхэдэнь хонид шандаганһаа хүрөөд, бургаһанай саанаһаа гүйлдэбэ. Хуурай набшаһад харшаганана.

17. lecke – Арбан долоодохи хэшээл

Эмшэндэ – Orvosnál

Жаргалмаа эмшэн болохо ханаатай. Мүнөө тэрэ Эрхүүгэй Эмшэлгын Ехэ Нургуулида гурбадахи курста нурадаг. Дунда нургуулида нурахадаа, «Хэн болохойб?» гэжэ ходо бододог байгаа.

Нэгэтэ хабарай амаралтын үдэртэ, табан жэлэй урда, нүхэдтэйгөө хамта санаар халтирхын тула ууланда ябаа. Тэрэ үдэрэй үглөө халхигүй, сэлмэг, дулаахан болобошье, үдэнээ хойшо гэнтэ хүйтэржэ, саһатай бороо оробо. Жаргалмаа нимгэн хубсаһа үмдөөд байһанһаа боложо, ехээр даараад, ханяада хүрөө. Толгойнь үбдэбэ, ханяаба, үшөө халууржа эхилээ. Тиигээд эмшэндэ ябаха болоо.

Жаргалмаагай бэеые шалгажа үзөөд, эмшэ хэдэн эм бэшэжэ үгөө. Рецепт бэшэнгээ, «Үбшэнтнай халдабаригүй байбашье, хэдэн хоног гэртээ хэбтэжэ, энэ эм уугаарайгты. Тиигээд дахин ерэжэ, бээе үзүүлээрэйгты! найн болохойш» гэжэ хэлэбэ. Жаргалмаа эмшээр бэшэгдэнэн рецептээр эм абажа ууба. Удангүй Жаргалмаагай бэень элүүр энхэ боложо, эмшэтэйгээ дахин уулзахын түлөө эмнэлгэдэ ошобо. Эмшэ удаанаар найнаар бэеын үзэжэ хараад, «Мүнөө хэшээлдээ ябажа болохо, шэнээр дааража болохогүй. Хэрбээ үбдэбэл, заабол түргэн ерээрэйгты» гэжэ хэлэбэ. Иигээд Жаргалмаа «Эмшын мэргэжэл ехэ туһатай, эмшэ болохойб» гэжэ шиидэбэ.

Асуудалнууд – Kérdések

1. Жаргалмаа хэн болохойб гэжэ ханаһан бэ?
2. Мүнөө тэрэ хаана, хэдыдэхи курста нурадаг бэ?
3. Дунда нургуулида нурахадаа, юун гэжэ ходо бододог байгаа бэ?
4. Хаана, хэзээ тэрэ нүхэдтэйгөө хамта ябааб?
5. Юундэ тэдэнэр ууланда ябааб?
6. Тэрэ үдэрэй саг агаар ямар байһан бэ?
7. Юундэ Жаргалмаа ехээр дааража, ханяада хүрөөб?
8. Юундэ тэрэ эмшэндэ ябаха болооб?
9. Эмшэ Жаргалмаагай бэеые шалгажа үзөөд, юу эм бэшэжэ үгөөб?
10. Рецепт бэшэнгээ, тэрэ юун гэжэ хэлэбэб?

11. Жаргалмаа юундэ удангүй эмшэндэ ошооб?
12. Эмшэ юун гэжэ хэлээб?
13. Юундэ Жаргалмаа эмшэ болохо гэжэ шиидэбэб?
14. Та дунда хургуулида хурахдаа, хэн болохойб гэжэ ханадаг байгааба?

Шэнэ үгэнүүд – Új szavak

бодохо 'gondol, gondolkodik'
 бэшэгдэхэ 'írodik'
 гэнтэ 'hirtelen, váratlanul'
 даараха 'fázik'
 иигээд 'így'
 нэгэтэ 'egyszer'
 рецепт 'recept'
 санаар халтирха 'siel'
 тухатай 'hasznos'
 түргэн 'gyors'
 удангүй 'nemsokára'
 үбдэхэ 'fáj, megbetegszik'
 үзүүлхэ 'mutat; orvoshoz megy, megvizsgáltatja magát'
 халдабари 'fertőzés, ragály'
 халдаха 'megfertőződik, elkapja a betegséget'
 халуурха 'belázasodik, hőemelkedése vagy láza van'
 ханяаха 'köhög'
 ханяада(н) 'megfázás, meghűlés, nátha; köhögés'
 ханяада хүрэхэ 'megfázik, meghűl, náthás lesz'
 ходо 'mindig'
 хүйтэрхэ 'hidegre fordul, hidegedik, erősen lehűl'
 хэрбээ 'ha, hogyha'
 шалгажа үзэхэ 'megvizsgál, ellenőriz'
 элүүр энхэ 'egészséges'
 эмшэлгэ 'gyógyítás, gyógykezelés, orvoslás'

Бэын хубинууд Testrészek

толгой 'fej'
үһэн 'haj'
шэхэн 'fűl'
нюур, шарай 'arc'
арһан 'bőr'
хасар 'arc'
нюдэн 'szem'
хамар 'orr'
нидхэ 'szemöldök'
һорьмоһон 'szempilla'
урал 'ajak'
аман 'száj'
шүдэн 'fog'
хэлэн 'nyelv'
тангалай 'szájpadrólás'
үргэн 'áll'
һахал 'szakáll'
магнай 'homlok'

бэе 'test'
хүзүүн 'nyak'
мүрэ 'váll'
сээжэ 'mellkas'
хүхэ(н) 'mell'
гэдэһэн 'has'
хүйһэн 'köldök'
гар 'kéz'
хурган 'ujj'
альган 'tenyér'
хюмһа(н) 'köröm'
яһан 'csont'
нюрһан 'hát'
дала 'lapocka'
шүрбэһэн 'ín'
нёлбоһон 'nyál'
нулимса 'könny'
шуһан 'vér'
зүрхэн 'szív'
бөөрэ 'vese'
амин, амисхал 'lélegzet'
эльгэн 'máj'
ходоодо, хото 'gyomor'
уушха(н) 'tüdő'

хүл 'láb'
гуя 'comb'
үбдэг 'térd'
булһан 'lábikra'
шагай 'boka'
һүеы 'sarok'
ула 'talp'

Гар

эрхэ хурган: *барбаадай* 'hüvelykujj'
долёобор хурган: *батан туулай* 'mutatóujj'
дунда хурган: *тоохон тобишо* 'középső ujj'
идам хурган: *толи байса* 'gyűrűs ujj'
шэгшүүдэй: *бишыхан шэгшүүдэй* 'kisujj'

Хөөрэлдөөнүүд – Párbeszéddek

- Сайн байна!
- Сайн!
- Намда эмшэндэ үзүүлжэ болохо гү?

- Болоно. Тантай юу болооб?
- Бөөмни муу байна.
- Танда юу үздэнэб?
- Минии ханахада, хүйтэ абааб, ханяанаб ба халуурнаб. Намайе шалгыт даа.
- Хоолойтнай үздэнэ гү?
- Тиимэ, үздэнэ.
- Найтаана гүт?
- Тиимэ ба нюхамни хүрэнэ.
- Зүрхыетнай шагнаһууб.
- Доктор, намтай юу болооб?
- Ехэ аюултай юумэн үгы, бү айгты.
- Танһаа асуужа болохо гү?
- Тиимэ, болохо.
- Энэ халдабаритай гү? Нэгэ танилһаа халдааб гэжэ бодоноб.
- Тиимэ, бөөе гамнаха хэрэгтэй.
- Би орондоо хэбтэхэ ёһотой гүб?
- Һайн болохын тулада хэдэн үдэр хэбтээ һаа, муу бэшэ.
- Намда ямар эм ууха хэрэгтэй бэ?
- Эмын рецепт бэшэжэ үгэхүүб. Эм уунгаа хоолойе зайлаарайгты.
- Энэ эм яажа ууха хэрэгтэй бэ?
- Үлэн эльгэн дээрэ ууха хэрэгтэй, үдэртөө гурбан дахин, тиигээд ходо хоолойе зайлаарайгты.
- Хэзээ дахин ерэхэбиб?
- Ерэхэ долоо хоногто һайн болобол, ерээрэйгты.
- Һайн даа, доктор. Баяртай!
- Түргэн һайн болохые бодооройгты. Баяртай!
- Орожо болохо гү?
- Болоно. Зээ, тантай юу болооб?
- Халуурнаб ба толгоймни үздэнэ.
- Бөөын температура хаража үзөө гүт? Хэды байнаб?
- Температурые гансал нэгэ дахин хаража үзэхэдэмни, 39 градус байһан.
- Эдихэ дуран байна гү?
- Эдихэ дуран үгы байна, хүнндөө ехэ муугаар унтааб.
- Зай, сээжыетнай шагнажа үзэе. Мүнөө уртаар амисхалаарай, тиигээд амаа нээгты!
- Хоолоймни үздэнэ.

- Тиимэ, хоолойтнай улаан байна. Эмын рецепт бэшэжэ үгэһүүб.
- Энэ эм гурбан дахин ууха хэрэгтэй.
- Түргэн хайн болохын түлөө намда юу хэхэ хэрэгтэйб?
- Олон балтай сай уубал, орондоо хэбтээ хаа, түргэн эмшэлхэт.
- Хайн даа, доктор. Баяртай!
- Бэээ гамнаарай, баяртай!

Тантай юу болооб?

- Бээмни муу байна.
- Бээмни дагжарна.
- Бөөлжэдэһэмни хүрэнэ.
- Хоолоймни (зүрхэмни, эльгэмни, шүдэмни ...) үбдэнэ.
- Бээмни нула байна.
- Ходо толгоймни үбдэнэ.
- Халуурнаб, температурамни 38 градус байна.

Хүнэй найтаахада, хажууда байһан хүнүүд «Бурхан үршөөг!» гэжэ хэлэдэг.

Асуудалнууд – Kérdések

1. Хүн үбдэхэдэ юу хэдэг бэ?

Эмшэндэ хандадаг, _____

2. Үбшэн ямар байжа болохоб?

Халдабаритай, _____

3. Эмшэ юу хэдэг бэ?

Үбшэнтэй хүнэй зүрхые шагнана, _____

4. Ханяада хүрэхэдэ, юу хэхэ хэрэгтэйб?

Орондоо хэбтэхэ, _____

5. Үбдэхэдэ, юу хэжэ болохогүйб?

Нимгэн хубсаһа үмдэхэ, _____

6. Эмэ хэзээ уужа болохо бэ?

Эдээнэй һүүлдэ, _____

7. Хүйтэ хүрэбэл, эмшэндэ юу хэлэдэгбди?

«Хоолоймни үбдэнэ», _____

8. Элүүр энхэ байхын тула юу хэхэ хэрэгтэй бэ?

Архи уужа, тамха татажа болохогүй, _____

9. Та хэзээ үбдэхэ заншалтайбта?

Хүйтэн уһа уугаа хаа, _____

10. Гарай хурганууды тоолоорой!

Грамматическа тайлбаринууд – Nyelvtani magyarázatok

“**болохо**” үйлэ үгын хэрэглэлгэ

A “**болохо**” ige használata

A burját **болохо** ige többféleképpen használható:

1. Jövő idő jelölése, ‘lesz’ jelentésben:

Үглөөдэр монгол бэшэгэй хэшээл **болохо**. ‘Holnap mongol írás óra lesz.’

Ерэхэ долоо хоногто суглаан **болохогүй**. ‘Jövő héten nem lesz gyűlés.’

2. Segédigeként, határozói igenévi alakban előfordulhat az idővel, évszakokkal kapcsolatos kifejezésekben:

Хэды саг **боложо байна** бэ? Мүнөө үглөөнэй 11 саг **боложо байна**. ‘Hány óra van? Most reggel 11 óra van.’

Хэды саг **боложо байна** бэ? Арбан табан минутагүй зургаан саг **болохо**. ‘Hány óra van? 5 óra 45 perc.’

Удангүй хүйтэн үбэл **болохо**. ‘Nemsokára hideg tél lesz.’

3. 'valaki lenni, valakivé válni' jelentésű kifejezésekben:
 Би багша **болохо** ханаатайб. 'Szeretnék tanár lenni (a jövőben).'
 Бадматай хайн нүхэд **болообди**. 'Jó barátok lettünk.'
4. a 'szabad/nem szabad' jelentésű kifejezésekben (csak jövő idejű alakban használható):
 Наашаа орожо **болохо** гү? Тиимэ, **болохо**. 'Ide be lehet jönni.'
 Igen, be lehet.'
 Эндэ шангаар хөөрэлдэжэ **болохогүй**. 'Itt nem szabad hangosan beszélni.'
5. valamit 'megszerezni' jelentésű kifejezésekben (Comitativusi eset-raggal):
 Ехэ хургуулиие дүүргэжэ, инженерэй дипломтой **болооб**. 'Az egyetemet befejezve, mérnöki diplomát szereztem.'
 Би үбшэнтэй **болооб**. 'Beteg vagyok (beteg lettem).'
 Ахамни хорин хоёртой **болоо**. 'A bátyám 22 éves lett.'
6. a gyümölcs megérésére, az étel elkészülésére vonatkozó kifejezésekben:
 Сэсэрлигтэмнай гүлзөөргэнэ **болоо**. 'A kertünkben megérett az eper.'
 Мяхатай шүлэн **болоо**. 'Kész lett a húsleves.'
7. 'valamit elhatározni' jelentésű kifejezésekben:
 Нюргамни үбдэнэ, тиимэхээ эмшэндэ **ябаха болооб**. 'Fáj a hátam, emiatt el kell mennem orvoshoz.'
 Үглөөдэр эртэ үглөө Будапешт руу ошохоһоо боложо, мүнөөдэр эртэ орондоо **орохо болооб**. 'Mivel korán reggel Budapestre megyek, ma este korán kell feküdnöm.'
 Гэртээ дэбтэрээ мартааб, иигэжэ гэртээ **бусаха болооб**. 'Otthon felejtettem a füzetem, így vissza kellett mennem haza.'
8. 'amiatt hogy, mivel' jelentésű kifejezésekben:
 Мүнөөдэр газгаа хүйтэн **болоһонһоо** дулаан хүүртигыгэ үмдэхэ хэрэгтэй. 'Mivel ma kint hideg van, meleg kabátot kell felvenni.'
 Үглөөдэр сүлөөгүй **болоһонһоо** кинодо ошохогүйб. 'Mivel holnap foglalt vagyok, nem megyek moziba.'

9. ‘valamiből elég’ jelentésű kifejezésekben:

Үшөө халуун сай ууха гүш? хайн даа! **Болоо, болоо.** ‘Kérsz még forró teát? Kösz, elég lesz.’

Үсэрэлдэхын ба зүбшөөхын деепричасти

Ellentétes és megengedő határozói igenév (adverbium concessivum)

A mondat fő cselekménye a mellékmondat cselekményének ellenére történik. A múlt idejű **-ба** (**-бэ, -бо**), **-аа** (**-ээ, -оо, -өө**) igei szuffixumok és a **-шье** visszaható partikula összetételével képezzük. A múlt idejű **-аа** (**-ээ, -оо, -өө**) igenevek szuffixumához a **haa** feltételes modális partikula is járulhat, de használata nem kötelező. Magyarra a ‘bár, habár, annak ellenére, hogy’ szerkezetek segítésével fordítjuk.

Жаргал дунда хургуулида хайнаар **хурабашье**, **ехэ** хургуулида орожо шадаагүй. ‘Annak ellenére, hogy Zsargal jól tanult a középiskolában, nem tudott bekerülni az egyetemre.’

Газаа хүйтэн байгаа**шье** **haa**, үхибүүд наадахаяа гараха. ‘Bár hideg van kint, a gyerekek ki fognak menni játszani.’

Тэрэ ханяада хүр**эбэшье**, хэзээшье эм уудаагүй. ‘Annak ellenére, hogy megfázik, ő soha nem vesz be gyógyszert.’

A negatív alakját a **-гүй** fosztóképző segítségével alkothatjuk:

Тэрэ хэшээлдээ **ябаагүйшье** **haa**, шалгалтаа хайн үгэжэ шадаа. ‘Annak ellenére, hogy ő nem járt órára, jól le tudott vizsgázni.’

Иштван хэзээшье Турцида **байгаагүйшье** **haa**, турк хэлэ **ехэ** хайн мэдэнэ. ‘Bár István soha nem volt Törökországban, nagyon jól tud törökül.’

Ebből az igenévből jöttek létre a **гэбэшье** ‘de’, **тиигэбэшье** ‘annak ellenére, hogy’ ellentétes kötőszók is:

Доржо пианино дээрэ хайнаар наададаг, **гэбэшье** гитараар үшөө дээрэ. ‘Dorzo jól játszik zongorán, de gitáron még jobban.’

Үбгэмни эмшээр ажалдаг, **тиигэбэшье** англи хэлэ мэдэнэгүй. ‘Annak ellenére, hogy a férjem orvos, nem tud angolul.’

Зорилгын дахуул үгэнүүд Célhatározói névutók

Célhatározói jelentésű névutók előtt általában birtokos esetragot kell használni. Ebbe a csoportba a következő névutók tartoznak: **тула, тулада, түлөө**. Magyarra a ‘miatt, okán, -ért’ használatával lehet fordítani.

Найн ажал олохын **тула**, ехэ хургуулида найнаар хураха хэрэгтэй. ‘Azért hogy jó munkát kaphass, jól kell tanulni az egyetemen.’

Минии түлөө ханаагаа бү зобо, бү ай! ‘Miattam ne aggódj, ne félj!’

Америкэдэ ошохын **тулада** заабол виза хэрэгтэй. ‘Azért, hogy elmeheess Amerikába, feltétlenül kell vízum.’

Хүсэн хандахан түхэл Óhajtó mód (Optativus)

Valamilyen óhajtás, kívánság kifejezésére használható. Fordítása: ‘bárcsak’. A suffixuma: **-най** (**-хэй**, **-хой**). Felvehet személyragokat is:

Бүхы юумэ **найн байнай**! ‘Minden legyen rendben! / Bárcsak minden rendben lenne!’

Би мэдээжэ дуушан боло**хой**б гэжэ ходо бододогби. ‘Mindig arra gondolok, bárcsak híres énekessé válnék.’

Салин түргэн үгэ**хэй** даа! ‘Bárcsak gyorsan adnák a fizetést!’

Хүбүүмни хурдан томо боло**хой** даа! ‘Bárcsak gyorsan felnőne a fiam.’

Зуурандын деепричасти Az alkalom igeneve

A főige történéseinek folyamán lezajló cselekvéshez járul. A suffixuma: **-нгаа** (**-нгээ**, **-нгоо**, **-нгөө**). Fordítása: ‘amíg, miközben’. A két tagmondat alánya mindig ugyanaz.

Гэртээ бусан**гаа**, магазинда орохоб. ‘Miközben visszamegyek haza, bemegyek a boltba.’

Энэ зун амаран**гаа**, олон хонин хүнтэй танилсааб. ‘Idén nyáron miközben nyaraltam, sok érdekes emberrel ismerkedtem meg.’

Би хоолоо эдин**гээ**, халуун сай ууха дуратайб. ‘Miközben eszek, szeretek forró teát inni.’

Даабаринууд – Feladatok

1. Ньюрай түлөөнэй нэрэнүүдые зохилдоорой. A zárójelbe tett személyes névmásokat lássa el a helyes esetraggal.

Тэрэ (би) _____ машина.
Бата (тэдэ) _____ хамта ерэбэ.
Багша (тэрэ) _____ асуугаа.
Та (тэрэ) _____ таниха гүт?
Ши (би) _____ метрогоор ябаха гүш?
(ши) _____ юу үбдэнэ бэ?
(би) _____ толгоймни үбдэнэ.
Нүхэрни (би) _____ удаан хүлээгээ.
Энэ дэбтэр би (ши) _____ абааб.
Тэрэ (бидэ) _____ дэлгүүртэ хараа.
(та) _____ ямар эмэ ууха хэрэгтэйб?
(би) _____ хүлисөөрэй.
Үдэшэ орой би (таанар) _____ хонходоход.
(би) _____ энэ ажал хайшаагдана.
Аба (бидэ) _____ гоё һонин номууды абаба.
Би (тэрэ) _____ англи хэлэ хурааб.
(Та) _____ юу үбдэнэ бэ?
(Та) _____ зүрхые шагнажа болохо гү?
(Ши) _____ энээниие асуужа болохо гү?

2. Бэеын хубинууды бэшээрэй. Írja le a testrészneveket.

szív _____	bőr _____
vese _____	haj _____
tüdő _____	szempilla _____
könny _____	szájpadrólás _____
nyál _____	köröm _____

vér _____ csont _____

ér _____ lélegzet _____

3. Зуурандын деепричастиин залгалтануудыг хэрэглээрэй. Írja be az alkalom igenevének végződéseit a kihagyott részekbe.

Би үглөөдэр ууланда гара _____, нүхэр басагандаа сэсэг түүгээд ерэхэб.

Иштван номой ханда яба _____, танда орохо ханаатай.

Зарим хүн юумэ бэшэ _____, хүнтэй хөөрэлдэжэ шадана.

Тэдэ хоёр шатар наада _____, сай ууба.

Доржо яба _____, тамхи татаба.

Би холоо эди _____, пиво ууха дуратайб.

Би Таркан дуунуудыг шагна _____, турк хэлэндэ дуратай болооб.

Дарима амара _____, олон хонин ном уншаа.

Будапешт руу ошо _____, манайда орооройгты!

Хилээмэ аба _____, бообо абаха бү мартаарай!

Гэрэй даабари дүүргэ _____, хүгжэм шагнаха заншалтайб.

Конференцидэ оролсо _____, олон мэдээжэ хүнтэй танилсааб.

Гэртээ ошо _____, дэлгүүртэ орохо бү мартаарай!

Эмшэ рецепт бэшэ _____, хэдэн асуудал намхаа асуугаа.

Ехэ хургуулида хура _____, олон хайн нүхэдыг оложо болохо.

4. Үсэрэлдэхын ба зүбшөөхын деепричастиин залгалтануудыг хэрэглээрэй. Írja be az ellentétes és megengedő határozói igenév végződéseit a kihagyott részekbe.

Тэрэ олон дахин Хитадта бай _____, хитадаар хөөрэлдэжэ шаданагүй.

Мүнөөдэр газраа халхитай бай _____ хаа, халуун байна.

Үглөө ши сай уу _____, хамта кафедэ ошоё.

Тэрэ олон саахартай бообо эди_____, тарган болохогүй.
 Энэ фильм хара_____, хамта кинодо ябая!
 Газаа хүйтэн бай_____, Жаргал малгай үмдэхэ дурагүй.
 Би хэдэн нара Улаан-Баатарта бай_____ хаа, Этно-
 графин музей хаража үзөөгүйб.
 Үсэгэлдэр орой олон ном хура_____, мүнөөдэр контрольно
 ажалаа муугаар бэшээб.
 Дулаанаар хубсал_____ хаа, түргэн ханяадан хүрэдэгби.
 Оперодо дуратай бай_____, *Травиатта* гэхэн оперо үшөө ха-
 раагүйб.
 Эм уу_____, толгоймни үбдэнэ.
 Багшада дурагүй бай_____, хэшээлдэнь ябаха хэрэгтэй.
 Тэрэ олон мүнгэтэй бай_____, тэрэнь хүрэнэгүй.
 Шүдэн үбдэ_____гүй_____ хаа, заримдаа эмшэндэ
 ябаха хэрэгтэй.

5. Хүсэн хандахан түхэлэй залгалтыг хэрэглээрэй. Használja az óhajtó módot az alábbi mondatokban.

Бидэндэ салин хурдан үгэ_____!
 Оцохо хэрэгтэй байна, бороо зогсо_____!
 Космонавт боло_____б гэжэ бага наһанһаа бододог һэмби.
 Дарима ерэ_____!
 Зунай амаралтада хэзээ хүдөө руу ошо_____б гэжэ хүлээдэгби.
 Тэдэнэр яба_____!
 Тэрэ манайда шэнээр бү ерэ_____!
 Тэрэ бү хожомдо_____!
 Басагамни ухаатай найхан боло_____!
 Дулаан хабар боло_____!
 Бага наһанһаа мэдээжэ хүн боло_____б гэжэ бододогби.
 Мүнгөө бү марта_____б.

Мүнөөдэр дэлгүүр нээгдэнхэй бай_____ даа.
 Жабар Үбгэн бэлэгүүдые асар_____ даа.
 Энэ зундаа далайда яба_____ б.
 Амиды мэндэ бай_____ ш даа.
 Удаан гэртээ байгаагүйб, эжытээ уулза_____ б.
 Хүтшэн эжы абамни удаан амидар_____ даа!
 Конторольно ажалые хайнаар бэшэ_____ б даа!
 Түргэн Шэнэ жэл ерэ_____ даа!

6. Доро үгтэһэн мэдүүлэлнүүдые оршуулаарай. Fordítsa le az alábbi mondatokat.

Miközben Törökországban pihentem, sok múzeumot látogattam.
 Miközben tanulok, zenét szoktam hallgatni.
 Anyukám miközben főz, tévét szokott nézni.
 Amint sötét lesz, felkapcsoljuk a villanyt.
 Amint hideg vizet ittam, megfájdult a torkom.
 Ahogy felkelek, forró kávé szoktam főzni.
 Miközben vonattal utaztam, megismerkedtem a feleségemmel.
 A jó énekes miközben énekel, tud táncolni is.
 Miközben más az iskolába, jól figyeld meg az utat.
 Miközben ülünk a moziban, nem szabad beszélgetni.
 Miközben új emberekkel ismerkedünk, új dolgokat tanulunk.
 Amint lesz szabad időm, elmegyek hozzád.
 Minden reggel, miközben kávé iszok, szeretem elolvasni az újságot.
 Miközben utazok, mindig felhívom a szüleimet.

Azért, hogy jó ember legyél, nem kell okosnak lenni.
 Hogy könyveket tudj olvasni, ismerni kell a betűket.
 Nem mi vagyunk a lakásért, hanem a lakás van értünk.
 Azért hogy megtanuld az angol nyelvet, sokat kell beszélni angolul.
 A szüleink nagyon sokat tettek értünk.
 Azért, hogy egészséges legyél, egyél sok gyümölcsöt.
 Azért, hogy sokat tudj, sokat kell olvasni.
 Mivel hirtelen hideg lett, elpusztultak a virágok.
 Ne aggódj miattam, el tudok menni egyedül.
 Azért, hogy jó kedvem legyen, jó filmeket szoktam nézni.
 Azért, hogy Moszkvába menjek, vízumot kellett kérni.
 Mivelhogy jönnek a nagyszüleim, nem tudok menni sehova.

Annak ellenére, hogy esik az eső, meleg van.
Annak ellenére, hogy ő csak egy évig tanult, nagyon jól tud németül.
Bár nincs szabad időm, elmegyek veled.
Annak ellenére hogy beteg vagyok, megyek órára.
Bár felismertelek téged, nem emlékszem a nevedre.
Bár nem voltam Moszkvában, tudom mi van a Vörös téren.
Annak ellenére, hogy sokat pihentem, álmos vagyok.
Bár nem olvastam ezt a könyvet, tudom miről szól.
Annak ellenére, hogy a Bajkál tó a legtisztább a világon, sok problémája van.
Bár nem szeretem a színházat, ma elmegyek egy operára.
Bár nem voltam Németországban, nagyon jól értek németül.
Bár azt mondták a TV-ben, hogy jó idő lesz, ma egész nap esett az eső.
Bár nem akartam enni, maradnom kellett vacsorára.
Bár nem akarok tanár lenni, kell a diploma.

Bárcsak jönne a bátyám.
Bárcsak nyár lenne most.
Bárcsak lenne sok pénzem
Bárcsak mennék nyáron Amerikába.
Bárcsak találkoznék a régi barátommal.
Bárcsak megtanulnék kocsit vezetni.
Bárcsak hullana szilveszterkor a hó.
Bárcsak lenne sok barátom.
Bárcsak ehetnék valami finomat.
Bárcsak megtanulnék jól burjátul.
Bárcsak tudnék biciklizni.
Bárcsak ne lenne holnap dolgozat.
Bárcsak jövőre befejezném az egyetemem.
Bárcsak lenne sok szabadidőm.
Bárcsak mindig értenél engem.

7. Доро үгтэһэн шүлэгэй грамматическэ шүүлбэри хээрэй. Vé-gezze el az alábbi vers nyelvtani elemzését.

Эрбээхэй

Эрбээхэй, эрбээхэй,
Нуудалда нуугыш даа.
Аажамаар элижэ,
Альгандам буугыш даа.

Нямняахай сэсэгүүд
«Наашаа!» - гэлдэнэ,
«Умдалыш, амталыш» -
Ургынууд урина.

Маряагаад ерэхэтэйм
Мэтэрхэн ниидэнэш,
«Хүсэхэм» - гэхэтэм
Хүнгэнөөр дэгдэнэш.

Байза даа, байза даа,
Барихаб шамайе,
«Мэхэлнэб» - гэнэ гүш даа,
Мэдэнэгүйш намайе.

Ж. Зимин

8. Толи бэшэг хэрэглэн, доро үгтэһэн тест оршуулаарай. Fordítsa le szótár segítségével az alábbi szöveget.

Доржо Банзаров

Бурядай Зэдэ гол дээрэ оршон байгаа Үшөөтэ нютагай, хүдөө буряад Банзарай бүлэдэ хоёрдохи хүбүүнэйнгээ 1822 ондо түрэхэдэнь, Доржо гэхэн нэрэ үгтэһэн юм.

«Хүн болохо баганаа, хүлэг болохо унаганһаа» гэхэн арадай аман үгэ дэмы хэлэдэггүй. Доржи бага наһанһаа хойшо хурса харасатай, хурдан бодолтой хүбүүн байба. Доржын найматай болоходонь, нэгэ монгол бэшэг мэдэхэ хүндэ үзэг заалгуулһан байгаа. Тиихэ үедэ саарһан хомор байһан юм. Тэбхэрхэн мүлимэл хабтагай дээрэ үнэхэ түрхээд, үзүүрлэхэн модоор тэрээн дээгүүрээ

бэшэдэг байгаа. Эдэнэр хурагшын дэвтэр харандаа хоёрын байгаа. Энээнһээ боложо, юумэнь үлэхэ аргагүй болоно. Заалгаһан юумээ сээжэлдэхэ хэрэгтэй. Иимэ ёһоор заалгаашье хаа, Доржо богонихон сагай хугасаа соо хуушан монгол үзэгы дүүргээд, уншаха, бэшэхэ шадабари олоһон байгаа.

Эсэгэнь 1832 ондо хүбүүгээ Хяагтын ород-монголой хургуулида оруулба. Тэрэ сагта, зуугаад жэлэй урда тээ, энгэй бурядай дундаһаа хургуулида хураха ябадал огто үгы шахуу байһан. Иигэжэ Банзарай хүбүүгээ хургуулида оруулһаниинь гайхалтай хэрэг байһан байна.

Ч. Цыдендамбаев.

18. Ieske – Арбан наймадахи хэшээл

Сагай уларилнууд – Évszakok

Жэлдэ 4 сагай уларил бии: үбэл (декабрь, январь, февраль), хабар (март, апрель, май), зун (июнь, июль, август) ба намар (сентябрь, октябрь, ноябрь).

Үбэлдөө саг агаар хүйтэн болонгоо, наран багаар шаража, сахан ородог. Үдэрнүүд богони болохоор, хүнинүүд урта боложо эхилдэг. Гол горход хүлдэнгөө, зузаан мүйлхэтэй болодог. Харгынууд халтируухай байһанһаа, хүнүүд болгоомжотой байха ёһотой. Үбэлдөө хүнүүд дааракхалаар, дулаан хубсаһаниие үмдэдэг. Үхибүүд саһаар шэдэлсэнгээ, саһан хүниие барина, заримнь санаар, шаргаар халтирха ба конькигоор холжорхо дуратай. Үбэлдөө Буряад орондо ехэнхидээ хүйтэнэй хорёод-гушаад градус байдаг. Урда зүгэй аймагуудта хүйтэнэй дүшөөд-табяадшые градус байжа болохо.

Хабартаа саг агаарай дулаархалаар, саһан хайлажа, байгаали һэринэ. Шубууд дулаан орондууһаа бусаад, ханхинан жэргэнэ. Ургамал ногоон ургажа эхилнэ, сэсэгүүд сэсэглэжэ, ногоорно. Хүнүүд хубилжа эхилдэг, ехэнхинь һэрижэ байһан байгаалида баярладаг, харин заримнь түргэн эсэдэг ба олон үбдэдэг.

Юрэнхыдөө **зундаа** саг агаар эгээл дулаан байдаг. Зунай болохолоор, үдэрнүүд халуун, намжар һайхан байдаг. Наран шангаар шарана, харин заримдаа бороо ороно. Сэсэгүүд гоё һайханаар сэсэглэн, амтатайгаар анхилна. Хүнүүд халуудана, заримнь амарангаа наран доро бээе шараха дуратай. Олон хүн далайда шунгаха дуратай.

Намартаа саг агаар хүйтэржэ, һэрюун боложо эхилнэ. Наран багаар шаража, һалхин үлээнэ. Олонхи модонуудай набшаһанууд шарлангаа, элдэб янзын үнгэтэй боложо, газарта унадаг. Сэсэг ногооншые хагдарна. Шубууд дулаан газарнуудта ниидэнэ. Хүнүүд намарай ажал хэһээр, үбэлдөө бэлдэдэг. Сентябриин нэгэнэй болохолоор, үхибүүд һургуулида ябажа эхилдэг.

Һэрюун намар үнгэржэ, хүйтэн үбэл ерэнэ. Иигээд сагай уларил һубариһаар, нэгэн жэл үнгэрнэ.

Асуудалнууд – Kérdések

1. Жэлдэ хэды сагай уларил байна бэ?
2. Үбэлдөө ямар байдаг бэ, юу болодог бэ?
3. Хабартаа агаар ямар бэ?
4. Шубууд юу хэнэб?
5. Хабартаа юу болодог бэ?
6. Зунай саг ямар бэ?
7. Хүнүүд юу хэдэг бэ?
8. Намартаа набшаһадтай юу болоноб?
9. Намарай саг ямар бэ?
10. Шубууд юу хэдэг бэ?
11. Намарай хүүлдэ ямар саг ерэдэг бэ?
12. Жэл ямар харануудтайб, тоологты.
13. Мүнөөдэр ямар үдэр бэ?
14. Юу болоноб?
15. Мүнөө ямар жэлэй саг бэ?
16. Хэзээ һургуулида жэлэй эхин болодог бэ?
17. Танай ямар эгээл дуратай сагай уларил бэ?
18. Хэзээ шэнэ жэл болодог бэ?
19. Хэзээ наран багаар шаранаб?
20. Мүнөө ямар сагай уларил боложо байна бэ?

Шэнэ үгэнүүд – Új szavak

анхилха ‘illatozik’
байгааи ‘természet’
болгоомжотой байха ‘óvatosan lenni’
бусаха ‘visszatér’
гол горхон ‘folyó, patak’
даараха ‘fázik’
жэргэхэ ‘énekel’
зун ‘nyár’
конькигоор холжорхо ‘korcsolyázik’
мүльһэн ‘jég’
намар ‘ősz’
намжар һайхан ‘csodálatosan szép’
наран доро бэеэ шаараха ‘napozik’
ниидэхэ ‘repül’
санаар халтирха ‘siel’
саһаар шэдэлсэхэ ‘hógolyózik’

саһан 'hó'
 саһан хүн 'hóember'
 түргэн 'gyors'
 үбэл 'tél'
 үлээхэ 'fúj'
 хабар 'tavaszh'
 хагдарха 'fonnyad (fű)'
 хайлаха 'elolvadh'
 халтируухай 'csúszós'
 халтирха 'csúszik'
 халуудаха 'melege van'
 ханхинаха 'csengh'
 хубилха 'változikh'
 хүлдэхэ 'befagyh'
 халхин 'szélh'
 хубариха 'valakinek, valaminek a nyomában'
 шагга 'szánkóh'
 шарлаха 'sárgulh'
 шунгаха 'tóban, tengerben fürdik; úszik'

Хөөрэлдөөнүүд – Párbeszédek

- Сайн байна!
- Сайн!
- Танайда яаж сагай уларилнууд үнгэрнэ бэ?
- Манай орон дүрбэн сагай уларилтай. Зун ехэ халуун, харин үбэл ехэ хүйтэн юм.
- Хабартнай ехэ халхитай байдаг гэжэ дуулааб.
- Саг агаарнай хуурай байгаашье хаа, тэнгэри сэлмэг байдаг.
- Венгридэ хабарай саг эгээл хайхан юм.
- Тиимэ, би баһа хабарта ехэ дуратайб. Ургамал ногоон ногооржо эхилнэ, сэсэгүүд хайханаар анхилна. Танай эгээл дуратай сагай уларилтнай ямар бэ?
- Би хабарташье, зундашье дуратайб.
- Үбэлшье баһа хайхан сагай уларил. Саһанай орохолоор, үхибүүд сана шаргаар халтирха, конькигоор холжорхо дуратай.
- Венгридэ үбэлдөө саһан хаа-яа ородог.
- Буряадууд намарые «алтан намар» нэрлэдэг. Та баһа намарые иигээд гэжэ нэрлэдэг гүт?
- Тиимэ, адлирхуу үгэ бии.
- Намартаа Венгридэ жэмэс ногоо элбэг байдаг гү?

– Тиимэ, ехэ элбэг. Виноградай болохолоор, жэмэсэй архи бэлдэдэгби.

– Манай эндэ намартаа бороо ехээр ородог ушарһаа, бага зэргэ уйдхартай байдаг.

– Буряад орондо ямар һарада эгээл хүйтэн байдаг бэ?

– Декабрь-январь һарануудта нилээд хүйтэржэ, зарим нютагуудта хүйтэнэй дүшөөд градус хүрэдэг.

– Ямар аймшагтай юм бэ!

– Һүүлшын жэлнүүдтэ дэлхэйн дулаарал, гай тухай хэлсэдэг.

– Тиимэ, хүнүүдтэ байгаалие гамнажа хамгаалха хэрэгтэй.

Грамматическа тайлбаринууд – Nyelvtani magyarázatok

Уридшалһан деепричасти

Az egymásutániság igeneve (adverbium successivum).

Egy olyan logikus előidejűség igeneve, mely tulajdonképpen egyidejűséget jelöl. Szuffixuma: **-халаар** (-хэлээр, **-холоор**, **-хэлөөр**).

Багшын гара**халаар**, шамда туһалхаб. ‘Amint kimegy a tanár segíték neked.’

Һурагшад һуу**халаар**, хэшээл эхилнэ. ‘Amint a tanulók leülnek, az óra megkezdődik.’

Наранай манда**халаар**, дулаан болодог. ‘Amint felkel a nap, kezd melegedni.’

Үргэлжэлһэн деепричасти

A folyamatosság igeneve (adverbium abtemporale).

Egy hosszantartó cselekvés előidejűségét és részleges egyidejűségét jelöli. Szuffixuma: **-һаар** (**-һээр**, **-һоор**, **-һөөр**).

Би хотодо һуу**һаар** арбан жэл үнгэржэ байна. ‘Már 10 év elmúlt mióta a városban élek.’

Бидэ машинаар яба**һаар** нэгэ айлда хүрөөбди. ‘Mentünk a kocsival, és végre megérkeztünk egy családhoz.’

Миин һуу**һаар** толгоймни үбдэжэ эхилбэ. ‘Amióta ülök fájni kezdett a fejem.’

“хэрэгтэй”, “ёһотой” туһаламжа үгэнүүдэй хэрэглэлгэ
Szükségesség kifejezése a “хэрэгтэй”, “ёһотой” szavakkal.

A magyarul ‘kell, szükséges, muszáj’ segítségével kifejezett szükséges-
séget burjátul а **хэрэгтэй** vagy **ёһотой** szavakkal lehet visszaadni. А
хэрэгтэй szónak sok esetben a részes eset a vonzata, míg а **ёһотой**
szót alanyesettel használjuk. А közöttük lévő különbség talán annyi,
hogy а **ёһотой** jelentése erősebb.

1. Үглөөдэр хүрэтэр энэ ном **намда** заабол уншаха **хэрэгтэй**.
‘Ezt a könyvet holnapig feltétlenül el kell olvasnom (Jó lenne ha elolvasnám).’

Үглөөдэр хүрэтэр энэ ном заабол уншаха **ёһотойб**. ‘Ezt a
könyvet holnapig feltétlenül el kell olvasnom (Muszáj elolvasnom).’

2. Даарахагүйн тула дулаанаар хубсалха **хэрэгтэй**. ‘Azért,
hogy ne fázzunk meg, melegen kell öltözni (tanács).’

Даарахагүйн тула дулаанаар хубсалха **ёһотойбди**. ‘Azért
hogy ne fázzuk meg, melegen kell öltözni (kötelességünk).’

3. **Намда** суглаанда орохо **хэрэгтэй** гү? ‘Be kell mennem a
gyűlésre?’

Би суглаанда орохо **ёһотой** гүб? ‘Köteles vagyok bemenni a
gyűlésre?’

Даабаринууд – Feladatok

1. Доро үгтэһэн асуудалнуудта харюусаарай. Egészítse ki a mon-
datokat, és válaszoljon a kérdésekre.

«Ёһотой үбэл» байхада,

үхибүүд саһан хүниие баридаг, _____

«һамгадай зун» байхада,

наран шарадаг, _____

«Алтан намар» байхада,
набшаһад шарлана, _____

«Эртын хабар» болоходо,
саһан хайлана, _____

Шинии эгээл дуратай сагай уларил ямар бэ? Юундэ?

2. Үргэлжэһэн деепричастиин залгалтануудые хэрэглээрэй. Ígja
be a folyamatosság igenevének végződéseit a kihagyott részekbe.

Бидэ поездын сонхоор Байгал далайе хара_____ ерэбэбди.

Бидэ ябаган яба_____ бэдэрһэн талмайда хүрэбэбди.

Бата монгол хэлэ һуража эхил_____ нэгэн жэл боложо байна.

Минии ахын гэр бүлэ Германида һуу_____ хоёр жэл болоо.

Айлшан мэндэшэл_____ гэртэ оробо.

Үглөө бодо_____ гимнастика хэхэ хэрэгтэй.

Ажалаа хэ_____ тухатай юумэ һуранаб.

Дэлгүүртэ ошо_____ нохойе газаа гаргаарай!

Англи хэлэ һура_____ шэнэ гоё дуунуудые һурааб.

Амар_____ олон һайхан гүрэнүүдээр аяншалаабди.

Шамайе хүлээ_____ хоёр саг үнгэрөө.

Эжымни сагтаа эмээ уу_____, бэень түргэн һайн болоо.

Энэ һара соо олон саһа оро_____ үнгэрөө.

Оюутанар олон монгол хэлэнэй практика хэ_____ һайнаар
хөөрэлдэдэг болоо.

Борооной зогсо_____ шубууд жэргэжэ эхилбэ.

3. Уридшалхан деепричастиин залгалтануудыг хэрэглээрэй. Írja be az egymásutániság igenevének végződéseit a kihagyott részekbe.

Ажалхаа буса_____, оройн хоолоо бэлдэдэгби.

Үглөөнэй найман сагай боло_____, буриад хэшээлнай эхилбэ.

Эжын яба_____, жаахан басаган уйлана.

Саһанай оро_____, «ёһотой үбэл эхилээ» гэжэ хэлсэдэг.

Сентябриин нэгэнэй боло_____, хургуулинуудта хэшээлнүүд эхилдэг.

Хүйтэнэй боло_____, хүнүүд дулаан хубсаһаниие үмдэбэ.

Хүгшэн эжымни жаратай боло_____, пенсидэ гараха.

Гэртээ ерэ_____, шамда хонходужаб.

Жабар Үбгэнэй сэсэрлигтэ ерэ_____, үхибүүд ехээр баярлана.

Бэеын үбдэ_____, эмшэндэ ошохо хэрэгтэй.

Эртэ үглөө бодо_____, нюур гараа угаадагби.

Харанхы боло_____, хүйтэрдэг.

Гэртээ оро_____ни, бороо орожо эхилбэ.

Шэнэ жэлэй үнгэр_____, шэнэ үгэ үгэлгэнүүдыг үгэдэгбди.

Даара_____ни, халуун сай намда туһалдаг.

4. Доро үгтэһэн мэдүүлэлнүүдыг оршуулаарай. Fordítsa le az alábbi mondatokat.

Holnap Budapestre kell mennem.

Muszáj ezt a verset megtanulni?

Kérsz egy forró teát? Kell cukor vagy tej?

Jó lenne holnapig találkozni Zsuzsával, akkor megbeszelnénk a hétvégét.

A szülinapi partira muszáj tortát sütni? Persze, hogy muszáj.

Kell neked ez a papír? Ha nem, akkor elviszem.

Ha nem is szereted, egyszer meg kell kóstolni a halat!

Amikor nem lesz el itthon, muszáj meglocsolni a virágokat?

A következő órára hozni kell a színes ceruzákat.

Azért, hogy egészségesek legyünk sok gyümölcsöt kell enni, és sokat kell mozogni.

Azért, hogy jó dolgozatot írj, muszáj elolvasni ezeket a könyveket.

Muszáj vasárnap ilyen korán találkozni? Találkozzunk délután!

Ezt a levest nem muszáj megenned, ha nem ízlik.

Ha nem akarsz, holnap ne gyere!

Miért fordítottad le ezt a szöveget? Nem kellett volna.

Holnapig mindenkinek meg kell venni ezt a könyvet.

Már fél év elmúlt mióta járok táncolni.

10 év elmúlt mióta Budapesten dolgozok.

Amint meleg lesz, megyünk vidékre.

Amint befejezem az egyetemet, megyek dolgozni.

Amióta tudok kocsit vezetni, könnyű az életem.

Amint kezdődik az ősz, 21 éves leszek.

Amióta elkezdődött az új év, nem voltam beteg.

Mióta itt állok, és várok!

Amint kimentünk az utcára, esni kezdett a hó.

Hány év múlt el azóta, hogy megismertétek egymást?

Amint jön a nyár, elmegyünk a Fekete tengerhez.

Mióta itt ülök, senki sem jött errefelé.

Ahogy jön a tél, a madarak meleg országokba repülnek.

Ahogy vége lesz az órának, megyünk ebédelni.

Már kb. 20 év elmúlt, amióta jó barátok vagyunk.

Ahogy kinyitottam az ablakot, bejött a jó levegő.

5. Эгээл дуратай сарай уларил тухай хөөрөөн зохёогоорой. Írjon rövid fogalmazást a legkedvesebb évszakáról.

6. Дорю үгтэһэн хөөрэлдөөн соо хандаһан түхэлэй формонууды зүбөөр хэрэглээрэй. Az alábbi szövegben használja a felszólító mód megfelelő alakjait.

Жэмэс түүлгэ

“Үглөө сэлмэг үдэр болоо хаа, жэмэстэ ошохобди,” - гэжэ Доржо хэлэбэ.

Нүгөө үдэрнь үхибүүд ойдо ошобо. Ой руу ороходо, зүг бүхэнөө тараба. Тэдэнэр шууяна, хуугайлдана:

– Эй, Дамба хаана байнаш?

– Би эндэб, түргэн наашаа ерэ_____!

- Хүлээ_____, би ошохооб!
- Даша, энээнийе хара_____. Энэ ямар жэмэс бэ?
- Энэшни муухай жэмэс.
- Нүхэд, наашаа ерэ_____. Эндэ жэмэс элбэг байна!

Түргэл_____!

Нэгэ хэды болоод Доржо хэлэбэ:

- Зай, нүхэд хүрөө, иигээд гэртээ яба_____.

Тиигээд үхибүүд түүхэн жэмэс үргэлөөд, гэртээ бусаба.

7. Доро үгтэһэн сэсэн үгэнүүдые ханажа абаарай, грамматическэ шүүлбэри хэ. Tanulja meg az alábbi népi bölcsességeket, és végezze el nyelvtani elemzésüket.

Гурбан дошхон

Дээрэхээ бууһан мүндэр дошхон

Эмээлээ эбдэһэн морин дошхон,

Эрэээ голоһон эхэнэр дошхон.

Гурбан зоболон

Ажалша эхэнэртэ архинша эрэ зоболон,

Хомхой ханаан бээдэ зоболон,

Эрдэмгүй хүндэ үтэлхэнь зоболон.

Гурбан сэсэн

Хойшолонгоо ханаһан эрэ сэсэн,

Хобгүй эхэнэр сэсэн,

Хоёр сэсэнэй хэрэг илгәһан хүн сэсэн.

Гурбан эрдэни

Холо газарые ябажа гарадаг морин эрдэни,

Хоёр хариие холбодог хүнэй үри эрдэни,

Харанхые гиигүүлэгшэ алтан наран эрдэни.

8. Толи бэшэг хэрэглэн, доро үгтэһэн тест оршуулаарай. Fordítsa le szótár segítségével az alábbi szöveget.

Байгаалийн үзэгдэлнүүд

Дэлхэй дээрэ болодог байгаалийн үзэгдэлнүүд онсо өөрын шэнжэтэй. Үбэл болохолоор, хүйтэржэ, газар саһаар хушагдадаг. Харин зундаа дулаан бороо орохо, заримдаа шанга аадар адхарха. Зунай үдэрнүүд ута, үбэлэй үдэрнүүд богони. Хабартаа ногоон ургажа, модод набшаһаар бүрхөөгдэдэг. Намарай сагта үбһэ ногоон хагдаржа, модод набшаһагүй нүсэгэн болодог.

Жэлэй дүрбэн саг, үдэр хүнийн хэлгэлдээн, аадар бороо, шуурга саһан, уһанай үер, газарай хүдэлэлгэ - эдэ бүгэдэ байгаалийн үзэгдэлнүүд болоно. Дэлхэй дээрэ ходо хүйтэн байдаг газарнууд бии - тэрэ Хойто Мүльһэтэ далай, Арктика, Антарктида гэхэ мэтэ болоно. Түхэреэн жэл соо ходо дулаан байдаг газарнууд бии. Тэрэмнай Африкын болон Урда Азиин оронууд болоно. Тэндэхи зон саһан гээшэ ямар байдаг бэ гэжэ огто мэдэхгүй байна.

19. lecke – Арбан юһэдэхи хэшээл

Сагаалган – A burját holdújev

Монголшууд болон бурядууд жэл соогоо ори гансахан хайндэртэй, тэрэнь Сагаалган али Сагаан харын шэнэ жэл болоно. Юундэ сагаан бэ? Юундэб гэхэдэ, түрэл хэлэндэмнай сагаан гэхэн үгэ гүнзэгы удхатай юм. Сагаан үнгэ монгол хэлэтэй арадуудта сагаан сэдхэлэй ба сагаан ханаанай хүлдэнь болодог.

Буряд зон Сагаалганда бэе бээдээ, үхибүүдтээ бэлэг барилсадаг заншалтай. Сагаалжа ерэхэн үхибүүдтэ, зондо гэрэй эзэд гарай бэлэг барюулаад, сагаан эдеэгээр хүндэлөөд, хайхан үрээл хэлэхэ ёхотой юм. Жэл соо болоһон үйлэ ушараа хөөрэлдэхэ, дуу зугаагаа андалдаха, наадаяа наадаха, хэшэг бэлэгээ абалсаха – иигэжэл буряд арад шэнэ жэлээ үнгэргэдэг байгаа.

Буддын шажанайхид Сагаалганай тэмдэглэхэ хайндэртэ хабаадалсадаг. Тэдэнэр Сагаан харын хурал уншажа, нүгэл хилэнсэгһээ, үбшэ хабшанһаа арюудхаһан үйлэ хэрэгүүдые бүтээдэг.

Сагаалганда буряд зон нэгэ наһа нэмэдэг. Түрүүшын Сагаалгание угтаһан нарай үхибүүн хоёр наһатай болоһон гээд тоологдодог.

Асуудалнууд – Kérdések

1. Бурядууд ямар гансахан хайндэртэй бэ?
2. Юундэ бурядууд хайндэрые сагаан үнгөөр нэрлэхэн бэ?
3. Сагаалгание яжа тэмдэглэдэг бэ? Арад зон юу хэдэг бэ?
4. Буддын шажанайхид сагаалганда яжа хабаадалсадаг бэ?
5. Түрүүшын Сагаалгание угтаһан нарай үхибүүн хэды наһатай болодог бэ?
6. Венгрүүдтэ адлирхуу баяр хайндэр байна гү? Та яжа тэмдэглэдэгбта?

Шэнэ үгэнүүд – Új szavak

андалдаха ‘egymás közt elcserél, kicserél valamit’

арюудхаха ‘megtisztít, megszentel’

бүтээхэ ‘megvalósít, teljesít valamit, alkot’

зугаа ‘mulatság, szórakozás, játék’
 нарай ‘újszülött’
 нүгэл хилэнсэг ‘bűn’
 ори ганса ‘egyetlen’
 түрэл хэлэн ‘anyanyelv’
 угтахa ‘fogad valakit/valamit’
 үбшэ хабшан ‘betegség’
 үйлэ ушар ‘cselekedet’
 үйлэ хэрэг ‘valakinek az ügye, dolga; nemes ügy’
 үреэл ‘jókívánság, köszöntő, áldás’
 хабаадалсаха ‘részt vesz valamiben’
 хурал ‘vallásos összejövetel, szertartás’
 хүндэлхэ ‘tisztel valakit/valamit’
 хэшэг ‘szerencse, boldogság’
 хүлдэ ‘életerő; jelkép, címer, embléma’
 шажан ‘vallás’
 эзэн ‘gazda, tulajdonos; úr’

Сагаан харын үрeэлнүүд

Наһан дээрээ
 Наһа нэмэжэ байхадаа,
 Айл аймагтаа,
 Арад зондоо
 Ута наһатай,
 Удаан жаргалтай ябахыень хүсэе!

Гаража ерэхэн Шэнэ жэлдэ
 Газар дайдамнай үрeжэлтэй байг лэ!
 Хото хүдөө нютаг бүхэндэ
 Хонин төөлэй, сагаан эдеэн дэлгэрэг лэ!
 Хүн бүхэн хүтшэн, залуугүй
 Хүнгэн солбон, энхэ элүүр ябаг лэ!
 Хүүгэд, үбгэд хуби заяандаа гомдонгүй,
 Хүхюун, дорюун зол жаргалаа эдлэг лэ!
 Дэлхэй түбимнай дайнай утаа үзэнгүй,
 Дэлгэр, тэнюун, сэлмэг байха болтогой!
 Уян сагаан һайхан сэдхэл үгырэнгүй,
 Улас бүхэнэй холбоо бүхэлхэ болтогой!

Аянайтнай зам аятай байг,
 Ажаһуудалтнай жаргалтай байг!

Шэнэ үгэнүүд – Új szavak

айл ‘család’	тэнюун ‘nyugodt’
арад зон ‘nép’	үгьрхэ ‘elszegényedik’
ажагуудал ‘élet’	улас ‘ország’
аймаг ‘falu’	үрээл ‘jókívánság, köszöntő’
аятай ‘kellemes, kényelmes’	үрэжэлтэй ‘termékeny’
бүхэлхэ ‘megerősít’	утаа ‘fűst’
гомдохо ‘panaszkodik’	уян ‘gyenge’
дайн ‘háború’	холбоо ‘kapcsolat’
дорюун ‘jó, remek, kiváló’	хуби заяан ‘sors’
дэлгэр ‘tágas, elterjedt; bőséges’	хүнгэн ‘könnyű’
дэлгэрхэ ‘bőségesnek lenni, elterjed’	хүсэхэ ‘kíván’
дэлхэй түби ‘világ’	хүхюун ‘vidám’
зол жаргал ‘boldogság’	эдлэхэ ‘része van valamiben’
солбон ‘ügyes, füge’	энхэ элүүр ‘egészséges’
сэдьхэл ‘szív, lélek’	

Грамматическа тайлбаринууд – Nyelvtani magyarázatok

Угталдуулхан маяг

Kölcsönösséget kifejező igealak (Reciprocum)

Suffixuma: -лда (-лдо-, -лдэ-). Két vagy több alany a cselekményt egyszerre, egymáson végzi.

Үглөөдэр заабол шамтай хөөрэлдэхэбди. ‘Holnap feltétlenül beszélünk.’

Бүхэшүүл бэе бээтэй барилдажа эхилбэ. ‘A birkózók birkózni kezdtek egymással.’

Би боосолдохо дурагүйб. ‘Nem szeretek vitatkozni.’

Идхahan маяг

Műveltető alak (Causativus)

A műveltetés kifejezése a burjátban több suffixummal történik. Ezek használatára léteznek ugyan disztribúciós szabályok, de ezek nem működnek minden esetben, tehát azt meg lehet állapítani, hogy egy műveltető ige melyik szabály szerint lett képezve, annak megállapítása

azonban, hogy egy igetből melyik szuffixum segítségével kell műveltető igét képezni nem minden esetben lehetséges.

1. -уул- (-юул-, -гуул-):

Эжы басагаяа 9 сагта унтуулдаг. 'Az anya 9 órákor szokta elaltatni a lányát.'

Мүнөөдэр багша оюутадаар контрольно ажал бэшүүлнэ. 'Ma a tanár dolgozatot írat a diákkal.'

Бидэ шэнэ хайхан гэр барюулаабди. 'Szép új házat építettünk.'

2. -га- (-го-, -гэ-):

Нурагшын муухайгаар аашалхадань, багша тагалганаа гаргаба. 'Amikor a diák csúnyán viselkedett, a tanár kiküldte a terem-ből.'

Багша оюутанарые буряад хэлэндэ хургана. 'A tanár burját nyelvre tanítja a diákokat.'

Үнгэрхэн зундаа мартагдахагүй хайхан саг далайда үнгэр-гөөбди. 'Tavaly nyáron felejtethetetlen gyönyörű időt töltöttünk a tengeren.'

3. -лга- (-лго-, -лгэ-):

Сагдаа хотуу жолоошониин байлгаба. 'A rendőr megállította a részeg sofőrt.'

Тэрэ намайе айлгаба. 'Megijesztett engem.'

Буряадай заншалаар харгын хүнэй нэрые асуудаггүй, халуун сайгаар уулгадаг байгаа. 'A burjátok szokása szerint az idegen ember nevét nem kérdezték, forró teával itatták.'

4. -аа- (-оо-, -ээ-):

Шүдэнэй үбшэн намайе зобооно. 'Kínoz a fogfájás'

Угаахан хубсаһаяа хүгшэн эжы наранда хатааба. 'A nagymama a napon szárította meg a mosott ruhát.'

Би энэ саарһаниин галда шатаанаб. 'Ezt a papírt elégetem a tűzben.'

Би энэ саарһаниин галда шатаалгуулнаб. 'Ezt a papírt elégettem a tűzben.'

A műveltető ige funkciói:

intranszítív igéket tranzitívvá tesz:

байха 'lenni' → байгуулха 'alapít'
ябаха 'megy' → ябуулха 'küld'
хууха 'ül' → хуулгаха 'ültet'
шатаха 'ég' → шатааха 'éget'
хатаха 'szárad' → хатааха 'szárít'
унтаха 'alszik' → унтуулха 'altat'
уулзаха 'találkozik' → уулзуулха 'összehoz, összeilleszt'

tranzitív igéket műveltetővé tesz:

хэхэ 'csinál' → хэлгэхэ, хэлгүүлхэ (← -гэ-үүл-) 'csináltat'
захаха 'javít, igazít' → захуулха 'javíttat'

Баталан хандахан түхэл Őhajtó felszólítás (optatív imperatív)

A harmadik személynek szóló felszólítás. Magyarra 'hadd csináljon, hadd legyen'-ként lehet fordítani. Gyakran használják áldásszövegekben, köszöntőkben. Szuffixuma: -г

Тэрэ харабал хараг! 'Ha meglátja, hadd lássa!'
Тэрэ манайда заабол ерэг! 'Ő feltétlenül jöjjön hozzánk!'
Тэрэ энээн тухай нүхэртөө хэлэг! 'Erről hadd meséljen a barátjának!'
Харгытнай урагшатай байг! 'Az utatok legyen sikeres!'

Hasonló jelentésben használható a -тогой szuffixum is, amely eredetileg a klasszikus mongol -tUGAi formánsára vezethető vissza. A mai burjátban szinte csak egyetlen igével használják: **болтогой**, amelynek a jelentése 'hadd legyen így, így történjen, úgy legyen', és kizárólag a jókívánságokban, köszöntőkben fordul elő:

Дэлхэй түбимнай дайнай утаа үзэнгүй,
Дэлгэр, тэнюун, сэлмэг байха **болтогой**!

Даабаринууд – Feladatok

1. Мэдүүлэлнүүдые оршуулангаа, үйлын маягы олоорой ба жэнхэни түхэлые бэшээрэй. Fordítsa le az alábbi mondatokat, találja meg a különözö igemödok alakjait, és írja le az illetö igék alapolakjait.

Pl. Эжымни намаар ногоон сай шануулаа. *Az anyukám velem fözetett zöld teát. (Műveltető: шануулха ← шанаха)*

Жолоошон хүнгэн машиные ябуулна.

Нилха үхибүүдые уянгата дуунуудаар унтуулдаг.

Түрэхэн үдэрэй баярта эжидээ хайхан сүүмхэ бэлэглээб. Эжы намаар сүүмхэ бэлэглүүлбэ.

Таряшан таряас хилээмэ барихын тула ургуулна.

Мүнөөдэрэй хэшээлнүүдтэ Сэсэгмаатай хамта ошолсооб.

Би бэшэг бэшэлсэхэ ехэдуратайб.

Эгэшэ намаар юмэ бэшүүлдэг, би эгэшээр хубсаһа оюулдагби.

Үбгэн һамган хоёр хэрэлдэнэ.

Би үнэшэнөөр үнэёо заһуулха һанаатай байнаб.

Аба хүбүүгээ хото руу ябуулба.

Үглөө эртэ радио намайе һэрюулбэ.

Танилсахадаа, бэе бэеһээ олон юмэ асуугаабди.

Багша оюутанарые һургана.

Оюутан багшаар һай сэгнэлтэ табюулба.

Дарима Доржоор аягануудые угаалгаа.

Үглөө эртэ эжы намайе һэрюүлдэг.

Үсэгэлдэр орой нүхэдтэйгөө хамта оперо харалсаабди.

Багша хэшээл ойлгуулна.

Жаахан басаган абаараа үргүүлбэ.

Дэлгүүрһээ гарахадамнай, эжы намда сүүмхээ барюулба.

Доржо намаар гэртээ хүргүүлбэ.

2. Доро үгтэхэн мэдүүлэлнүүдтэ угталдуулан маягы хэрэглээрэй. Használja az alábbi mondatokban a kölcsönösséget kifejező alakot.

Би дурагүйб, хэзээ эжы абамни хэрэ_____дэг.

Эжы хүбүүтэйгээ уулзажа, тэбэри_____бэ.

Энэ хоёр буха мүргэ_____жэ эхилбэ.

Би нүхэртэйгөө ходо зүблэ_____дэгби.
 Юрын үдэрнүүдтэ бүхэшүүл спортын түбтэ бари____даг.
 Үхибүүд бэе бөөһөө нааданхайнуудые буляса_____ба.
 Энэ ушар хая тохёо_____һон байна.
 Манай һургуулийн ангинууд бэе бээтэй ури_ба.
 Һайн һурахын тула оро_____хо хэрэгтэй.
 Юуншье болоо һаа, би шамтай ошо_____хоб.
 Жэлэй дүрбэн сагай уларил һубари_____н үнгэрнэ.
 Урдань Һайн нүхэд болоходоо, бүһөөр анда__даг байгаа.
 Удаан уулзаагүй байһанһаа, удаан хөөрэ_____өөбди.
 Нанша_____даг үхибүүдтэй наадаха хэрэггүй.
 Үхибүүд бэе бэеын хойноһоо гүй_____бэ.

3. Доро үгтэһэн мэдүүднүүдые оршуулаад, причастинуудые олоорой. Fordítsa le az alábbi mondatokat, és keresse meg a ben-nük előforduló melléknévi igeneveket.

Хабартаа ородог саһан түргэн хайладаг.
 Доржодо байһан сүүмхэ ехэ үнэтэй.
 Минии уншаха ном һонин.
 Германиһаа ерэхэн хүн үглөөдэр гэртээ бусана.
 Үер болоһон жэл олон хүн һаһа бараа.
 Би эртэ үглөө бододогһоо хойшо, Һайн һуража эхилээб.
 Үглөө эдихэн хоолни амтатай байгаа.
 Мориндо үбһэн үгэхэн хүбүүн минии нүхэр байна.
 Абын ажалладаг үйлэдбэри ехэ томо.
 Малшанай малладаг адуун тарган байна.
 Хүдөө руу ябаха ахамни намда бэшэг эльгээгээ.
 Багшын зааха хэшээл хэзээ эхилхэ бэ?
 Танай ерэхэндэ би ехэ баярланаб.
 Шинии ябаһанай һүүлдэ нүхэр басагамни ерээ.
 Шинии ерэхэншни ехэ Һайн байна.
 Венгридэ тамхи татадаг хүн олон бии.
 Ород хэлэн дээрэ хөөрэлдэдэг хүн серб хэлэниие ойлгожо шадаха.
 Бураад орондо байгаа Байгал далай эгээл гүнзэги юм.
 Мүнөө хэхэ ажал үгы.

Ши иигээд бодож байгаашни буруу байна.
Саһанай ороходо буряадууд дуратай.
Ши хэшээлдээ ябаханаа бү ай!
Англи хэлэниие һураха ехэ туһатай.

4. Доро үгтэһэн текст соо хандаһан түхэлэй залгалтануудые хэ-
рэглээрэй. Használja a felszólító mód megfelelő alakjait.

Шубууд – манай нүхэд гээшэ

Байгаалиин үзэсхэлэн һайханиие хамгаала_____, шубуудые
бү дайла_____! Жэгүүртэнэй эрхим һайн нүхэд
боло____, тэдэндэ туһа хүргэ_____. Жэгүүртэ нүхэдтэ
сэсэрлиг, огород, дүтын ой дотор байрлуулха оролдо_____!
Нургуулиин сэсэрлигые шубуу хамгаалдаг газар болго_____.
Марта_____т: шубууд манай нүхэд гээшэ.

5. Доро үгтэһэн мэдүүлэлнүүдтэ причастиин али деепри-
частиин залгалтануудые бэшээрэй. Írja be a hiányzó részekre a
megfelelő melléknévi igenévi vagy határozói igenévi végződéseket.

Ерэ_____ жэл би Энэдхэг руу яба_____ байнаб.
Дарима морожено эди_____ боложо, хүйтэ абаба.
Мүнөө хэ_____ ажал үгы.
Бороон оро_____, ургамал түргэн ургана.
Англи хэлэниие һура_____ ехэ туһатай.
Баатар монгол бэшэг һура_____ байна.
Доржодо бай_____ хүүртиг ехэ үнэтэй.
Намар боло_____ һүүлдэ һэрюуншэг болодог.
Абын амаралта аба_____нь, хүдөө руу гэр бүлөөрөө ябахабди.
Үбэл боло_____ саһан оро_____, хүйтэн боло_____,
мүрэнүүд хүлдэдэг.

Тэрэ хүни олон ном үзэ _____ хөө боложо, мүнөө унта _____ байна.

Ехэ хургуулида ажал _____ Зоригтые би хайн танихаб.

Аадарай орожо эхил _____, үхибүүд газраа наадаһан.

Үнгэрһэн жэлдэ худалда _____ аба _____ гутални хабшана.

Зүрхэмни хүсэтэйгөөр сохи _____ эхилбэ.

Хальтируухай харгыгаар болгоомжотойгоор яба _____ хаа, поез-
додо хожомдообди.

Шалгалтануудай тушаа _____ най һүүлдэ, амархаяа ханаа-
тайбди.

Та намда мянган форинт задал _____ шадаха гүт?

Венгридэ ерэ _____ тула, визэ абаха хэрэгтэй.

Би орой унта _____ урда шүдөө угаадагби.

6. Доро үгтэһэн мэдүүлэлнүүдтэ холбодог үгэнүүдые хэрэг-
лээрэй. Az alábbi mondatokaban használja a megfelelő kötőszó-
kat.

Хэрэглэхэ холбодог үгэнүүд: болон, харин, юундэб гэхэдэ,
гэбэшье, теэд, ба, али, гэбэшье, гү али.

Жаргал дэлгүүрһээ самса бэшэ, _____ гутал худалдажа
абаба.

Тэрэ намайе гомдооһон, _____ би өөртөө гэртээ уряаб.

Та ямар алимда дуратайбта? Ногоондо _____ улаанда гү?

Би тантай англяар _____ француз хэлэн дээрэ хөөрэлдэжэ
шадахаб.

Ши тэрээндэ _____, _____ намда этигэнэш?
_____ тэрээнтэй уулзаабал, асуухаяа бү мартаарай!

Бидэ үглөөдэр нүхэдтэй уулзахабди, _____ ресторанда
амтатай хоол эдихэбди.

Намда мүнөөдэр хэшээл үгы, _____ би номой ханда ном үзэхэб.

Доржо англи, немет, ород _____ ондоо европын хэлэнүүд дээрэ хөөрэлдэжэ шадаха.

Би энэ ном худалдажа абаха ехэ ханаатайб, _____ намда үлүү мүнгэн үгы.

Намда эмшэндэ ябаха хэрэгтэй, _____ нюргамни үбдэнэ.

Би хэдэн дахин Хитадта байханби, _____ хитадаар хөөрэлдэжэ шаданагүйб.

7. Доро үгтэһэн мэдүүлэлнүүдые оршуулаарай. Fordítsa le az alábbi mondatokat.

Amikor a nap erősen süt, akkor az időjárás melegszik.

Ősszel az időjárás kezd hűvös lenni, tavasszal viszont melegszik.

Tegnap nagyon hideg volt. Egész nap fújt a szél, és esett az eső.

Magyarországon nyáron kb. +30 fok szokott lenni.

Télen általában az ég felhős szokott lenni, és hull a hó.

Nyáron nagyon szeretek napozni, és a tengerben fürdeni.

Amikor esik a hó, a gyerekek nagyon szeretnek hógolyózni, és hóembert építeni.

Budapest nincs messze, kb. 200 km.

Burjátiában a legesősebb időszak a nyár szokott lenni.

Arany ősszel a falevelek megsárgulnak, és leesnek a földre.

Naponta háromszor szoktam enni.

A Szegedi Egyetemen kb. néhány ezer diák tanul.

Neki nincs nagy sárgás színű táskája, viszont van egy nagyon piros.

Zsargalnak télre kell egy szép új hófehér kabát.

A nővérem eléggé alacsony és nagyon aranyos nő.

Tegnapelőtt este 8⁴⁵-kor a szegedi moziban egy mongol film volt.

A te csoportodban hányan vagytok? Mi négyen vagyunk, és mind lányok.

Amikor 18 éves lettem, egyedül utaztam Németországba.

Ha sok süteményt eszel, akkor kövér leszel.

Ne felejts el telefonálni nekem!

Ha hideg lesz, megyünk korcsolyázni.

Menjünk moziba.

Fáj a torkom, lázas vagyok, ezért ma nem megyek iskolába.
Amint hazaérek, ebédet szoktam főzni.
Minden reggel és este fogat szoktam mosni.
Nehogy most menjél!
Orvoshoz kell mennem mert fáj a szemem.
Igyunk egy forró teát?

8. Толи бэшэг хэрэглэн, доро үгтэһэн тест оршуулаарай! Fordítsa le szótár segítségével az alábbi szöveget!

Сагаалган – шэнэ жэл

Сагаалган гээшэ буряад, монгол болон Ази түбиин бусадшыё арадуудай шэнэ жэлэй хайндэр юм. Сагаалган гээшэмнай буряад хүнэй нэгэ наһа нэмэһэн, адуу малайнгаа атар тарганаар үбэлжэһэн, тиин баян тэниглэнээр, элүүр энхээр ажаһуужа байһанай хайндэр болоно. Имагтал Сагаалганай үдэр хүн бүхэн хүхюун согтой, сэбэр хайхан ябадаг, үшөөл саашаа ажаһуужа, олон иимэ үдэрыё угтаха урматай ябадаг. Энэ хайндэртэ эртэнһээ хайса сагаан эдээнэй зуйлнуудыё: үрмэ, зөөхэй, хурууд, ааруул, айрһан, хүрэнгэ, тоһо гэхэ мэтыё айл бүхэндэ элбэгээр бэлдэдэг һэн. Тиихэдэ бууза, хушуур, төөлэй, дала гэхэ мэтын хүндын эдээнүүд буряад айлай баян һууһанай гэршэ бшуу.

Мүн баһа үндэһэн буряад хубсаһа хунарай гоёлто: хэтэ, хутага, бүһэ, эхэнэрнүүдэй элдэб зүүдхэлнүүдээ эртэнһээ бэлдэдэг һэн.

Сагаалганда ехэ наһатай түрэлхидөө, хүндэтэй хүнүүдээ, бусадшыё ехэшүүлыё ута наһаарнь үхибүүд амаршадаг ёһотой.

Энэ үдэр буряад ёһо заншалай: үрээл хэлэлгэ, буряад хатар, дуу гүйсэдхэлгэ, ёохор наадалга, таабари таалга, бүхэ барилдаан, һур һарбалга, һээр шаалга, шагай шэдэлгэ, шатар наадалга гэхэ мэтын буряад зоной элдэбын наадалга болодог бэлэй.

Мүнөө үе сагта Сагаалгание үнгэргэдэг эрхыё һөөргөнъ тэ-хэрюулжэ байһамнай тон хайн.

20. lecke – Хоридохи хэшээл

Арадай аман зохёолнууд тухай – A népköltészetről

Бүмбэрсэг дэлхэй дээрэ ажаһуудаг ямаршые арад зон өөрын хэлэтэй, өөрын ёһо заншалтай, өөрын уран зохёолтой, өөрын түүхэтэй болоно. Эртэ урда сагһаа хойшо арадай дунда аман үгөөр дэлгэрһэн онтохонуудые, таабаринуудые, оньһон үгэнүүдые, дуунуудые арадай аман зохёолнууд гэжэ нэрлэдэг. Тэдэнэр арадай дундаһаа гараһан бэлиг ехэтэ хүнүүдээр зохёогдоһон юм.

Хэдэн мянган жэлэй урда тээ болоһон юмэ хэлэнэй хүсөөр мэдэгдэнхэй. Хэлэн – гайхамшагта ээбсэг. Арадай аман зохёол уншахадаа, уран найханаар бэшэһэн үгэ бүхэндэнь анхаралаа табигты. Тиихэдэе ямаршые арад зоной эртэ урда сагай ба мүнөө үеын ажабайдал тухай бүри хүсэд, гүнзэгыгөөр ойлгон абахат.

Бүмбэрсэг дэлхэй дээрэхи арад зон бэе бэеынгээ хэлэ, түүхэ, ёһо заншал нангинаар хүндэлэн ябаха ёһотойбди.

Таабаринууд

Таабаринууд болбол элдэб юумэнүүдэй үнгэ дүрсые, шанар шэнжые нюуса далда удхатайгаар нэрлэжэ хэлэһэн аман зохёолнууд юм. Таабаринууд тобшохоноор, уран сэсэн ухаанай хүсөөр шүлэглэжэ зохёогдоһон байдаг. Таабаринуудые хүнүүд амаржа байхадаа, сүлөөтэй сагтаа һонирхолтой зугаа болгон хэлсэдэг. Таабари таалга хадаа элдэб юумэндэ анхаралаа хандуулжа, шанар шэнжыень зүбөөр тодорхойлжо һуралгада туһатай.

Онтохонууд

Эртэ урдын хүнүүд оршон тойрон байһан бүхы юумэнүүдые: байгааалиин үзэгдэлнүүдые, ан арьяатаниие хүнүүдтэ адли шэнжэ шанартай болгодог байгаа. Хүнүүдэй алхаса бүхэндэнь аюул тодхор дайралдажа, ами наһаниинь өөһэдынь гарта бэшэ, харин байгааалиин хүсэнүүдэй, элдэб ангуудай мэдэлдэ байһандал наагадаг бэлэй. Хүн бүхэнэй хуби заяан, зол жаргалын байгааалиһаа, хүсэтэ амитадай һайн, муу аяг зан дээрэһээ дулдыдана гээд тоолохо ёһо бии байгаа. Онтохонууд болбол арад зоной,

амитадай ажабайдал, абари зан дээрэхээ үндэхэлжэ, һонирхол-тойгоор тааруулжа, аман үгөөр зохёогдоһон расказууд юм.

Онһон үгэнүүд

Арад зоной ажабайдалда болоһон үзэгдэлнүүд дээрэхээ үсөөхэн үгэнүүдээр гүнзэгы сэсэн удхатай, уран хурса найруулгатай тобшолол гаргажа, хургаал заабари хэлэхэн аман зохёолнуудые онһон үгэнүүд гэдэг. Ульгэр онтохонууд соошье, уран зохёолнууд соошье, юрын хэлэлгэдэшье онһон үгэнүүд үргэнөөр хэрэглэгдэдэг. Тиихэдээ хүнэй хэлэхэн һанал бодолые эли тодо удхатай, һонирхолтой, хүсэтэй болгодог.

Асуудалнууд – Kérdések

1. Ямар арадай аман зохёолнуудые мэдэнэбта?
2. Арадай аман зохёолнууд хаанаһаа гараһан бэ?
3. Хэлэнэй хүсөөр юу мэдэгдэнхэйб?
4. Хэлэн юун бэ?
5. Хаанаһаа арад зоной эртэ урда сагай ажабайдал тухай гүнзэ-гыгөөр ойлгон абанабди?
6. Хэнэй, ямар арадай хэлэ, түүхэ, ёһо заншал нангинаар хүндэ-лэн ябаха ёһотойбди?
7. Таабаринууд яажа зохёогдоһон байдаг бэ?
8. Хүнүүд таабаринуудые хэзээ хэлсэдэг бэ?
9. Таабаринууд юундэ тухатайб?
10. Урдын хүнүүд ямар юмэнүүдые хүнүүдтэ адли шэнжэ ша-нартай болгодог байгааб?
11. Урдань хүнүүдэй бодолоор хуби заяан юунһээ дулдыдадаг байгааб?
12. Ямар аман зохёолнуудые онһон үгэнүүд гэдэг бэ?

Шэнэ үгэнүүд – Új szavak

абари зан ‘jellem, viselkedés’

алхаса ‘lépés’

ан арьяатан ‘vadállat’

анхарал табиха ‘figyelmet fordít valamire’

аюул тодхор ‘baj, veszély’

аяг зан ‘jellem, viselkedés’

болбол ‘ami azt illeti (a болохо ‘lesz’ ige feltételes alakja)’

бүмбэрсэг 'gömb, földgömb'
 бэлиг 'tehetség'
 гайхамшарта 'csodálatos'
 дайралдаха 'összetalálkozik, előfordul'
 далда 'rejtett, titkos'
 дулдыдаха 'függ valamitől'
 зол жаргал 'szerencse, boldogság'
 зохёогдохо 'íródik'
 зугаа болгохо 'szórakozik, mulat'
 зэбсэг 'fegyver'
 мэдэгдэхэ 'ismertté válik, kitudódik'
 мэдэл 'tudás, ismeret'
 найруулга 'alkotás, szerzemény'
 ханагдаха 'gondolatban megjelenik, valamilyennek tűnik'
 ханал бодол 'gondolat, vélemény'
 нангин 'becses, értékes'
 нюуса 'titkos, rejtett; titok'
 ойлгон абаха 'megért, felfog valamit'
 онтохон 'állatmese'
 оньhon үгэ 'közmondás'
 оршон тойрон байхан юумэ 'a körülötte lévő dolog'
 өөрын 'saját'
 сэсэн ухаан 'bölcs'
 таабари 'találás kérdés'
 таалга 'megfejtés'
 тааруулха 'egyeztet, illeszt, megfeleltet'
 тобшо 'rövid, rövidített'
 тодорхойлхо 'meghatároz, pontosít'
 үнгэ дүрсэ 'arcszín, külső kép'
 үндэхэлхэ 'gyökeret ereszt, alapít'
 уран хурса 'ügyes, kifinomult, éles'
 хуби заяан 'sors'
 хүндэлхэ 'tisztel'
 хүсэ 'erő'
 хүсэд 'teljesen, teljességgel'
 хэрэглэгдэхэ 'használatban van, használják, alkalmazzák'
 хургаал заабари 'tanítás, intelem'
 шанар шэнжэ 'jellegzetesség, sajátosság'
 шүлэглэхэ 'versel, versbe szed'
 эли тодо 'világos, szemmel látható'
 эртэ урда сарта 'réges-régen'

Грамматическа тайлбаринууд – Nyelvtani magyarázatok

Хүлээгдэһэн маяг

Szenvedő alak (Passivum)

Suffixuma: magánhangzók után -гда- (-гдо-, -гдэ-), eredeti mássalhangzós szóvég után -да- (-до-, -дэ-), kivéve az eredeti mongol *b, d, g, r, s* -re végződő igék után, ezek esetében ugyanis a képző alakja -та- (-то-, -тэ-) mássalhangzók után:

Үсэгэлдэр манай үйлсэдэ шэнэ номой дэлгүүр нээгдэбэ. 'Tegnap az utcánkban egy új könyvüzlet nyílt.'

Хулгана миисрэйдэ баригдаа. 'A macska megfogta az egeret. (Az eger megfogódott a macska által.)'

«Гамлет» гэхэн трагеди Шекспирээр зохёогдоо. 'A Hamlet című tragédia Shakespeare által íródott.'

Гээгдэһэн түлхюурни олдобо. 'Megtaláltam az elveszett kulcsomat. (Az elveszett kulcsom megtalálódott.)'

Аха армийн албанда абтаба. 'A bátyám katonai szolgálatba került.'

Даабаринууд – Feladatok

1. Мэдүүлэлнүүдые оршуулангаа, үйлын хүлээгдэһэн маягай жэнхэни түхэлые бэшээрэй. Fordítsa le az alábbi mondatokat, keresse meg a szenvedő igealakokat, és írja le ezen igék alpalakjait.

Түрэхэн нютагни ханагдана. *Hiányzik a szülőföldem.*

(*ханагдана ← ханаха*)

Энеэдэн шоогой журнал олон хүнүүдтэ хайшаагдана.

«Пепси» олон залуушадаар уугдана.

Холоһоо заводой байшан харагдана.

Тэргэ машина жолоошоноор ябагдана.

Хүбүүнээр компьютер аһаагданхай.

Үлэн хүнөөр шүлэн эдигдэбэ.

Хасуури нааданхайгаар гоёогдоо.

Тарьян үертэ абтаба.

Архинша сагдаада баригдаба.

Энэ хайхан гэр уран барилгашануудаар баригдahan.

Удангүй буряадуудай ёһо заншал тухай шэнэ ном хэблэгдэхэ.

Холоһоо һонин абьян дуулдаба.

Үгы болоһон үнeэмнэй олдобо.
Унагдаһан морин номгон байдаг.
Абын ном олдобо.
Басаган ламаһаа адис хүртэбэ.
Наран дэлхэйе гэрэлтэнэ.
Урдамнай далай харагдана.
Эрдэмтын амидарал шэнжэлхэ ухаанда зорюулагдаһан.
Харанхыда нэгэ сагаан юумэн харагдаба.
Энэ хүн олон юумэ мэдэдэг шэнги харагдана.

2. Сэглэлтын тэмдэгүүдэй орондо тааруу холбодог үгэнүүдые хэрэглээрэй. A hiányzó helyekre írja be a megfelelő kötőszókat.

Хэрэглэхэ холбодог үгэнүүд: харин, ба, теэд, болон, аад, тиигээд, харин, теэд, болон, али, теэд:

Олон мянгаад оюутан Буриадай Ехэ Нургуулида ____ ондоо дээдэ нургуулинуудта хурадаг.

Абамни найн зантай _____ ухаатай.

Горхо хараагүй _____ гуталаа бү тайла!

Та юундэ манайда ерээгүйбта _____ сүлөөтнай олдоногүй гү?

Бидэ тэндэ эртэ хүрөөбди, _____ тэдэнэр ерээгүй байгаа.

Уһан хүнэй, амитанай _____ ургамалай амидаралда ехэ туһатай гээшэ.

Гэнтэ бууһан һалхин тогтобо, _____ бороо орохоёо болибо.

Бүхэли үдэр соо Бата ой соогуур ябаа, _____ шоно дайралдабагүй.

Хахад һүни болоходо, бүхы юумэн унтана, _____ тракторнууд хүнхинэнэ.

Минии нүхэр Германида хурадаг, _____ удангүй ерэхэ.

Зунай эхиндэ хүдөө руу ябаха һанаатайб, _____ хэзээ бусахаб мэдэхэгүйб.

Венгрнууд Германи, Англи _____ Европын ондоо ороннуудтай олон талын харилсаатай.

3. Доро үгтэһэн мэдүүлэлнүүдтэ илгархан үгэнүүдэй орондо өөртэ хамаадалай залгалтануудые хэрэглээрэй. Az alábbi mondatokban a kiemelt részeket helyettesítse alanyi birtokjeles alakkal.

Ная би **өөрынгөө** түрүүшын **шүлэгүүдые** зохёогооб.

Манай арад зон **өөрын** баян **түүхэдэ**, **өөрын ёһо** заншалда дуратай.

Ургамалнууд тухай номые **өөрынгөө нүхэртэ** үтөөб.

Бидэ **өөрынгөө абатай** хото руу хамта ерэбэбди.

Ахамни намайгаа **өөрынгөө** шэнэ **машинаар** угтаба.

Бидэ **өөрынгөө** түрэлхи хэлээр хөөрэлдэхэ ёһотойбди.

Ямаршые хэлэн жэнхэни **өөрынгөө үгэнүүдээр** ехэ баян.

Үсэгэлдэр би **өөрынгөө** эгэшэтэй музейдэ ошоод, шэнэ үзэсхэлэн үзөөбди.

Би **өөрынгөө** хуушан **нүхэдтэй** уулзаад, удаан хөөрэлдөөбди.

Өөрынгөө дэбтэрнүүдые асархаяа бү мартагты.

Хүн бүхэн **өөрынгөө аягы**е угаагаарай.

Өөрынгөө алдууе хараха хүшэр хэсүү байдаг.

Өөрынгөө түрэнэн **үдэртэ** бүхы **өөрынгөө** хайн **нүхэдые** заабол урихаб.

Би **өөрынгөө** ажалда ехэ дуратайб.

Өөрынгөө сүүмхые мартабаш.

4. Доро үгтэһэн мэдүүлэлнүүдые оршуулаарай. Fordítsa le az alábbi mondatokat.

Miközben tanulok, szeretek rádiót hallgatni.

Amint jön a Mikulás, a gyerekeknek elkezdődik az igazi tél.

Minden reggel hideg vízzel kezet, arcot és fogat szoktam mosni.

11-ig egyik este sem szoktam lefeküdni.

Ezekben a napokban hull a hó.

Nyáron nagyon szeretek napozni és utazni.

Amikor esik a hó, a gyerekek nagyon szeretnek hógolyózni, és hóembert építeni.

Ulán-Ude nagyon messze, kb. 10.000 km-re van.

Holnap órára időben gyere, ne késsél.

Sok könyved van otthon?

Amikor beteg vagyok, naponta háromszor szoktam bevenni a gyógyszer.

Neki nincs bátyja, viszont van két húga.

Nekem télre kell egy új meleg cipő.
 A kertünkben sok pirosas és sárgás tulipán nő.
 Tegnapelőtt este 7³⁰-kor a Szegedi Nemzeti Színházban egy magyar operát játszottak.
 A te családotokban hányan vagytok? Mi ötven vagyunk: anyám, apám, a két nővérem és én.
 Ma még nem találkoztál a tanárral?
 Ha jól megírod a dolgozatodat, akkor jó jegyet kapsz.
 Ne felejts el nekem telefonálni!
 Ha meleg lesz, menjünk fagyizni.
 Ne felejtsd itt a táskádat!
 Késő van, menjünk haza.
 Együnk egy finom sütit?

5. Эгээл хайн нүхэр тухайгаа али танай анги тухай бага хөөрөөн бэшээрэй. Írjon fogalmazást legjobb barátjáról vagy a csoportjáról.
6. Доро үгтэһэн текстые оршуулангаа, угталдуулһан, идхалан ба хүлээгдэһэн маягта байһан үйлэ үгэнүүдые олоорой. For-dítsa le az alábbi szöveget, és keresse meg benne a szenvedő, műveltető és kölcsönösségi igealakokat.

Улаан-Үдэ

Манай Улаан-Үдэ – Буряад республикын ниислэл хото юм. Буряад арадай түүхэ, номууд, бэшэг, ёһо заншал, хайн мэдэхэ болбосорол ехэтэй. Манай хүршэ областьнуудай, илангаяа Агын, Эрхүүгэй буряад зон Улаан-Үдэ хотые үндэнэ яһатанаймнай түб гэжэ энхэрэн тооложо хуулсадаг гээшэ. Холо ойрын арадуудай делегациин зорижо ерэхэдэ, урдаа барижа харуулха, һонирхуулха юумэнүүд гэхэдэ, этнографиин музей, Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ буряад драмын академическэ театр, эрдэмэй түбтэхи хуушан номуудай жаса, Ивалгын дасан абаашажа харуулалга болоно.

Тиихэдэ “Лотос”, “Байгал”, “Урыал” гэжэ арадай ансамблинуудай концертнүүдые харуулалга ааб даа. Эдээнине хараад, дуулаад байхадаа, буряад арадай урданай соёл гэгээрэлтэй уран хайханай баян түүхэ намтартай байгаа гэжэ урмашадаг, омогорхдог байна.

Манай республикын Горькийн нэрэмжэтэ эрдэмэй номой ханда ошожо, ород буряад хэлэн дээрэ бэшэгдэһэн гаршагуудын ерэгшэдэйнгээ сэдхэл ханаа заһадаг юм. Энэ олондо хүндэтэй болоһон уншагшадай гуламта номой хангын ажал хүдэлмэри газаахи гаршагтаа хүрэмэ юм. Манай республикын гансал энэ библиотекэ соо буряад хэблэлээр гараһан бүхы номууд, бүхы журналнууд хадагалаатай, хоморой нангин зүйлнүүд болонхой, олон оюутанда аша туһа үзүүлжэ байдаг. Шэнэ, хуушан буряад номууд эгээл хүндэтэй хуурияа эзэлэнхэй байна.

7. Толи бэшэг хэрэглэн, доро үгтэһэн дууе оршуулаарай ба сээжэлдээрэй. Fordítsa le szótár segítségével, és tanulja meg az alábbi burját dalt.

Минии нютаг

Үгэнь Д. Дагбаевай

Хүгжэмынь В. Пантаевай

Бадмахан сэсэг ягаараад,
Баруунхан Асам харагдана.
Байтараа досоом дулаараад,
Балшархан наһам ханагдана.

Сагдуулхан модон ногоороод,
Сагаахан хадам харагдана.
Саанаһаа зүрхэм домоглоод,
Сасуутан нүхэд ханагдана.

Аадарай шааяан шангараад,
Аршаанхан булаг харагдана.
Ардагай турьяан соностоод,
Айдархан наһам ханагдана.

Эрдэни шулуун ялалзаад,
Эльхихэн голни харагдана.
Эльгэлэн досоом дурсагдаад,
Эжымни, абам ханагдана.